

Oud en Nieuw, 15e jaargang nummer 144/145

Samenlevingsopbouw

Sociale cohesie & Leefbaarheid

**Verslag
Vakconferentie
opbouwwerk 1996**

**Het NWR
leefbaarheids-
onderzoek en de
agenda van het
opbouwwerk**

Newsletter CEBSD

Verslag Vakconferentie Opbouwwerk '96: Sociaal Cement Werken aan Sociale Cohesie

- 3: Achtergronden bij het thema 'Sociaal cement', werken aan sociale cohesie, Ad Raspe (VJI)

De Medaillons

- 7: Een ruige, blanke arbeidersbuurt met pit, Fred Bergwerff (Opbouwwerker te Dordrecht)
 9: Vrijwilligers integreren Chinezen, Mw. Y.Y. Chow-Yuen (Coördinator St. Netwerk van Chinese Vrijwilligers)
 10: Alleen 'leren' is niet genoeg, Reynoud van Ginkel (St. Joods Maatschappelijk Werk)
 12: Verbrokkeling en aanmaak van sociaal cement, Ruud Metekohy (Forum)
 13: Je kunt het je nauwelijks voorstellen, Susan Rietveld (Opbouwwerkster te Amsterdam)

Reactie op de Medaillons

- 14: Specie kleeft anders dan cement, Professor Jan Willem Duyvendak (EUR)

De Workshops

- 20: Workshop Cohesie in gezinnen: De taal van de immigranten, C. Pengel (RIAGG Amsterdam-Zuid-Oost)
 Discussie, Aliek van den Berg en Agnes Vaillant
 21: Workshop Sociale cohesie tussen groepen: sociale integratie van mensen met een psychiatrische achtergrond, Doortje Kal (RIAGG Haagrand, Voorburg)
 23: Discussie, Fenny Gerrits
 24: Workshop Cohesie-vraagstukken in non-profit instellingen, Peter van de Meer (Top 3 Companen)
 Discussie, Patty Schellekens
 Workshop Sociale cohesie in grotere bedrijven, inleidster Mw. I.Y. Tan (senior adviseur Beerenschot)
 Discussie, Inge Aben
 26: En de winnaars zijn ..., Wil van de Leur
 29: Ik pas alles toe op mijn praktijk, interview met Sherita Thakoerdat over de vakconferentie, Rogier Wiercx
 Bericht van de uitgever
 30: Samenvatting NWR-onderzoek, Jasper Veldhuis
 32: Commentaren op het onderzoek
 34: Het NWR Leefbaarheidsonderzoek en de agenda van het opbouwwerk in Nederland, Wil van de Leur
 36: Participatie in leerstoel opbouwwerk goed voor imago, Chris Veldhuysen
 39: De buurt aan de beurt, Greet Hettinga
 40: Van buurtbeheer naar buurtbeleid in Noord-Brabant, Eric Canjels (PON)
 42: Kiosk, Norbert Broenink
 45: Sociale cohesie in en vanuit het Moedercentrum, Ans van de Scheur (LCO)
 46: Zelfhulp als samenlevingsopbouw, G. Oude Engberink (gemeente Rotterdam)
 47: Leefbaarheidsproject Plateland Achtkarspelen, Henk Rozema (LCO)
 48: De winst van twee jaar ondersteuning, Reint Meier (LCO)
 52: Het centrale probleem is sociale overbodigheid, samenvatting van artikel van professor C.J.M. Schuyt (Jasper Veldhuis)
 53: Combined European Bureau for Social Development Newsletter, Number 3, winter 1996/1997

In deze MO wordt (weer) een hoognodige koppeling aangebracht tussen **Sociale Cohesie** en **Leefbaarheid**. Traditioneel wordt 'leefbaarheid' meer fysiek ingevuld, terwijl sociale aspecten grote invloed uitoefenen op diezelfde leefbaarheid. Maar het tij is aan het keren; herontdekking van Community Development, aandacht voor multiculturaliteit, ook op wijkniveau, criminaliteitspreventie en aandacht voor het armoedevraagstuk worden meer en meer op elkaar betrokken.
 Met deze uitgave van MO wil de redactie **de oratie van onze nieuwe hoogleraar, professor Jan Willem Duyvendak** 'kracht bij zetten'. Naast de neerslag van zijn eerste optreden ten aanzien van het werkveld (op de **Vakconferentie 1996**) bevat deze MO vele bijdragen van collega's die hem hiermee welkom heten. Veel leesplezier.

MO/Samenlevingsopbouw is een vakblad van, voor en over de samenlevings- en opbouwwerkpraktijk. Het verschijnt tenminste acht maal per jaar.

Samenstelling en redactie: Fenny Gerrits (eindredactie), Greet Hettinga, Wil van de Leur, Chris Veldhuysen, Rogier Wiercx en Kees Stuurup.

Administratieve ondersteuning: Patty schellekens en John Struiken.

Foto/illustratie omslag:

DTP: John Struiken

Omslag en druk: Stimio Meteren.

De jaarabonnementsprijs bedraagt f 72,50 voor het eerste en f 69,50 voor het tweede en verdere abonnementen. Losse nummers kosten f 12,50. (Prijzen exclusief portokosten.)

Opzegging van abonnementen dient schriftelijk vóór 1 december te geschieden. ISSN:0929-2187

Redactie en administratie:

Prinsegracht 51, 2512 EX Den Haag,

Telefoon: 070-380 4431, faxnummer: 070- 380 9973.

e-mail Internet: lcoopbouw@xs4all.nl/

Een uitgave van :
het Landelijk Centrum Opbouwwerk

Achtergronden bij het thema 'Sociaal Cement', werken aan sociale cohesie

Ad Haspe, Verwey-Jonker Instituut

'De discussie over sociale opbouw van buurt en wijk zwelt aan', kopt het artikel van Van de Leur in het oktobernummer van MO/Samenlevingsopbouw. Ja, als buurten en wijken niet bestonden zouden ze worden uitgevonden. De aandacht voor sociale processen in de woon- en leefomgeving is weer helemaal terug, in het beleid, de praktijk en in de theorie. In deze korte introductie ga ik na op welke wijze het conferentiethema in voor opbouwwerk relevante literatuur aan de orde wordt gesteld. Maar eerst een opmerking vooraf. Op de conferentie staan diverse 'medaillons' uit het categoriale opbouwwerk centraal. De idee zou kunnen ontstaan dat sociale cohesie alleen in relatie gebracht zou moeten worden met dat type werk. Dat is maar ten dele zo. Bedacht moet worden dat het gros van het werk in territoriaal verband plaats vindt. Er zijn dus heel verschillende soorten 'sociaal cement'. In mijn bijdrage zal ik me beperken tot het buurt- en wijkgebonden werk.

Allereerst wordt aangegeven op welke wijze sociale cohesie in opbouwwerkonderzoek naar voren komt. Sociale cohesie is allesbehalve een nieuw thema. Vervolgens komen twee uitwerkingen aan bod. Sociale cohesie heeft sterke normatieve connotaties ('the good community') en het stelt het opbouwwerk voor instrumentele vragen (wat moet een juist 'streefniveau' zijn?). De sociale structuur van buurten en wijken is het volgende onderwerp. Welke actoren willen zich verantwoordelijk maken voor het werken aan de sociale structuur c.q. buurt- en wijkontwikkeling? Gedachten over 'empowerment' sluiten het paper af.

Actualiteit

In het laatste trendonderzoek (Trends '93 no. 10) is opbouwwerkers gevraagd naar de betekenis van een vijftal historisch bepaalde concepties: achterstand, sociale cohesie, participatie, ontplooiing, en belangenbehartiging. Een van de vragen was in hoeverre het element 'maatschappelijke samenhang' nog actueel was. Het blijkt dat dit concept niet aan belang heeft ingeboet; bij ruim 74% van de 225 geënquêteerde opbouwwerkers riep het herkenning op.

In de toelichtingen van de werkers, zijn diverse clusters van antwoorden onderscheiden. Met name buurt- of wijkbeheer werd met maatschappelijke samenhang in relatie gebracht. Door gezamenlijk ergens de schouders onder te zetten, hoop je ook meer samenhang te creëren, was in dit verband een typerende opmerking. Maar maatschappelijke samenhang werd ook expliciet verbonden aan het bevorderen van sociale contacten. Aan dat bevorderen van sociale contacten zat ook de behoefte vast aan accommodaties, waarbinnen de activiteiten kunnen plaatsvinden. Een laatste antwoordcluster lag in het categoriale vlak van specifieke groepen, vooral minderheden (allochtonen, asielzoekers, woonwagenbewoners) en jongeren. Aan minderheden wordt apart aandacht besteed om hen te motiveren ook mee te doen, of in ieder geval te laten horen wat ze vinden, zei een werker. Een ander merkte op dat 'de confrontatie tussen autochtone en allochtone bewoners de dialoog bevordert en openingen biedt voor samenwerking op deelterreinen'. Het onderzoek concludeerde dat buurt- en wijkbeheer als de eigentijdse invulling van het werken aan sociale samenhang kon worden beschouwd.

Zo'n invulling is niet probleemloos. Van der Pennen (1994) wijst in de studie 'Het Lokale Profiel' op verschillende werkelijkheidsdefinities. Burgers hebben verschillende affectieve en functionele bindingen met een gebied, wat leidt tot verschillende en soms strijdige aanspraken op de openbare ruimte. Het beleid heeft een meer instrumentele benadering. Veelal grijpt het terug op het nostalgische beeld van saamhorigheid in een solidaire buurt. Zo kan het volgens hem gebeuren dat het beleid spreekt van een 'beheerprobleem' wanneer bewoners zich weinig of niets gelegen laten liggen aan het openbare leven in de buurt: niet reageren op uitnodigingen voor buurtvergaderingen, niet meedoen met het organiseren van buurtactiviteiten, niet deelnemen aan portiekgesprekken of koffievisites allegen, geen stoel aanschuiven als burens op de stoep of galerij bij elkaar zitten. Als deze groep bewoners ook nog eens gemakkelijk te herkennen is als bijvoorbeeld allochtoon, is het een kleine stap hen als probleemgroep te beïnvloeden op grond van het simpele feit dat ze niet meedoen met de voorgestelde beleidsmaatregelen en het wonen in een buurt primair opvatten

als een privéactiviteit die zich afspeelt in het eigen huis en in een eigen circuit. Volgens Van der Pennen heeft het geen zin bewoners aan te spreken op hun gemeenschapszin: 'de buurt is als zodanig geen mobiliserende factor, ieder heeft daarbij zijn eigen voorstelling, vanuit zijn eigen leefstijl'.

Er is niet veel reden voor zoveel somberheid. Ook bij nieuwe, relatief moeilijke thema's zoals veiligheid en criminaliteitsbestrijding zijn buurtbewoners wel degelijk aan te spreken op het buurtbelang en komen zij individueel of collectief in de weer, blijkt uit het project 'Sociale zelfredzaamheid' waarin opbouwwerkers en wijkagenten samenwerken (Raspe, 1996). In dit onderzoek is een breed begrip van sociale controle gehanteerd. Het is onderscheiden naar persoonlijk, interpersoonlijk, en publiek niveau. Op het persoonlijke niveau blijkt die controle uit het elkaar kritiseren, vertrouwen of wantrouwen, in- of uitsluiten. Op het interpersoonlijk niveau, bij burenerelaties of relaties tussen groepen, zijn dezelfde mechanismen werkzaam. Maar controle manifesteert zich ook op publiek niveau. De vraag is dan of de buurt in staat is hulpbronnen te bemachtigen om criminaliteit en onveiligheid aan te pakken. Het onderzoek in Malburgen/Arnhem en de Driebergenbuurt/Deventer laat vele illustraties zien van het regulatieve vermogen van de verschillende netwerken op de drie genoemde niveaus.

Uitwerkingen

De Wit (1995) liet zijn afscheidscollege gaan over sociale cohesie. Hij plaatste dit begrip tegen de achtergrond van brede maatschappelijke processen (modernisering, de 'risicomaatschappij'). De politoloog Offe volgend, onderscheidt hij drie elkaar overlappende arena's waarin (strijdige) opvattingen over sociale cohesie tot overeenstemming kunnen worden gebracht. In de onderste arena is het te doen om verschillende moeilijk grijpbare communicatiestromen/werkelijkheidsdefinities die om (culturele) hegemonie strijden. In de middelste arena beïnvloeden een groot aantal netwerken, anonieme groepen, en collectiviteiten elkaar. Zij gaan coalities aan en controleren de toegang tot faciliteiten. Daar wordt, soms in wisselende samenstellingen met behulp van sociale macht van te voren de speelruimte vastgelegd voor de thematisering van de beslissing over politieke kwes-

ties. De politieke elite binnen het staats-apparaat brengt in de bovenste arena zichtbaar haar beslissingen tot stand. 'Ieder project dat de verhoudingen ten gunste van het op solidariteit gebaseerde sturingsvermogen wil wijzingen, moet de onderste arena tegen de beide hogere mobiliseren'. Opbouwwerkers hebben in de visie van De Wit met name één rol te vervullen in processen die gericht zijn op communicatie en het bereiken van over-eenstemming.

Een meer sociaal-antropologische uitwerking van maatschappelijke samenhang biedt Thomas in de brochure 'Community development at work' (1995). Zijn prikkelende stelling is dat het denken over community development in de UK sinds de jaren tachtig is gestagneerd. Het is allemaal projectenwerk wat de klok slaat, waarbij het accent ligt op resultaten en producten. Community development als concept is nooit ten volle benut. In Thomas' visie zijn de sociale processen genegeerd die samenhangen met de community als systeem. Hij doelt daarbij op: de kwaliteit van relaties tussen mensen; de wijze van besluitvorming, conflict-ventilatie en problemenoplossing; de wijze waarop mensen gesteund worden en naar hen wordt omgezien; de definiëring van waarden en criteria, de manier waarop controle en regulatie tot stand komen; en ten slotte hoe 'wijsheid' en tradities worden doorgegeven. Om kort te gaan zou er volgens hem meer begrip en overeenstemming moeten komen over hoe mensen in een locality erin slagen hun dagelijks leven buiten het huishouden te sturen.

The good community

Thomas maakt een onderscheid in sociale hulpbronnen (zoals vertrouwen, empathie, samenwerking, wederkerigheid, informele zorg, rechtvaardigheidsgevoelens, leiderschap, zelfbeeld en identiteit) en sociale processen (communicatie, interactie, uitwisseling en probleemoplossing). Community development versterkt de sociale hulpbronnen en sociale processen in een buurt door contacten, relaties, netwerken, overeenstemming, en activiteiten te ontwikkelen die buiten het huishouden liggen, zodanig dat bewoners zich identificeren en van hun gebied een betere plek maken om in te leven en te werken.

- Hij schetst een beeld van een 'viable' en 'coping' community. Zo'n buurt is interactief en participatief, maar de deelname aan gebeurtenissen en groepen hangt van vele factoren af (klasse, leeftijd, werk, het hebben van kinderen, mobiliteit, de angst voor seksuele of raciale intimidatie, zorgverplichtingen, et cetera). De levensvatbare buurt die zaken niet lijdelijk over zich heen laat komen zal:
- * bestaan of ontworpen worden op een manier die bewoners eerder samen brengt dan gescheiden van elkaar houdt;
 - * faciliteiten hebben die sociaal contact bevorderen, zoals pubs, kerken, winkels, cafés, buurtcentra, enzovoorts;
 - * dagelijkse routines kennen die interactie bevorderen tussen mensen; bijvoorbeeld kinderen lopend naar school brengen in plaats van met de auto;
 - * een variëteit hebben van levende sociale en recreatieve netwerken, als mede netwerken die gebaseerd zijn op wederzijdse hulp;
 - * actieve organisaties hebben van verschillende aard en doelstelling die mensen samenbrengen en die hun ideeën en interesses definiëren en vertegenwoordigen;
 - * bewoners in staat stellen publieke rollen buiten het huishouden op zich te nemen die bevredigend voor henzelf zijn en ten dienste zijn voor anderen

Om dit inzichtelijk te maken presenteert hij een 'ladder of community interaction'.

De basis van de ladder wordt gevormd door de routinematige, triviale en vanzelfsprekende aspecten van interactie in de buurt. Zij vormen het fundament waarop al het andere rust. Het bestaan en de vitaliteit van de meer formele organisatie van het buurtleven boven de stippelijijn, hangt voor een deel af van van de werking van de meer toevallige netwerken daaronder. De contacten onder die lijn omvatten het dagelijks leven buiten het huishouden; hun belang moet niet onderschat worden, vindt Thomas.

De meeste opbouwprojecten in het Verenigd Koninkrijk circuleren rond de zevende sport (zoals het organiseren van een buurtfestival) of achtste sport (bijvoorbeeld het formieren van een huurdersorganisatie) van de ladder van buurtinteractie. Deze typen organisatie waren nodig, zegt hij, omdat zij beantwoordden aan de urgente materiële behoeften van mensen. Die organisatievormen hadden veelal succes om hulpbronnen te krijgen waaraan sterke behoefte was, of om kansen te creëren voor job-training of voor eigen werk. Maar met het opbouwen van buurtcapaciteit hadden zij in zijn ogen niet veel te maken omdat ze meestal losstonden van de lagere sporten van de ladder.

Het opbouwwerk in ons land richt het oog weer meer op het sociale weefsel in de buurt. De recente brochure 'Onze Straat' van het Rotterdamse opbouwwerk (Van Veenen, 1996) hierover: 'Via gesprekken op straat, bij Albert Heyn en in de kerk werden al bestaande netwerkjes opgespoord. Die informatie werd gebundeld en weer doorgegeven, met als doel om mensen met eenzelfde belangstelling bij elkaar te brengen. Je bouwt groepjes in straten rond gemeenschappelijke interesses. Die kunnen heel divers zijn, van klaverjassen, auto's, etniciteit, tot voetbalclub of slank worden. Deze netwerkjes activer je op een nieuwe manier rond de straat'.

Het verslag geeft aan dat de groepjes in de straten in de loop van de tijd van karakter veranderden. Ze gingen zich minder op actie richten en meer op sociale contacten. Door deze verschuiving van inzet ontstond er discussie. Mensen haakten af, andere sloten zich juist aan. Dit plaatste de opbouwwerkers voor de vraag in welke zin zij betrokken moesten zijn bij die contacten. 'Die behoefte aan sociale contacten verschilt per persoon en per straat, de gezamenlijke activi-

leiten op straatniveau hebben niet alleen geleid tot sociale samenhang maar ook tot conflicten ... door de straatgroepen wordt de straat leuker en gezellig, maar er kan ook meer ruzie ontstaan, of een te grote sociale controle'. Uit de gevoerde discussie over sociale samenhang en de daaraan verbonden kosten en baten, is een zogeheten 'schaal van sociale samenhang' ontwikkeld.

Schaal van sociale samenhang

- 0 niet groeten
- 01 groeten
- 02 praatje maken, suiker lenen
- 03 radio niet te hard, rekening houden met elkaar
- 04 schoon houden van de straat
- 05 oogje houden op kinderen, jongeren, en ongeregelde personen
- 06 elkaar helpen op straat, auto wassen, heg knippen
- 07 koffie drinken bij elkaar
- 08 samen kaarten, vissen
- 09 boodschappen doen, voor elkaar, oppassen
- 10 elkaar helpen thuis, zorgen voor elkaar

De schaal loopt van 0 (elkaar niet groeten, anonimiteit) tot 10 (elkaar helpen thuis, zorgen voor elkaar). Niveau 5 op de 'schaal van Sosam' (sociale samenhang) is in de ogen van de opbouwwerkers voor straatgroepen een goed streefniveau.

Wat opvallend is dat zowel in de benadering van Thomas als die van de opbouwwerkers in Rotterdam, oog is voor de fundamenteën van interactie. Thomas heeft echter een vrij brede opvatting over community development. In Rotterdam wordt duidelijk een streep getrokken; met de uiteenlopende vormen van de sociale contacten heeft men (professioneel) geen bemoeienis.

Structuur

Wie het heeft over cement, moet het ook hebben over structuur. In dit verband wil ik nog eens wijzen op de exemplarische studie 'Wijken onder Druk' van de Harmonisatieraad Welzijnsbeleid uit 1989. De wijken waar het rapport op

doelt kampen met een negatieve spiraal die onomkeerbaar lijkt en die zich uit in veel leegstand, vervuiling, criminaliteit, verhuurbaarheidsproblemen, en onveiligheidsgevoelens. Beloofd wordt dat de combinatie en wisselwerking van een aantal negatieve factoren de noodzakelijk geachte sociale structuur in die wijken te zeer onder druk zetten zodat onvoldoende sociale bindingen kunnen ontstaan.

Onder de afschrikwekkende aanduiding 'torenmodel' worden de factoren geschaard die de sociale structuur in de buurt overbelasten (zie schema).

Sociale factoren

veel fysieke en mentale problemen
conflicterende leefstijlen
lage participatiegraad

Voorzieningen

gebrek aan sociaal-culturele voorzieningen
gebrek aan economische voorzieningen
gebrek aan beheervoorzieningen
gebrekkige samenwerking tussen diverse instellingen/organisaties

Ruimtelijke Omgeving

veel semi-openbare ruimten
vervreemdend/participatieremmend karakter van de omgeving
concurrerend gebruik van schaarse ruimte
hoge confrontatiegraad

Huisvesting

kwetsbaar voor overlast
kwetsbaar voor vernieling
onaantrekkelijke verhouding kwaliteit en woonlasten

Financieel-economische positie

zwakke financiële positie (veel uitkeringsgerechtigden)
hoge graad van werkloosheid
slechte economische vooruitzichten

Het rapport geeft aan dat de opbouw van de sociale structuur geen afgeleid aandachtspunt dient te zijn. De interessante suggestie wordt gedaan de voorgestelde maatregelen te toetsen aan het criterium of ze een aandeel leveren aan de (her)opbouw van de sociale structuur (p.41). Voor elke laag uit de toren zijn er van die maatregelen die de sociale structuur moeten verlichten. Als hoofdrolspelers worden de woningcorporaties en de

lokale overheden aangewezen. Hoe zit het met het welzijnswerk, is zijn rol bij de te treffen maatregelen uitgespeeld? Nee: 'Voldoende professionele ondersteuning bij het opzetten, organiseren en uitbouwen van de bewonersparticipatie zal in elk geval noodzakelijk zijn om de continuïteit te waarborgen. Professionals zoals opbouwwerkers en welzijnswerkers die op deze wijze worden ingezet zouden vooral praktisch/organisatorisch werkzaam moeten zijn en in hun begeleidende rol zich moeten richten op overdracht van kennis en bevoegdheden' (p.38)

In zekere zin is het rapport 'Mensen onder elkaar, problemen en kansen in een multi-etnische stadswijk' (1993) de opvolger van 'Wijken onder druk'. Het accent ligt niet zozeer op de bebouwde omgeving maar op multiculturaliteit. Het valt op dat de bordjes verhangen zijn. Het beschrijvende deel van het rapport omvat andere onderwerpen: het informele circuit, criminaliteit, racisme en gevoelens van discriminatie. Maar ook arbeidsmarkt, werkloosheid, banen, buurteconomie, nieuwkomers en illegalen, komen aan de orde. Cultuur blijkt een wezenlijk bestanddeel van de structurele factoren geworden.

De actoren die met name een rol spelen bij de integratie van bevolkingsgroepen zijn: de crèche en de school, het welzijnswerk, de openbare bibliotheken, festivals, het traditionele verenigingsleven, de winkelstand en andere neringdoenden. Voor het opbouwwerk wordt een nieuwe taak gezien: 'Was het in de jaren zeventig en begin jaren tachtig vooral gericht op politieke activering, het nieuwe opbouwwerk richt zich vooral op samenlevingsopbouw, dat wil zeggen het aanbrennen van netwerken en sociale structuren op buurtniveau'. Ook het beleid kan zijn steentje bijdragen aan integratie. De noodzakelijke beleidsinspanningen liggen met name in de sfeer van stadsvernieuwing, onderhoud en beheer, de handhaving en de veiligheid, de sociale vernieuwing, en het inschakelen van de organisatorische netwerken van bevolkingsgroepen. De toon van het rapport is optimistisch: 'wie zich gaat verdiepen in de concentratiewijken die mogelijk de toekomstige getto's in onze grote steden zullen zijn, verwacht te maken te krijgen met de achterkant van de samenleving die van de eigenlijke samenleving feitelijk is afgesloten. Die verwachting komt niet uit.'

Empowerment

Ter afsluiting van dit paper sta ik stil bij het concept 'empowerment'. Kan het een rol spelen bij het versterken van de sociale structuur van buurten en wijken? In het gedachtengoed van de community development is het een populair concept. In zijn meest rudimentaire betekenis is empowerment de mate waarin of het proces waarop achtergestelde buurten en wijken hun eigen behoeften definiëren en het antwoord bepalen dat daarop gegeven wordt (Barr, 1995). Dit verduidelijkt hij in het hieronderstaande diagram.

Deze voorstelling vindt hij echter veel te simplistisch. Aangezien binnen elke

geografische locatie vele verschillende belangen spelen die bijvoorbeeld gerelateerd zijn aan leeftijd, sexe, ras of patronen van dienstenconsumptie, zal empowerment telkens een andere invulling krijgen. Het concept heeft ook iets populistisch. Een ander gevaar schuilt in het idee van een 'zero-sum-game', in de zin van wat er bij de ene groep afgaat er bij de andere bijkomt. Er zijn allianties die elkaar wederzijds versterken.

Barr wijst op vele factoren die empowerment belemmeren en het werken eraan niet gemakkelijk maken. Het structurele karakter van armoede en achterstelling geven het alleen al een contradictoer karakter. Ondanks alle beperkingen en valkuilen gooit Barr het concept niet overboord. Van belang is dat degenen die het hanteren niet blijven steken in modieuze retoriek en empowerment zichtbaar maken. Als indicatoren ziet hij:

- * het bestaan van sterke door de buurt of wijk beheerde instituties, zowel op territoriale basis als op basis van specifieke belangen;
- * indicaties dat dergelijke instituties echte invloed hebben op de publieke beleidsagenda;
- * tekenen van een vergrote directe controle over lokale hulpbronnen en zaken inclusief het bezit van goederen, gebouwen, uitrusting en informatie;
- * bewijsmateriaal dat machtsstructuren echt open staan voor beïnvloeding;
- * indicaties dat rechtvaardigheid een aantoonbaar principe is in het beleidsproces op alle niveaus;
- * resultaten die laten zien dat er materiële voordelen zijn behaald voor achtergestelden;
 - * aantoonbare sterk lokaal leiderschap dat verantwoording aflegt en representatief is (buurtorganisaties kunnen net zo vatbaar zijn voor machtsmisbruik als elke andere organisatie);
 - * materiaal dat erop wijst dat het werk van beroepskrachten empowerment reflecteert en zo door gebruikers wordt gezien;
 - * bewijsmateriaal, bevestigd door de gezichtspunten van onderdrukte minderheidsgroepen, dat principes van gelijke kansen hoog gehouden worden;
 - * zichtbare resultaten van een toenemende decentralisatie en democratisering van diensten en middelenallocatie;
- * bewijsmateriaal dat persoonlijke ontwikkeling van bewoners niet alleen af te lezen is aan meer participatie of resultaten maar ook aan een hogere eigenwaarde.

Conclusies

Sociaal cement is een descriptieve term. Je kunt er op verschillende manieren verband mee aanbrengen. Sociale cohesie is als term veel normatiever. De vraag komt dan op waar het opbouwwerk in de discussie over de 'good community' staat. De uitwerkingen die aan sociale cohesie gegeven worden gaan zowel in 'vertikale' (politologische) als 'horizontale' (sociaal-antropologische) richting. De sociale structuur van buurten en wijken staat weer in de schijnwerpers. Sociale cohesie heeft betrekking op die sociale structuur en kan zich daarvan niet loszigen. Vele instituties en actoren vervullen een rol in integratieprocessen op

buurt- en wijkniveau. Wie voert de regie? In strategieën om de sociale structuur van buurten en wijken te versterken, is empowerment een bruikbaar concept.

Literatuur

Barr, A. Empowering communities - beyond fashionable rhetoric? Some reflections on Scottish experience. *Community Development Journal*, vol 30 no2, pp. 121-132.

Harmonisatie Raad Welzijnsbeleid (HRWB) 1989. *Wijken onder druk*. Studie naar de leefbaarheid in wijken met sociaal-economische achterstanden. Macula, Boskoop.

Hooijdonk, G. en A. Raspe 1993. *Concepties van samenlevingsopbouw*. Verwey-Jonker Instituut, Utrecht.

Leur, W. van de 1996. *Discussie over sociale opbouw van buurt en wijk zwelt aan*. MO/Samenlevingsopbouw. 15ejrg, nr. 142, p.3.

Pennin T. van der 1994. 'De oude stadswijk: over gemeenschap en sociale integratie'. In Veldheer (e.a.) *Het Lokale Profiel: de identiteit van gemeenten en de rol van de burger*. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

Raspe, A. 1996. *De impuls van Sociale Zelfredzaamheid. Ervaringen van wijkagenten en opbouwwerkers in twee locaties*. Stichting Maatschappij, Veiligheid en Politie, Dordrecht.

Ruygers, J. 1993. *Mensen onder elkaar, problemen en kansen in een multi-etnische stadswijk*. Ministerie van Binnenlandse Zaken, Den Haag.

Thomas, D. 1995. *Community Development at Work: A case of obscurity in accomplishment*. Community Development Foundation, London.

Veenen, A. van 1996. *Onze Straat; straatgroepen binden strijd aan met overlast en criminaliteit*.

Wit, C. de 1995. *Ikanos' wijn Over werken aan sociale cohesie*. Gradus Hendriksstichting, Den Haag.

Vakconferentie Opbouwwerk '96

Sociaal cement
Werken aan
sociale cohesie

Zalencentrum Engels,
Rotterdam 21 november 1996

Dordrecht

Een ruige, blanke arbeidersbuurt met pit

door Fred Bergwerff

De buurt is ontstaan vanaf 1922 en telt 320 woningen, waarin iets meer dan 900 mensen wonen. Ongeveer 100 mensen staan als (vaak langdurig) werkloos ingeschreven bij het arbeidsbureau. Ongeveer 140 mensen hebben een uitkering van de sociale dienst. De buurt staat zeker bij buitenstaanders bekend als een hechte gemeenschap. Het touwtje hangt uit de brievenbus, er zijn veel onderlinge contacten. Op zomerse dagen speelt het leven zich buiten af. De bewoners ontlenen hun identiteit aan de buurtgemeenschap. Dat maakt ze ook sterker tegenover de rest van de Dordtse samenleving, die mensen uit deze buurt discrimineert. Mensen uit de buurt delen normen en waarden. Onderlinge verschillen worden gebatelliseerd. Er heerst een sterk rechtvaardigheidsgevoel: 'Ik kan niet tegen onrecht.' En heel belangrijk: kinderen zijn heilig.

Vanaf het begin worden leegkomende woningen betrokken door kinderen van bewoners of door ex-bewoners. De sociale contacten in de buurt lopen voor een groot deel via familiebanden. De buurt heeft een zodanig eigen leefmilieu, dat tot voor kort buitenstaanders zich er niet vestigden. De

buurt is daardoor bijna compleet autochtoon.

Mensen in deze buurt zijn doeners. Over het algemeen is er geen vertrouwen in politiek en ambtenarij. In de buurt gelden eigen regels. Zeker als er regels moeten

worden gehandhaafd, komen de instanties de buurt gewoon niet in. De Gemeentelijke Sociale Dienst bijvoorbeeld zegt dat uitkeringsfraude in deze buurt niet kan worden vastgesteld, omdat de sociale recherche

Geven en nemen saneert misstanden

Fred Bergwerff

niet onopgemerkt kan posten. Bewoners bouwen hele bijkeukenen aan hun huurwoningen, er wordt op tal van plaatsen aan auto's gesleuteld, er zijn illegale bedrijfjes in de open lucht, zoals een kabelbrandrij en een palletreparatieplaats. Allemaal zaken die sinds jaar en dag worden geïgord.

De buurt beschikt over een aantal voorzieningen: een groot buurthuis, een speeltuin en een eigen voetbalvereniging met twee velden. De buurt was gewend dat deze voorzieningen door verschillende families werden gemonopoliseerd. In elke voorziening maakt een andere 'clan' de dienst uit. Tot voor kort was er ook nog een jongeren centrum dat afbrandde nadat de politie het had gesloten, omdat er illegale activiteiten plaatsvonden.

De buurt kent zijn eigen invloedssferen en machtsevenwichten. Het gedoogklimaat van allerlei zaken die elders in de stad worden aangepakt, heeft hierbij een rol in gespeeld. Het is nog steeds zo dat de buurt naar buiten toe een gesloten front vormt. Achter die frontlijn zijn er echter behoorlijk tegengestelde belangen.

Er is een gegrond vermoeden dat juist in deze buurt mensen worden die hun inkomsten via criminele activiteiten verwerven. Op straat is te zien dat de materiële verschillen tussen mensen toenemen. Sommigen laten het zeer breed hangen. De politie heeft dadercijfers over diefstal, helling en openlijke geweldpleging. Er wonen ongeveer twintig harde criminelen. Aangiften van in de buurt gepleegde delicten worden vaak ingetrokken. Druk of intimidatie spelen daarbij een rol. Daarbij gaat het overigens niet om de harde jongens. Daar heeft de buurt verder geen last van. Bewoners laten zich daar heel voorzichtig over uit. Inbraken in de buurt worden vermoedelijk gepleegd door 'eigen' jongeren. De jongeren waar het om gaat zijn rond de twaalf jaar oud. Jongetjes met een volwassen gedrag, typeert een politie-agent ze. De perspectieven van deze generatie lijken wel heel slecht.

Een gemeentelijk onderzoek van enkele jaren geleden gaat in op de problemen van jongeren in de buurt. Het gaat om 'ontregelde' jongeren zegt dit onderzoek. De ene avond kunnen kinderen tot laat voor de televisie hangen, de volgende

avond worden ze om zeven uur naar bed geschopt. Regels en regelmaat ontbreken. Veel wordt voor ze gedaan, ze zijn in vergelijking met andere kinderen onzelfstandig en er is een emotionele achterstand. Kinderen kunnen doen wat ze willen. En krijgen in feite alles.

Het gemeentebestuur vraagt zich af of het de buurt in zijn huidige vorm wil handhaven. Een optie, die door de politie wordt gesteund, is om de buurt te slopen en de bewoners over de stad te spreiden. Een andere optie is om de buurt te handhaven en een eind te maken aan het gedogen van allerlei zaken. Voorlopig lijkt het erop dat het gemeentebestuur kiest voor het handhaven van de buurt als gemeenschap. Er wordt gewerkt aan een technisch en een sociaal verbeterplan. B & W stellen dat in deze buurt dezelfde regels zullen worden gehandhaafd als in de rest van de stad.

Het opbouwwerk zit in 'het orkest' van instanties die zich met de buurt bemoeien. Het opbouwwerk ziet als kern van de problemen het te geringe vermogen van de buurt om eigen problemen op te lossen. Er wordt voor gekozen om:

1. Door directe activiteiten problemen op te lossen: 'straatopkikkerdagen'
2. Te zorgen voor heldere informatieverstreking: wat is er rond de buurt aan de hand, wat gaat er vervolgens gebeuren?
3. In te zetten op een gerichte aanpak, die bij de wieg begint: opvoedingsondersteuning, peuterspeelzaal, verlengde schooldag, kinderactiviteiten, gerichte samenwerking rond situaties waarin de zaak ontspoorde. Kortom de basis leggen voor een project dat rond kinderen en jeugd precisiewerk levert.
4. Eigenwaarde te versterken door een buurt-promotieproject dat de positieve en unieke kanten van deze gemeenschap belicht. Er is subsidie gevraagd voor het met buurtvrouwen maken van een film over de buurt.
5. Het opknappen of eventueel vernieuwen van de buurt zo te ontwikkelen, dat de bewoners er zelf een rol in kunnen spelen.

Twee zaken zijn daarbij van belang. Deze gemeenschap heeft bestaansrecht en verdient goede woningen en een leefbare buurt. Tegelijk horen daarbij een aantal problemen te worden opgelost. Illegale bedrijvigheid, overlast die met de mantel

der liefde wordt bedekt, intimidatie. Het is belangrijk dat de buurt kan herkennen dat een proces dat op deze manier wordt ingezet ook resultaat oplevert. Daar horen duidelijke keuzes van het gemeentebestuur bij rond 'geven' en daar hoort consequent gedrag bij rond 'nemen'. Het opbouwwerk wil niet concurreren met toonaangevende bewoners. Het zal zich echter ook niet eenzijdig oriënteren op afzonderlijke machtsblokken in de buurt. Daarmee neemt de werker een intermediaire positie in, die moeilijk is. Hij kiest voor een proces en niet voor afzonderlijke partijen in dat proces.

Isolement van een gesloten gemeenschap

Vrijwilligers integreren Chinezen

door mw Y.Y. Chow-Yuen

In dit medaillon wil ik me beperken tot de groepen Chinezen die nog niet geïntegreerd zijn in de Nederlandse samenleving maar die er wel naar op weg zijn. Ik doel dan met name op Chinezen uit Hong Kong en het vasteland van China en vooral op de nieuwkomers van de laatste jaren.

Ik zal eerst een schets geven van de belangrijkste problematiek binnen de Chinese gemeenschap, van knelpunten die Chinezen tegenkomen op weg naar integratie. In het tweede gedeelte van dit medaillon wil ik belichten welke rol de Stichting Netwerk van Chinese Vrijwilligers in Nederland vervult bij de bevordering van het integratieproces.

Binnen de Chinese gemeenschap zijn er diverse groepen die moeite hebben met integreren. Ik noem hierbij ouderen, vrouwen, nieuwkomers, (oudere) mensen die werkzaam zijn in de horeca-sector, gehandicapten en langdurig zieken. Het grootste struikelblok tot integratie is het feit dat men de Nederlandse taal niet of niet voldoende beheerst. Door de gebrekkige kennis van de Nederlandse taal is men niet in staat zich in verschillende situaties te redden en zich wegwijs te maken in de Nederlandse wetten en regels. Als er problemen zijn, dan weet men niet bij welke instanties men terecht kan voor hulp, en als men dat weet, dan is men niet in staat om de problemen aan hulpverleningsinstanties duidelijk te maken, simpelweg omdat men de Nederlandse taal niet spreekt. Zodoende komt men in een vicieuze cirkel terecht: hoe langer men in Nederland woont, hoe geïsoleerder men wordt.

Een andere factor die niet bepaald bevorderlijk is voor het integratieproces, is de beslotenheid van de Chinese gemeenschap. Het gesloten karakter waar Chinezen bekend om staan, is wel begrijpelijk. Om zich in Nederland te vestigen, hebben Chinezen hun vaderland en hun familie achter moeten laten. In den vreemde zijn ze aangewezen op vrienden en landgenoten, ze zoeken elkaar op. Hun landgenoten zullen hen helpen met

het oplossen van problemen. Dit is ook de reden waarom Chinezen haast nooit met hun problemen naar buiten komen. Problemen van Chinezen worden onderling, binnenshuis en onder Chinezen zelf opgelost. In zeldzame gevallen wordt de hulp ingeroepen van Nederlanders. Deze beslotenheid is ten dele weer het vicieu-

'We willen ook werken binnen Nederlandse organisaties'

ze gevolg van het feit dat men het Nederlands niet beheerst. De taalbarrière is weliswaar een overheersende factor, maar het ligt ook aan de hele mentaliteit van de Chinese gemeenschap dat integratie zo traag verloopt. In dit kader is de Stichting Netwerk van Chinese Vrijwilligers in Nederland opgericht om een oplossing te bieden aan het integratieprobleem en om het integratieproces te bevorderen.

In 1995 is een landelijk project gestart dat de naam draagt van Samen op Weg (de naam zegt het al: samen = Chinezen + Nederlanders. Het wil dus integratie bevorderen. Dit project heeft geresulteerd tot de oprichting van het landelijk Netwerk van Chinese Vrijwilligers. Het Netwerk opereert op landelijk niveau, het heeft een bestuur met aan het hoofd een voorzitter. In verschillende regio's in Nederland zijn diverse netwerken van vrijwilligers opgezet onder auspiciën en verantwoordelijkheid van één of meer contactpersonen. Daarnaast zijn er coördinatoren aangesteld die uitvoerende taken hebben binnen het Netwerk.

Zowel in de individuele hulpverlening als in de dienstverlening door organisaties is de hulp van vrijwilligers onmisbaar. Het

totaal aantal landelijke en lokale Chinese organisaties in Nederland, met inbegrip van Chinese scholen, bedraagt ruim honderdzestig. De meeste organisaties zijn geheel afhankelijk van vrijwilligers. Vaak zonder dat zij het zelf beseffen, doen momenteel ruim duizend Chinese vrijwilligers één of andere vorm van vrijwilligerswerk, zowel ten behoeve van individuen als ten behoeve van organisaties. Over dit vrijwilligerscontact zijn de volgende kanttekeningen te plaatsen:

- * bij Chinese vrijwilligers heerst weinig zelfbewustzijn over hun positie als vrijwilliger;
- * ze weten niet wat hun rechten en plichten zijn;
- * Chinese vrijwilligers hebben geen vorming en geen training op dit gebied gehad zoals Nederlandse vrijwilligers die wel hebben;
- * dit kan ertoe leiden dat zij weinig zelfvertrouwen hebben in hun werk;
- * Chinese vrijwilligers hebben nauwelijks contact met Nederlandse vrijwilligers en hulpverleningsinstanties;
- * er zijn geen contact- en overlegmogelijkheden tussen Nederlandse en Chinese organisaties;
- * er zijn geen instroommogelijkheden voor Chinese vrijwilligers in Nederlandse organisaties van vrijwilligerswerk en instanties;
- * Nederlandse organisaties hebben over het algemeen weinig aandacht voor de

Mevr. Y.Y. Chow-Yuen

Chinese gemeenschap in Nederland zodat er binnen die organisaties weinig ruimte aan deze groep wordt geboden. De doelstelling van het project is gericht op het oplossen van deze problemen.

Het doel is, het bevorderen van integratie van Chinezen in de Nederlandse samenleving door een nauwe samenwerking tussen Chinese en Nederlandse organisaties op het gebied van vrijwilligerswerk. Door het creëren van een Netwerk van Chinese vrijwilligers willen we alle Chinese vrijwilligers organiseren, door het structureel laten functioneren van dit netwerk willen we Chinese vrijwilligers in Nederland een kans bieden om op hun eigen manier te participeren in de Nederlandse samen-

leving waarbij het uiteindelijke doel integratie is. Deze integratie is tweeledig; aan de ene kant worden Chinezen in Nederland en in het bijzonder ook groepen binnen de Chinese gemeenschap die moeite hebben met het integratieproces (vrouwen, ouderen, nieuwkomers, zieken enz.) geholpen zich te integreren in de Nederlandse samenleving met de hulp van vrijwilligers; aan de andere kant wordt er aan Chinese vrijwilligers een kans geboden om op hun eigen manier te integreren in de Nederlandse samenleving; zij zijn immers degenen die zowel contacten onderhouden met hun achterban als met Nederlandse organisaties en instellingen. Naast het verlenen van diensten aan Chinese individuen en organisaties worden

Chinese vrijwilligers gestimuleerd om ook misschien in een later stadium als zij meer werkervaring hebben opgedaan - vrijwilligerswerk te verrichten ten behoeve van andere bevolkingsgroepen in Nederland.

Er is in dit kader een vijfjarig stappenplan gemaakt. Het uiteindelijke doel na vijf jaar is dat Chinese vrijwilligers zoveel mogelijk zijn opgenomen in Nederlandse organisaties en dat zij niet alleen hulp aanbieden aan de Chinese gemeenschap, maar uiteindelijk ook aan andere doelgroepen.

De essentiële cohesie-kenmerken van de joden in Nederland

Alleen "leren" is niet genoeg

door Reynoud van Ginkel

Er wonen circa veertigduizend joden in Nederland. Een moderne jood herken je niet aan z'n uiterlijk met zwarte jassen en pijpenkrullen, zoals op de stereotype plaatjes. Voor hen is 'leren' (lezen in een religieus boek) niet de voornaamste bezigheid en zeker niet datgene wat hun in eerste instantie bindt. Wel is er een analogie met andere minderheidsgroepen in ons land. Hij of zij leeft ook in een niet-eigen, niet-joodse omgeving, die je voorziet van een etiket en vaak dwingt om standpunten in te nemen, of loyaal te zijn aan zaken waar je niet direct zelf voor kiest. Bij hen spelen gelijksortige bindingsfactoren een rol als bij menig andere identiteitsgebonden groep; met dien verstande dat deze wel heel specifiek zijn ingekleurd.

'Alleen leren is niet genoeg', omdat 'leren' per definitie een bezigheid is die je niet alleen doet, maar altijd samen met anderen in woord en wederwoord. In oorsprong en nog steeds is de joodse cul-

tuur wij-gericht en al meer dan vijfduizend jaar heeft dit gegeven geholpen om rampspoed en vervolging te overleven. Om iets te begrijpen van de sociale band die joden onder elkaar voelen, is het nodig dit wij-gevoel op hoofdpunten te ontrafelen. Het levert tegelijkertijd aangrijpingspunten voor het opbouwproces.

Persoonlijk

De eigen biografie, de persoonlijke geschiedenis is een eerste bindingsfactor. Neem bijvoorbeeld de joden die de

Het doel is een hechte en open gemeenschap

kampen of de onderduik in de Tweede Wereldoorlog hebben overleefd. Zij weten elkaar dikwijls te vinden, wisselen ervaringen uit en waar mogelijk zullen zij elkaar steunen bij het draaglijk maken van het doorstane leed. En dit geldt ook voor hen die via hun opvoeding sterk door de oorlog zijn beïnvloed (de tweede generatie).

Vanuit het opbouwwerk is het heel gemakkelijk om hierbij aan te sluiten en deelhebers rond dit gezamenlijke referentiepunt te organiseren. Om hierbij de betrokkenheid bij de groepsvorming zo optimaal mogelijk te laten zijn, is leeftijd-differentiatie een handig hulpmiddel. Voor alle leeftijdscategorieën heeft de oorlog invloed gehad op het latere leven, maar de (ver)werking is heel verschillend.

Collectief

Een tweede bindingsfactor is de collectieve geschiedenis.

Bij de joodse groep is de gezamenlijke geschiedenis lang en complex, met als rode draad onderdrukking, vervolging en vernietiging. Onbegrip, miskenning, vervreemding en onveiligheid zijn hierbij wezenlijke belevingsaspecten. Voor velen heeft dit geleid tot een verstoorde relatie met de buitenwereld.

Het opbouwwerk kan hierop in gaan door middelen aan te reiken die de kennis van de collectieve geschiedenis kunnen vergroten, zowel bij de doelgroep zelf als bij hun omgeving. Het spreekt vanzelf dat dit moet worden gevald door het aldwingen

Reynoud van Ginkel

bij de buitenwereld van 'erkenning' voor hun specifieke situatie.

Identiteit

Bij de persoonlijke geschiedenis speelt 'herkenning' en bij de collectieve geschiedenis 'erkenning' een rol. Beide identiteitsaspecten zijn op het verleden gericht en in mindere mate op de toekomst. Identiteit is echter geen statisch gegeven maar voortdurend in ontwikkeling. Om deze ontwikkeling in kaart te brengen heeft professor Ido Abram een zeer eenvoudig en bruikbaar model ontwikkeld. Een model dat zowel voor de joodse identiteit, als ook voor andere identiteitsgebonden groepen bruikbaar is. Hij beschrijft de joodse identiteit in vijf aandachtsgebieden (segmenten), in willekeurige volgorde:

- de joodse cultuur en traditie
- de Tweede Wereldoorlog
- de Nederlandse geschiedenis en cultuur
- de persoonlijke geschiedenis.

Heel vaak spreekt men, wanneer er over een minderheidsgroep wordt gesproken, over de Joden of de Molukkers of de Antillianen. Terwijl iedereen weet dat er niet zo generaliserend over een bevolkingsgroep kan worden gesproken. Door nu het accent op één-, of op een combinatie van aandachtsgebieden te leggen, is het mogelijk om deelnemers per (cluster van) aandachtsgebied(en) te organiseren.

Cultuur

Niet alleen op individueel niveau maar ook collectief speelt de identiteitsontwikkeling een rol. De Westerse mens heeft zich ontwikkeld tot een individu die zelf wil kiezen en dat ook kan. Bij de joodse groep zie je dat nog maar 20 procent zich aansluit bij de bestaande joodse kaders en de overige grote meerderheid op zoek is naar een eigen invulling van de joodse beleving. Er ontstaan zo vele culturele subgroepjes met ieder

een eigen vorm en kleur. En het opbouwwerk heeft de opdracht deze met wederzijds respect voor elkaar functioneel te laten samengaan.

Toekomst

Wat nog niet is genoemd is de plaats van het home-land Israël. Bij veel Nederlanders leeft het idee dat de joden toch uiteindelijk allemaal naar Israël moeten (willen) gaan. En of ze nu willen of niet, maakt dit de joden tot vreemdelingen, misschien wel tot vluchtelingen, in eigen land. Om onder die omstandigheid dan toch nog je eigen identiteit te handhaven en niet onder de assimilatie-druk te bezwijken, maakt het minderheid-zijn in dit land extra zwaar. Het betekent dat je twee kanten op moet vechten: naar binnen in de eigen groep en naar buiten om een plaats te krijgen als erkende Nederlander. Het Joods Maatschappelijk Werk gaat van het standpunt uit dat eerst aan de ontwikkeling en versterking van de eigen identiteit moet worden gewerkt en dat pas daarna de stap naar buiten kan worden gemaakt. Het opbouwwerk kiest daarbij voor een goed functionerend joods vrijwilligerskader, dat wordt ingezet bij de drieslag:

- * initiëren van ontmoetingsplaatsen;
- * differentiëren in kleinschalige organisatorische verbanden;
- * integreren binnen de joodse sociale structuur.

De vrijwilligers spelen zo een centrale rol bij de gemeenschapsvorming, identiteitsversterking en netwerkontwikkeling van nieuwe joods-sociale kaders. Het opbouwwerk ondersteunt hen hierbij en bereidt de weg voor om de brug naar de Nederlandse samenleving te slaan. Zo wordt gewerkt aan een hechte maar open joodse gemeenschap en wordt de joodse continuïteit veilig gesteld: voor de doelgroep zelf, voor hun kinderen en hun kinds-kinderen. En daar gaat het om.

Verbroekeling en aanmaak van cement

door Ruud Metekohy

Ondanks hun vele onderlinge verschillen worden autochtonen en allochtonen op wijkniveau met dezelfde problemen geconfronteerd: werkloosheid, onvoldoende voorzieningen, parkeeroverlast, vervuilde straten, enzovoort. Toch zien bewoners, instanties en bedrijfsleven in deze buurten te weinig in, dat het gaat om gemeenschappelijke belangen. Daarom slaat men de handen niet ineen om gezamenlijk aan oplossingen te werken.

Ik wil wijzen op vier positieve processen in de ontwikkeling van de multiculturaliserende samenleving:

1. een proces van acceptatie van de komst en (permanente) aanwezigheid van verschillende etnisch-culturele groepen;
2. een proces van positieve waardering van de diversiteit als gevolg daarvan;
3. een proces van participatie van alle etnisch-culturele groepen aan deze samenleving;
4. een proces van groeiende verantwoordelijkheid en loyaliteit van alle burgers jegens die samenleving.

Deze processen manifesteren zich ook binnen de Molukse gemeenschap.

Dit jaar is het 45 jaar geleden dat de groep van Molukse militairen en hun gezinnen - in totaal zo'n 12.500 mannen, vrouwen en kinderen - in Nederland arriveerden. Het gegeven dat het om een groep oud-militairen ging die als collectief werd gehuisvest, heeft het groepskarakter van de Molukse gemeenschap alleen maar bevorderd. De overheid heeft daartoe bijgedragen door in de verschillende Molukse woonwijken zogenaamde kampraden in te stellen.

Naast deze 'beleidsmatige' netwerken, werden ook al snel allerlei andere netwerken actief. Zo werden eigen kerkelijke organisaties in het leven geroepen, terwijl traditionele verbanden zoals verenigingen van mensen uit hetzelfde dorp in de Molukken werden opgericht. Zo kan men al snel na de aankomst van de Molukse groep spreken van een gemeenschap met eigen instituties en verbanden.

In de jaren zestig kwam er verandering in de oriëntatie-naar-binnen. De Molukse tweede generatie kwam via school en werk meer in aanraking met de Nederlandse omgeving.

Het sterke groepsgevoel van de wijk werd door sommigen als beklemmend ervaren. De jaren tachtig en negentig laten een aantal nieuwe ontwikkelingen zien. Als gevolg van het feit dat de Molukse gemeenschap in aantal bleef groeien, woont nu een kleine meerderheid van de Molukse gemeenschap buiten de wijk. De

In kampen en eigen wijken hebben Molukkers hun identiteit versterkt

vraag is nu in hoeverre 'de wijk' als referentiepunt zal blijven dienen, temeer omdat het verschijnsel zich voordoet dat met name meer kwetsbare groepen in de wijken dreigen achter te blijven: ouderen, werklozen, verstaafden e.d.

De Molukse derde generatie bestaat voor een aanzienlijk deel uit jongeren die het leven in de wijk niet meer uit eigen ervaring kennen. Bovendien maken er veel kinderen van gemengde ouderparen deel van uit. Wanneer we kijken naar het opleidingsniveau van de derde generatie,

Ruud Metekohy

dan is er sprake van een gemiddeld gestegen opleidingsniveau. In sociaal-maatschappelijk opzicht lijkt het integratieproces zich door te zetten. Zo heeft voor veel Molukse jongeren het Nederlands het Maleis verdrongen als eerste taal. Dit participatieproces betekent evenwel niet dat dit gepaard gaat met het loslaten van de eigen Molukse achtergrond. Politieke symbolen krijgen voor veel jongeren van de derde generatie het karakter van iconen van etnische identiteit.

Als we vanuit de samenleving naar het geschetste beeld kijken kunnen we constateren dat:

1. dat er een groeiende acceptatie is van Molukkers in allerlei maatschappelijke rollen in de Nederlandse samenleving;
 2. dat hun kijk op zaken en stijl van werken of leidinggeven waardering krijgt;
 3. dat steeds meer Molukkers zich niet alleen verantwoordelijk voelen voor hun eigen bevolkingsgroep, maar ook verantwoordelijkheid willen dragen voor de rest van de samenleving en hun loyaliteit ook de medeburgers en de samenleving als geheel betreft.
- Daarvoor heeft men de eigen identiteit niet los hoeven te laten. Dat eigene is juist de krachtbron waaruit men put om zelfbewust een heel eigen bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van de samenleving.

In veel achterstandswijken in de grote(re) steden worden projecten uitgevoerd gericht op de versterking van de samenhang tussen bewonersgroepen door uit te gaan van de gemeenschappelijkheid van hun belangen als wijkbewoners. Het doel is ontwikkeling van het leefmilieu binnen de wijk door daar in gezamenlijkheid aan te gaan werken. De participatie van de bevolking in de opgestarte processen is dus een noodzakelijke voorwaarde voor het weislagen van deze aanpak. Aangezien de achterstandssituatie van de wijkbewoners het aangrijpingspunt is om aan de gang te gaan met projecten van wijkbeheer, is het vanzelfsprekend dat het in erg veel gevallen gaat om wijken van een gemengde etnische samenstelling.

Pogingen van autochtone welzijnswerkers en bewonersgroepen om migranten te involveren, hebben vaak weinig succes. In veel gevallen zijn inschattingsfouten met betrekking tot de onderlinge relaties en de samenhang van allochtone wijkbe-

sociaal

Sociale cohesie in een vluchtelingenkamp Je kunt het je nauwelijks voorstellen

door Susan Rietveld

woners daar de oorzaak van. Wanneer er op individuele allochtone wijkbewoners een beroep wordt gedaan om hun "gemeenschap" in overlegsituaties te betrekken, loopt dat vaak stuk op het blote feit dat niet alle wijkbewoners van dezelfde etnische herkomst vanzelfsprekend een ook gemeenschap vormen. Daarnaast is het niet aan autochtone bewoners en professionals om een vertegenwoordiger van een andere groep aan te wijzen.

In het project "De Wijk is van ons Allemaal", een project van FORUM, Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling Utrecht en Voetlicht Amsterdam, is getracht om in 40 wijken door heel Nederland een draagvlak voor samenwerking te creëren tussen de diverse bewonersgroepen in de wijk. Geholpen door een bescheiden subsidie, materiaal (folders, spandoeken e.d.) en ondersteuning voor het organiseren van een aantal laagdrempelige activiteiten, werden de betrokken wijken in de gelegenheid gesteld om ervaring op te doen in het overleggen en samenwerken met andere groepen.

Een aantal van deze projecten is tot opmerkelijke resultaten gekomen. De bedoeling is dat betrokken (vrijwilligers- en welzijns-) organisaties bij het welslagen van dit campagne-achtig model, zullen pogen om met elkaar meer structureel opgezette activiteiten uit te voeren, die zijn gericht op het organiseren van het behartigen van wijkbelangen op multiculturele basis.

Door het monitoren van een aantal van de projecten die deze stap hebben genomen, zal het misschien mogelijk zijn om de condities van een dergelijk methode nader in kaart te brengen. Een vraag die zal moeten beantwoord, is of eigen vormen van organisatie een voorwaarde of eerder een remming zijn, voor een succesvol proces van integratie op wijkniveau. Ook zal er hopelijk iets meer duidelijkheid ontstaan over het effect dat interculturele samenwerking heeft op het verminderen van wederzijdse vooroordelen. Misschien sorteert samenwerking op wijk- en buurtniveau wel het meeste effect in de pogingen om racisme en discriminatie in de samenleving te bestrijden.

Benaco, augustus 1994. Een Rwandees vluchtelingenkamp met 100.000 inwoners. Een zee van tenten en hutten keurig in rijen naast elkaar langs een asfaltweg midden in de savanne van Tanzania. Kilometers lang. Langs de weg een lange stoet mensen, met brandhout op het hoofd. Het merendeel van de hutten in het kamp is gemaakt van stro en gras, soms met landbouwplastic versterkt. Langs de wegen ontmoet je mensen met ondervoede kinderen op de arm, nauwelijks een draad kleren aan het lijf. Ze zijn op weg naar het voedingscentrum van Artsen zonder Grenzen, waar hun kind om de 4 uur een maaltijd krijgt tot het moment dat het weer een acceptabel gewicht heeft.

Susan Rietveld

Om de zoveel rijen hutten volgt een hele rij latrines, gemaakt van blauw landbouwplastic. Er zijn gezondheidsposten, een algemeen ziekenhuis en een gespecialiseerd ziekenhuis, alles in tenten. Er zijn ook verschillende markten waar van alles te koop is. Cafétjes draaien de laatste discodreun en serveren bier van de regionale Heineken-dochter. Het is hier een drukte

van jewelste, waar de vlam gauw in de pan slaat. Er is kamppolitie, om de orde te bewaken, ongewapend.

Tussen de hutten staan de distributiecentra, ook al in tenten. Op vertoon van je distributiekaart krijg je eten. Verleden week zijn er nog drie doden gevallen bij een ruzie over de uitdeling van kookpoten. In de pakhuizen ligt veel kleding opgeslagen om uit te delen, maar er is niet genoeg voor de hele bevolking en dus wordt er gewacht met uitdelen om rellen te voorkomen.

Het beheer van het kamp is niet in handen van de burgemeesters van de gevluchte Rwandese dorpen en ook niet van de Tanzaniaanse regering. Het is de UNHCR, het Hoge Commissariaat van de Vluchtelingen van de Verenigde Naties die

Met moeite kan ik voorkomen dat de ouderen met hun hutjes bij de gaarkeuken worden gehuisvest

hier de touwtjes in handen heeft. De UNHCR is in eerste plaats hulpverlener met een humanitaire missie. Er moet een goede organisatie opgezet worden die de meest elementaire voorzieningen kan leveren, zodat de vluchtelingen in leven kunnen blijven.

De UNHCR wordt hierin ondersteund door 'onderaannemers': de Niet-Gouvernementele Organisaties (NGO's) zoals Artsen zonder Grenzen en het Rode Kruis.

In het kamp zitten beulen en slachtoffers van de genocide tezamen; dat zorgt voor extra veiligheidsproblemen in het kamp. De beulen zullen moeten worden aangeklaagd en berecht door het Internationaal Tribunaal, dat is ingesteld door de VN.

Het kamp is enkele maanden oud. De belangrijkste voorzieningen zijn logistiek geregeld. Er is genoeg water voor de hele

bevolking en er komt genoeg voedsel binnen. Voor het eerst wordt het welzijnswerk al in een vroeg stadium uitgenodigd om deel uit te maken van de kampbeheer-organisatie.

Juist in deze situatie denkt het kampbeheer baat te hebben bij het organiseren van welzijnswerk. Men weet hoe belangrijk het is mensen zelf te betrekken bij de organisatie van hun samenleving. Omdat dat de sociale klei vormt om de gemeenschap hanteerbaar te houden.

Al in mijn eerste week wordt ik geconfronteerd met de sociale klei. Ik maak de start mee van het welzijnsprogramma in het kamp en ben zodoende, samen met mijn 3 collega's, collega-NGO's en de UNHCR tegelijkertijd welhouder, directeur van de welzijnsorganisatie en uitvoerend werker. Onze strategie is gericht op het organiseren van zelfwerkzaamheid. We stellen richtlijnen op over de voorwaarden waaronder mensen krediet kunnen krijgen bij het starten van een activiteit in het kamp.

Ik start meteen een inloopadres, waar men met allerlei immateriële vragen terecht kan. Daarnaast ga ik op zoek naar eigen initiatieven vanuit de bevolking. Het blijkt al snel dat er heel wat

gebeurt in het kamp. Middelbare scholieren hebben vaak werk gevonden in de gezondheidsposten of bij de distributie. 's Avonds organiseren zij allerlei lessen onder elkaar met de boeken die ze mee hebben kunnen nemen. Daar zorg ik voor het krijt en een schoolbord, maar ga niet in op verzoeken om voor hen te gaan organiseren.

Ik word benaderd door de YMCA in het kamp, die eten wil klaarmaken voor alleenstaande ouderen in het kamp. Er verrijst, met hulp van de Tanzaniaanse YMCA, een gaarkeuken die draait op het eten dat de aangesloten ouderen krijgen via de voedseldistributie. Ik kan de initiatiefnemer er later met moeite van weerhouden om iedere oudere met hulpe en al te verhuizen naar de plek van de gaarkeuken.

En zo ontstaat er ook een project rond het vlechten van rietmatten voor de bouw van schoollokalen. Het riet wordt ingezameld door de vrouwen van een kerkelijke vrouwenorganisatie van het in de buurt gelegen Tanzaniaanse dorp. De vrouwen uit het kamp die zich inmiddels hebben verenigd, kiezen vrouwen uit hun gemeenschappen die de matten vlechten. Beiden worden betaald.

In een klap worden verschillende problemen aangepakt:

- de vluchtelingen vrouwen kunnen inkomensgenererende activiteiten in eigen beheer starten;
- de Tanzaniaanse vrouwen kunnen eindelijk eens meeprofiteren van alle hulpstromen in de regio;

er ontstaat contact tussen de Rwandese en de Tanzaniaanse gemeenschap, die eigenlijk maar weinig met elkaar op hebben.

Juist dit laatste project illustreert naar mijn mening het beste welke functie de opbouwwerker in deze situaties speelt. Het project begint als idee, ontstaan vanuit een constante observatie en analyse van je omgeving; je legt contacten en haalt mensen over tot je idee. Je zet ze aan het werk om hun deel van de organisatie te leveren, waardoor het een gezamenlijk project wordt. Je houdt voortdurend contact met alle eindjes en vangt alle organisatorische rampen optimistisch op.

Na gedurende drie maanden vaak zeven dagen per week aan de slag geweest te zijn, vertrek ik weer naar Nederland.

Over het delicate evenwicht tussen sociale samenhang naar binnen en naar buiten toe

Specie kleeft anders dan cement

door Jan Willem Duyvenstak

Politiek Nederland is verontrust. Of moeten we zeggen, politiek Nederland maakt zich eindelijk zorgen? Ook Den Haag heeft ontdekt dat er mensen buiten de boot vallen; dat niet iedereen gelijkelijk profiteert van de o zo florierende BV Nederland. Toegegeven, in het Haagse jargon was de tweedeling door sommige politici al eerder ontdekt. Maar nu worden de problemen breder onderkend en preciezer benoemd. Denk aan de Armoede-nota van het kabinet).

De meeste politieke partijen hebben met het dreigende uiteenvallen van de samenleving geen vrede, de samenleving moet één geheel zijn, vinden zij. De lijfspreuk van Den Uyl was "de boel bij elkaar houden". En daarom hoeft het niet te verbazen dat Koks Den Uyl-lezing in 1995 de titel droeg: "We laten niemand los". Ook op lokaal niveau wil men een "ongedeelde stad", een wijk die "schoon, heel en veilig" is want "de wijk is van ons allemaal".

Als je niemand wilt loslaten, zul je moeten weten wat mensen bindt. Het is de klassieke sociologische vraag: hoe kan de samenleving als samenleving functione-

ren, wat moeten mensen delen, willen ze enigszins vreedzaam op een beperkte ruimte met elkaar samen leven? De zorg over tweedeling wijst erop dat de verbanden tussen mensen blijkbaar verzwakt zijn; dat er buitenstaanders zijn die het contact met de binnenwereld, om welke reden dan ook, verloren hebben. Er circuleren heel wat verklaringen waarom mensen zich onderling minder verbonden zouden voelen. Het zijn de grote verhalen over individualisering, secularisering, modernisering, ontideologisering, de invloed van de markt. De conclusie luidt onveranderlijk dat mensen meer en meer

op zichzelf worden teruggeworpen en minder met anderen delen. Er zingen overigens ook talrijke oplossingen rond, waarvan het idee van arbeidsparticipatie nog het meest in de mode is, op de tweede plaats met-stip gevolgd door de moraal. Een citaat uit het recente jaarboek van Beleid en Maatschappij over Het verhaal van de moraal: "Het debat over normen en waarden is (...) ook een debat over sociale cohesie. Wat maakt een maatschappij tot een samenleving? Wat hebben we in Nederland nu samen nu het geïnstitutionaliseerde Christendom grotendeels is weggefallen? (...) Wat zijn de minimeisen, die je aan Nederlandse burgers, van welke pluimage dan ook, mag stellen. Dit zijn problemen voor bijna het hele politieke spectrum. De antwoorden verschillen, maar het is niet toevallig dat burgerschap, gemeenschap en verantwoordelijkheidsbesef uit hun lange sluimer zijn gekust." (p.11)

Ik wil het niet over de Grote Oorzaken en de Grote Oplossingen (werk, werk, werk, moraal, moraal, moraal) hebben. Want eigenlijk ben ik er nog helemaal niet van overtuigd dat er Een Groot Probleem is, of preciezer: dat het probleem juist geformuleerd wordt. Kunnen we wel in het algemeen zeggen dat er in dit land een gebrek aan sociale cohesie bestaat? Valt de Nederlandse samenleving wèrkelijk uit elkaar in talloos veel individuen?

In het eerste deel van mijn verhaal zal ik aan de hand van de vijf medaillons illustreren dat er van een algemeen gebrek aan sociaal cement eigenlijk geen sprake is. We moeten de problemen veel preciezer in kaart brengen. Aan de ene kant bestaan er in Nederland duidelijk te onderscheiden groepen die soms zelfs een behoorlijk hecht karakter hebben. Aan de andere kant zijn er mensen die niet, of minder dan vroeger, deel hebben aan zo'n collectieve identiteit. Bovendien bestaan er tussen allerlei groepen weinig contacten: de multiculturele wijk wordt vaak als een probleem gezien juist omdat er enerzijds grote sociale cohesie bestaat binnen groepen, terwijl deze groepen anderzijds langs elkaar heen leven. Willen we die laatste situatie veranderen, willen we ook meer cohesie tussen groepen, dan is het verleidelijk om te kijken naar wat de mensen binnen groepen bindt: misschien kan de kleefkracht binnen groepen ook dienen als bindmiddel tussen groepen.

Jan Willem Duyvendak

Daartoe onderzoek ik de vijf medaillons wat nader. In dat onderzoek zal ik overigens ook stilstaan bij de vraag in hoeverre de sociale cohesie binnen deze groepen blijvend is, want specie kan immers loslaten.

In het tweede deel van mijn verhaal staat dan de vraag centraal of deze specie van specifieke groepen ook kan dienen als cement tussen groepen. Ik zal betogen dat dit maar tot op zeer bepaalde hoogte het geval is. Het cement dat door opbouwwerkers moet worden aangeemaakt op die plekken waar de grootste scheuren in het maatschappelijk bestel dreigen, is van een andere aard dan wat de mensen bindt in groepen waarin ze geboren worden of die ze zelf kiezen. Dat betekent dat opbouwwerkers bij het werken aan sociale cohesie over een divers en op de situatie toegesneden instrumentarium moeten beschikken. Daarover zal ik tot slot een paar opmerkingen maken.

2. Vijf gemeenschappen en de grote wereld

Toen ik luisterde naar de verhalen over de Chinese, Molukse, joodse en autochtone gemeenschap en het vluchtelingenkamp werd ik eerlijk gezegd getroffen door de sterke onderlinge banden die uit die verhalen spraken. Natuurlijk, er deden en doen zich heel grote en wezenlijke verschillen voor tussen deze vijf groepen, maar overal is sprake van hechte verbanden, zo hecht zelfs dat deze gemeenschappen voor buitenstaanders - en dus

ook voor opbouwwerkers voorzover ze zelf niet tot de groep behoren - moeilijk toegankelijk zijn. Met de verontruste geluiden in de Troonrede over een gebrek aan sociale cohesie in het achterhoofd, zou ik verbaasd hebben moeten staan over de 'ouderwets' sterke banden die de meeste medaillons karakteriseren: op de cohesieladders in de artikelen in de reader staan deze gemeenschappen op de hoogste cohesie-sport.

Nu kan het zijn dat de medaillons ongelukkig gekozen zijn; dat ze niet representatief zijn voor het gebrek aan cohesie dat overal elders wordt geconstateerd. Maar dat geloof ik eerlijk gezegd niet: de medaillons bieden prachtige doorkijkjes in delen van de Nederlandse (en buitenlandse) samenleving. Ik denk dat we mogen concluderen dat de werkelijkheid er anders en vooral veel complexer en kleurrijker uit ziet dan gesuggereerd wordt door de royale noemer van Het Gebrek aan Sociale Cohesie. Zo bestaat bij de Chinezen en autochtonen het probleem bepaald niet uit te weinig interne cohesie, integendeel, hier schuilt het probleem in de zwakke of voornamelijk dubieuze schakels naar de buitenwereld. Binnen de Molukse en joodse gemeenschap lijkt het probleem wel enigszins gevangen te kunnen worden in termen van weinig of afnemend sociaal cement - hoewel zich ook daar juist nieuwe samenbindingsverschijnselen lijken voor te doen. En ook bij het vluchtelingenkamp zien we verschillende processen tegelijkertijd; er is zowel sprake van groepsvorming als van groepsonbinding. Zo is er veel onderlinge verwantschap maar zijn er bitter weinig mogelijkheden tot solidariteit.

Deze verschillen in problematiek komen tot uitdrukking in de doelen die de opbouwwerkers hebben gekozen. De opbouwwerkster van de Chinezen probeert haar groep via vrijwilligerswerk beter in de Nederlandse samenleving te laten integreren; het opbouwwerk in de autochtonenwijk poogt de wijk enigszins open te breken om het leven daar te 'normaliseren'. Bij de Molukkers en binnen de joodse gemeenschap richt het werk zich echter eerder op het tegengaan van het uiteenvallen van de gemeenschap, bijvoorbeeld door de banden tussen generaties aan te halen. En in het vluchtelingenkamp wordt zowel aan interne als aan externe cohesie (door banden aan te

halen met Tanzaniaanse dorpen in omgeving) legelijkertijd gewerkt.

Im- of expliciet ligt in alle bijdragen een opvatting besloten over, zoals Raspe dat in zijn voorbereidende bijdrage noemt, the good community. Banden worden immers gekwalificeerd als te hecht en te weinig geïntegreerd, of juist als gevaarlijk slap en in verval, blijkbaar weten althans deze opbouwwerkers hoe voor hen de betreffende gemeenschap eruit moet zien en hoe de gemeenschap zich moet verhouden tot de omringende samenleving: welke banden zijn gewenst naar binnen, welke lijnen lopen er naar buiten? Dat opbouwwerkers zo'n beeld in hun hoofd hebben, daar is niets op tegen - maar daar valt wel over te praten.

Voordat ik een enkele opmerking zal maken over de good community en de good community binnen het geheel van good communities, is het echter zaak om de vijf medaillons gedetailleerder te analyseren, om beter te begrijpen wat nu precies de mensen onderling bindt - of wat de eventuele redenen voor afnemende binding, voor ontbinding zijn. Ik loop de volgende vier vragen langs:

- (1) wie participeren op welke basis?
- (2) wat doen mensen samen, wat niet?
- (3) waarom doen mensen dit samen?
- (4) wanneer, onder welke omstandigheden?

(1)
De eerste vraag, de 'wie zijn 'wij''-vraag, is heel moeilijk te beantwoorden; het is een heikele kwestie. Gaat het bij de groepen in de medaillons om gedeelde etnische identiteiten, om dezelfde nationaliteit, om een gezamenlijk geloof wellicht, of vooral om een gedeelde geschiedenis? Het benoemen van de wij-identiteit is onder andere zo heikel omdat uit een 'wij'-de 'zij'-identiteit direct volgt. Het (nauw) trekken van de grenzen betekent per definitie de buitensluiting van anderen. En die 'anderen', de buitengeslotenen, definiëren de wij-groep vaak ook heel anders dan de wij-groep zichzelf. 'Wie wij zijn' is met andere woorden voortdurend inzet van politieke strijd.

Een aantal medaillons lijkt niettemin om relatief duidelijk afgebakende groepen te draaien; je wordt in deze gemeenschappen geboren: in de autochtone of Molukse wij, in de Chinese gemeenschap, uit een joodse moeder. Nogal wat medaillons zijn voorbeelden van wat we

exclusieve groepen kunnen noemen: anderen kunnen er geen lid (meer) van worden (je kunt wel katholiek worden maar niet joods; en alloctonen worden nooit autoctonen, althans niet in die wijk). Bij de meeste van deze groepen is dus wel duidelijk wie er niet bij horen, bij kunnen komen, maar dat is voor een echt wij-gevoel nog niet voldoende. Wil een gemeenschap een gemeenschap zijn dan moeten er eisen aan elkaar worden gesteld; voldoet iemand daar niet aan dan is het maar de vraag of degene niet ook tot een buitenstaander wordt. De

We moeten de problemen veel precieser in kaart brengen

gemeenschap bestaat immers bij de gratie van gemeenschappelijk codes hoe zich te gedragen, waar zich te vestigen, wat te geloven, met wie te trouwen.

Maar het gaat bij de 'wie zijn wij'-vraag niet alleen om de grenzen tussen Wij en Zij. De 'wij' is zelf ook niet één homogeen groep: niet met iedereen in de 'eigen' groep bestaan vanzelfsprekend even sterke banden. Zo wordt er in de autochtone wijk sterk onderscheid gemaakt tussen burens en familie; bij Molukkers is het veelzeggend of je van binnen of buiten de wijk bent, in het vluchtelingenkamp speelt de afkomst uit verschillende dorpen een rol van levensbelang; bij Chinezen is het de vraag uit welk land je komt of uit welk deel van China; bij joden beslaan er grote verschillen tussen liberalen en orthodoxen. Dit is voor vandaag een interessant punt, want hier doet zich binnen de gemeenschap de situatie voor die tussen groepen nog veel sterker speelt: van ongelijke en soms (te) zwakke onderlinge banden. Om de 'wij-identiteit' te behouden en steeds opnieuw te produceren wordt er nogal eens, zo blijkt uit de medaillons, een beroep gedaan op andere identiteiten: deze 'secundaire' identiteiten zijn vaak zelfs de spullen

waarom heen de gemeenschap draait: het gaat dan bijvoorbeeld om vrouwen (gedeelde sekse als cement) of ouderen (gedeelde leeftijd als samenbindende kracht), iets om te onthouden.

(2)
Wat doen ze samen? Uit sommige medaillons sprak het beeld dat bijna het hele leven gedeeld werd. De Chinezen wonen met, werken met, trouwen met en winkelen bij andere Chinezen. Ook de contacten tussen de autochtone wijk en de buitenwereld waren spaarzaam en vaak weinig zichtbaar, ook al omdat ze het daglicht nauwelijks konden verdragen. Bij de Molukkers, althans de Molukkers in de eigen wijk, werd er wordt vaak meer dan alleen het wonen gedeeld. Bij hen deed zich echter wel de ontwikkeling voor dat voor velen de ene, in dit geval de Molukse identiteit minder hun hele leven kleurde, al was het maar omdat er sprake is van een toenemend aantal gemengde relaties. Ook bij joden lijkt het sterk afhankelijk te zijn van de generatie waartoe men behoort of men veel met andere joden deelt. In het vluchtelingenkamp ten slotte is de situatie weer anders: enerzijds is men in alles op elkaar aangewezen, moet men alles samen doen; anderzijds is men nergens zo afhankelijk van de buitenwereld als daar. Geen wonder dat men daar het liefst veel minder met elkaar zou willen delen.

Hoeveel mensen op grond van een bepaalde identiteit samendoen, loopt dus tussen én binnen gemeenschappen in de loop van de tijd sterk uiteen. Niettemin kunnen we de conclusie trekken dat althans in de vanochtend gepresenteerde groepen de mensen (nog) veel gemeenschappelijk doen. Dit handelen vindt plaats op grond van één bepaalde identiteit, die allesoverheersend lijkt te zijn; het meest bij de vluchtelingen, de Chinezen en de autoctonen, minder bij de Molukkers en de joden.

Samen dingen doen, samen handelen gebeurt op grond van een collectieve identiteit, op grond van gelijklopende opvattingen, een gezamenlijk geloof, een gedeelde geschiedenis, een gemeenschappelijke moraal, een zelfde land van herkomst, maar ook door een gezamenlijke vijand, door collectieve verdrijving uit het eigen land, door een geschiedenis van zondebok-zijn, door permanente bui-

tensluiting en discriminatie. Er zijn dus heel veel verschillende redenen die mensen tot gezamenlijk handelen en tot gemeenschapsvorming motiveren. Dat brengt ons bij de derde vraag.

(3)

Waarom doen mensen het, of waarom doen ze het niet? Wat motiveert mensen om zich op één, of juist op meerdere identiteiten te 'organiseren'? Dit is natuurlijk een hele wijde vraag waarop in de politieke filosofie door liberalen en communitaristen sterk uiteenlopende antwoorden worden gegeven: liberalen snappen eigenlijk nauwelijks de betekenis van collectieve identiteiten - ze krijgen het benauwd van groepen, die zijn hoogstens tijdelijk voor mensen van belang; communitaristen bewieroken gemeenschappen maar hebben weinig oog voor de beklappende kanten die van een al te grote interne kleeftkracht en al te stringente groepsgrenzen uit kunnen gaan. Beide posities zijn in het huidige tijdsbestek eigenlijk onbevredigend. De liberalen onderkennen te weinig de positieve betekenis van gemeenschappen voor mensen (ze zijn normatief en daarom ook empirisch vaak blind voor allerlei groepsvorming die zich in Nederland afspeelt), terwijl de communitaristen groepsbindingen als te statisch en te homogeen zien, alsof individuen niet in de loop van de tijd van identiteit kunnen veranderen of enkele, op het oog zelfs tegenstrijdige, identiteiten kunnen verbinden.

Ik stel voor om eerst maar eens empirisch te beginnen: wat motiveert de mensen in deze vijf medaillons en tot wat voor soort onderlinge band leidt dit? Als we dan kijken naar de betekenis van de eigen identiteit in de joodse gemeenschap of in het vluchtelingenkamp dan is op slag duidelijk dat die betekenis diepgaand gekleurd wordt door een geschiedenis van vervolging, of de actualiteit van honger en geweld. Groepen wier identiteitsbeleving sterk bepaald wordt door het feit dat anderen hen als outsiders of zondebokken behandelen, hebben onderling vaak een sterke band. Maar het is tegelijkertijd een problematische band. Want wat gebeurt er wanneer er minder repressie is of minder antisemitisme?

Assimilatie kan plaatsvinden omdat er geen ruimte bestaat om het eigen geloof te praktiseren: dan spreken we over gedwongen assimilatie; assimilatie, het

opgeven van de groepsidentiteit en soms ook het fysiek verlaten van de eigen groep, kan echter ook plaatsvinden omdat de samenleving open is, repressie niet meer voorkomt en dus de ruimte ontstaat om de ooit zo gediscrimineerde identiteit te relativieren. Dan kan het beleven van andere identiteiten zelfs de voorkeur van betrokkenen gaan verdienen.

Kijken we naar de andere groepen, dan zien we dat ook hier externe druk of het zijn van een minderheid een grote rol heeft gespeeld in het creëren en in stand

Treurige identiteiten kunnen worden omgevormd tot trotse identiteiten

houden van een eigen gemeenschap: voor de oudere Molukkers die hier gedwongen kwamen en over een eigen vrije Molukse staat daar bleven dromen, is de teloorgang van de hechte eigen gemeenschap dan ook een probleem; voor andere Molukkers is het RMS-ideaal minder springlevend en ligt een zekere relativering van een exclusieve Molukse identiteit voor de hand; voor veel autochtonen is het gesloten houden van de wijk - dus het instandhouden van het collectief - voorwaarde om de voor hen typische levensstijl te behouden tegenover druk van de buitenwereld; voor sommige Chinezen daarentegen is de eigen gemeenschap niet meer een veilige haven in een vijandige of vreemde wereld maar een onnodige beperking van bewegingsvrijheid geworden; voor andere Chinezen is er weinig noodzaak tot integratie in de Nederlandse samenleving want ze redden zich, tamelijk onzichtbaar, al decennialang goed in Nederland.

De motieven om een gemeenschap te vormen lopen binnen gemeenschappen, met name tussen generaties, sterk uiteen. De push-factoren die ooit aanleiding waren om bij elkaar te kruipen, zijn voor een deel verdwenen of worden met moei-

te levend gehouden. De pull-factoren van een open samenleving die allerlei andere mogelijkheden en identiteiten biedt, blijken sterk te zijn.

Maar er kwamen uit de medaillons ook andere verhalen naar voren. De nieuwe generatie Molukkers en joden blijken juist weer meer te interesseren voor de eigen cultuur; de autochtonen-wijk getuigt ook van een grote veerkracht en de Chinese gemeenschap mag zich dan wel openen maar dat betekent nog gezinszins de teloorgang van de eigen groep. Dat betekent twee dingen, namelijk dat: * er blijkbaar wel degelijk andere dan alleen treurige en/of historische redenen zijn om groepsstructuren in stand te houden of te herontdekken. Treurige identiteiten kunnen worden omgevormd tot trotse identiteiten. * het mogelijk is om identiteiten met elkaar te combineren; meer integratie in de Nederlandse samenleving betekent niet minder Chinees worden; misschien wel: anders Chinees.

Niet alle gemeenschappen weten zich echter even succesvol te vernieuwen en niet alle identiteiten blijken combineerbaar te zijn. Om meer grip te krijgen op deze uiteenlopende kansen voor gemeenschappen om de sociale cohesie te behouden stap ik over naar de vierde vraag.

(4)

De vraag 'wanneer vormen mensen gemeenschappen' of juist niet, blijkt sterk afhankelijk van de opstelling van de buitenwereld. Repressie, het zijn van een minderheidsgroep in een vreemd land, of het worden van een minderheidsgroep in eigen land, het zijn motiverende, zij het relatief defensieve, reacties om de eigen identiteit te benadrukken. Maar ook al ontstaat die identiteit uit onderdrukking en achterstelling, ze kan niettemin van bijzondere en soms zelfs, na verloop van tijd, van zeer positieve betekenis voor betrokkenen zijn. Heel veel groepen worden namelijk in reactie op achterstelling van de webrómstuit trots op hun identiteit (vooral Amerikanen). Denk aan slogans als: black is beautiful, women's world, gay pride.

En deze groepen blijven trots, of althans, ze blijven hun identiteit koesteren, ook wanneer ze minder marginaal geworden zijn. De mate waarin en de manier waar-

op dit gebeurt, varieert echter sterk tussen de groepen in de medaillons. Dat heeft minder met groepsinterne factoren te maken dan met de betekenis die de oude identiteit in de nieuwe wereld kan krijgen. In een wereld die meer en meer draait om etniciteit en waarin het (her-)ontdekken van de eigen wortels voor ieder individu een verplicht nummer lijkt te zijn, daarin hoeft het niet te verbazen dat ook in de Molukse wereld weer meer belangstelling voor de eigen groep ontstaat. Dat heeft niet zoveel te maken met de actuele situatie van deze specifieke groep, de Molukkers, maar met het maatschappelijk gewicht van het type identiteit, namelijk met de actualiteit van etniciteit. Of een ander voorbeeld: onze wereld wordt steeds seksueler en daarmee neemt seksualiteit als identiteitsvormende factor toe. Iedereen die verwacht had dat homoseksuelen en lesbiennes met hun voortschrijdende emancipatie minder behoefte zouden hebben aan een eigen zuil komt dan ook bedrogen uit. Dat er homoseksuele zwemtoernooien, kermissen en braderieën bestaan is echter geen bewijs meer van de achterstelling van homoseksualiteit maar zegt iets over hoe belangrijk seksualiteit in onze samenleving is geworden. Dat, zoals uit de medaillons blijkt, sommigen in de jongste generatie het joodse geloof en de joodse gemeenschap herontdekken, zou kunnen passen in de heropleving van religiositeit in Nederland. Het hoeft helemaal niet te wijzen op oplevend antisemitisme.

Met andere woorden: het wijdverbreide idee dat collectieve identiteiten van groepen altijd en blijvend verstoppen wanneer van discriminatie minder sprake is, wanneer de oude redenen tot groepsvorming naar de achtergrond zijn verdwenen, is onzin. Het hangt er maar net vanaf welke betekenis die identiteit in de nieuwe, wijde samenleving krijgt. Van een gediscrimineerde identiteit kan het soms een gewaardeerde worden die past in een multiculturele, multiseksuele of multireligieuze samenleving. Gemeenschappen worden dan niet gevormd uit verzet, uit angst of in reactie tegen discriminatie, maar om positieve redenen, omdat mensen blijkbaar niet buiten groepen kunnen en willen.

Dat kan alleen op voorwaarde dat een samenleving multiseksueel, multicultureel en multireligieus wil zijn. Maar afhankelijk

van hoe de samenleving zich ontwikkelt, hebben bepaalde gemeenschappen meer kans om hun interne sociale cohesie te versterken dan andere. Om maar eens enkele bedreigingen te noemen voor de groepen in de medaillons: de joodse gemeenschap zal in een seculariserende wereld onder druk blijven staan; groepsvorming op grond van etniciteit zal moeilijker want 'verdacht' worden als burgeroorlogen in Europa op basis van etniciteit gevoerd blijven worden; en van Molukkers zal voortgaande integratie worden verwacht wanneer in de Nederlandse politiek zo weinig waardering voor multicultureel blijft bestaan als op dit moment. En ook de autoctonen kunnen het in het huidige klimaat wel schudden. Het respect en het geduld van de buitenwereld verlost zouden willen worden: de vluchtelingen. Hier benadrukt de buitenwereld juist hun 'andere' identiteit, bewaakt men hun 'vreemdheid' om de tijdelijkheid van hun verblijf te garanderen. Natuurlijk kunnen al deze groepen wanneer een dergelijk ongunstig klimaat zou ontstaan, de interne cohesie versterken door het vijandbeeld op hun beurt, vanuit hun eigen zuil, compleet te maken. In zo'n gepolariseerde sfeer gedijen fanatieke groepen die hun eigen identiteit heilig verklaren. Dat leidt inderdaad tot grote interne cohesie maar ook tot een breuk met de samenleving.

Voor werkers aan sociale cohesie, zoals mijn voorganger Cees de Wit, opbouwwerkers heeft genoemd, is het van belang om deze dynamiek tussen binnen- en buitenwereld te onderkennen. Hoe belangrijk het ook is om als opbouwwerker te definiëren wat de good community is, in welke mate de interne cohesie moet worden versterkt dan wel verminderd, de vraag of dat doel ook wordt bereikt, blijkt minstens zo afhankelijk van de positie, de plek, de ruimte voor de specifieke groepsidentiteit in de wijdere samenleving als van de inzet van de betrokkenen en de opbouwwerker. Opbouwwerkers die nieuwe specie willen aanmaken zullen zich moeten realiseren dat dit alleen beklijft, dat er alleen kleefkracht vanuit gaat, wanneer het past in het ruimere bouwwerk van de samenleving. En opbouwwerkers die de onderlinge banden willen verminderen, zullen daarin alleen slagen wanneer de samen-

leving de openheid biedt om uit de eigen groep bruggen te slaan tot integratie.

Dit alles wijst erop dat er een direct verband bestaat tussen de mate van interne sociale cohesie van een groep en de mate van contact tussen groepen. Hoogste tijd dus om over de stappen naar het tweede, kortere deel van dit verhaal.

3. De precare banden tussen groepen. Als politici spreken over een gebrek aan sociale cohesie dan lijkt dat soms over de gebrekkige verbindingen tussen groepen te gaan, en dan weer over te slappe banden tussen individuen. Eigenlijk zijn er twee versies van het grote verhaal over Het Gebrek aan Sociale Cohesie. In het eerste is Nederland een geheel geïndividualiseerd land waarin van groepen überhaupt geen sprake meer is, dan is te weinig kleefkracht, te weinig groepsvorming dus het probleem. In het tweede verhaal zijn er wel groepen, maar die worden dan eerder als obstakel tot sociale cohesie gezien dan als de belichaming daarvan; dan wordt er waarschuwend gesproken voor het gevaar van verzulling, voor het terugtrekken op eigen terrein. In dit verhaal hebben groepen dus juist teveel interne kleefkracht waardoor er geen aantrekkingskracht meer tussen groepen zou bestaan. Wanneer het over de multiculturele wijk gaat, horen we eigenlijk het tweede verhaal, gaat het over individualisering en calculerende burgers dan horen we het eerste verhaal.

Het eerste verhaal is overigens gewoon onzin. Tot vervelends toe hebben sociologen en politologen de afgelopen jaren laten zien dat Nederland niet in staat van sociale ontbinding is. Sterker nog, er is nog nooit zoveel vrijwilligerswerk gedaan als de afgelopen jaren, nog nooit zoveel collectief actie gevoerd, en het vertrouwen in de overheid is nog nooit zo groot geweest. Ook met de normvervaging loopt het in het geseculariseerde Nederland wel los, zo beantwoordt het Jaarboek van Beleid en Maatschappij (1996) zelf de aan het begin opgeworpen vraag.

Het tweede verhaal snijdt meer hout: juist omdat er in Nederland nog wel sprake is van groepsbindingen - zie ook de medaillons - moet de vraag aan de orde komen in hoeverre er voldoende, draagkrachtige

schakels bestaan tussen deze groepen onderling. Zijn er nog vanzelfsprekend gedeelde praktijken en activiteiten die het samenleven vorm en inhoud geven? En die er voor zorgen dat groeps grenzen niet zo hard worden dat individuen als het ware opgesloten zitten in hun eigen groep?

Dit zijn heel serieuze vragen. Voordat ik een enkele opmerking maak over de rol die het opbouwwerk daarin zou kunnen spelen, nog dit. Net zoals opbouwwerkers een idee moeten hebben van de good community in enge zin, moet het opbouwwerk weten welke verbanden het tussen groepen voorstaat, wat dus volgens het opbouwwerk multiculturaliteit eigenlijk betekent. Anders gezegd, in het ideaal van de good community moet het zowel over de gewenste mate en vorm van cohesie binnen groepen gaan als, in directe samenhang hiermee, over de mate van openheid en van contact met de buitenwereld. Want waarom is sterke groepscohesie voor Chinezen een probleem terwijl bij Molukkers juist het gebrek aan sterke groepscohesie problematisch heet te zijn? Heeft dat soms te maken met de dwarsverbanden die de eersten met de buitenwereld ontberen, of te weinig hebben, en waar de tweede wel over beschikken?

Wanneer we nadenken over een evenwichtige verhouding tussen interne groepscohesie en samenhang tussen groepen, dan vallen twee uitersten af: enerzijds de situatie waarin sprake is van zeer sterke groepsidentiteiten die zich in oppositie tot de bredere samenleving ontwikkelen en aldus tot zeer zwakke schakels met de buitenwereld leiden; anderzijds de situatie dat groepen en instituties nauwelijks meer identiteit en kleefkracht hebben, waardoor een situatie van anomie ontstaat dat niemand meer met iemand iets heeft of deelt. Daartussen ligt ergens het ideaalbeeld, wat mij betreft, van open groepen en instellingen waaraan mensen identiteit ontleen maar die hen ook stimuleren om verbanden met anderen te leggen; sterker nog, een eigen culturele identiteit als basis, als springplank voor culturele mobiliteit.

Nu klinkt dat mooi idyllisch maar vooral ook nog te vaag. Want wat groepen bij elkaar houdt is niet hetzelfde als wat hele samenlevingen bindt; de identiteit die iemand aan zijn of haar eigen groep ont-

leent, maakt hem of haar niet vanzelfsprekend mobiel. Groepen worden immers gekenmerkt door een relatief vergaande gedeelde beleving van waarden, door overgeleverde praktijken, typerende instituties, jaarlijkse evenementen. Dat is de kleefstof die eigen is aan die specifieke groep; die haar specificiteit verschaft. Laten we dit specie noemen, specifieke specie: dat wat groepen bindt, gemeenschappen maakt en culturen karakteriseert. Opbouwwerkers die aan interne cohesie werken zijn dus specie-specialisten. Dit specie kan echter niet vanzelfsprekend dienen voor de sociale cohesie tussen groepen, het zet immers juist verschillen met anderen aan.

Het hebben van een eigen identiteit, een heldere oriëntatie op de wereld, hoeft echter ook zeker geen belemmering te zijn voor het aangaan van verbanden elders met anderen, maar het is niet voldoende. Voor dwarsverbanden tussen groepen die moeten zorgen voor de noodzakelijke openheid en overloop, voor de sociale cohesie van de samenleving in haar geheel, daarvoor moeten opbouwwerkers cement maken, communaal cement zo U wilt: cement dat allen tot op zekere hoogte met elkaar verbindt of kan verbinden.

De brandende vraag is dan natuurlijk: wat kan in een pluriforme samenleving dit cement zijn? Deze verbindende schakels kunnen niet de gedeelde waarden, het land van herkomst, de lange geschiedenis of het geloof zijn van het specifieke specie; het gaat bij cement veel meer om de omgang met verschillen. Peter van Lieshout schrijft in het communarismenummer van het Tijdschrift voor de Sociale Sector: "Wat we naar mijn mening niet nodig hebben, is een theorie waarin omschreven wordt hoe en waarom we weer over gemeenschappelijkheid praten. Wat we nodig hebben is een theorie over hoe we om moeten gaan met verschillen tussen en binnen mensen" (1996, nr. 1/2: 31). Hij heeft gelijk dat het voor het opbouwwerk het belangrijkste is om mensen te leren omgaan met verschillen, met uiteenlopende collectieve identiteiten. We moeten niet proberen om weer voor heel Nederland nieuwe, gedeelde, gemeenschappelijke waarden te genereren, maar ons concentreren op minimale normen, welhaast procedurele normen die voorschrijven hoe mensen met verschillende achtergronden met

elkaar horen om te gaan en elkaar niet links horen te laten liggen - of erger.

Dit betekent op de eerste plaats dat mensen elkaar moeten ontmoeten. Dat klinkt buitengewoon banaal, maar iedereen die verder kijkt dan de hoogstens qua huisvesting nog gemengde wijk, weet dat scholen meer en meer wit en zwart zijn, de arbeidsmarkt naar kleur is verdeeld, evenals relatienetwerken. Het aanmaken van sociaal cement betekent dus het opzetten van gezamenlijke activiteiten. Hierin worden mensen enerzijds aangesproken op gemeenschappelijke belangen, niet op wat mensen onderscheidt maar op wat hen mogelijkwijs bij elkaar brengt. In die gevallen worden de verschillen dus niet geaccentueerd, gaat het niet om de speciale specie maar om wat buurtbewoners, of ouders, of ouderen, of autobezitters, of fietsers, of drugsoverlast-ondervinders, of sporters verbindt. Het zijn deze groeps-overstijgende elementen die voor een onderlinge band tussen heel verschillende mensen kunnen zorgen. Maar zelfs dit veronderstelt een minimale belangstelling voor anderen; het kunnen zien van anderen als speelkameraad of als bond- dan wel leeftijdsgenoot.

Anderzijds betekent (het werken aan) sociale cohesie in een pluriforme samenleving ook: erkenning van verschillen. Opnieuw, het gaat er niet om zo hoog in te zetten dat iedereen voortdurend nieuwsgierig moet zijn naar de eigenaardigheden van de ander. Maar het opbouwwerk moet wel leren dat verschillen, of ze nu leuk of lastig zijn, gerespecteerd moeten worden omdat de samenleving anders inderdaad uit elkaar valt. Sociale cohesie kan in een divers land als het onze dus niet betekenen: een homogene wijk, stad of land. De ongedeelde stad, de 'hele' wijk, de wijk is van ons allemaal. Dit inclusieve denken is prachtig op voorwaarde dat mensen juist ook worden binnengesloten als ze 'anders' zijn (binnen zekere grenzen natuurlijk). Sociale cohesie nastreven door verschillen teniet te willen doen, werkt niet: dan trekken mensen zich in hun eigen gemeenschap terug.

Het enerzijds definiëren van gemeenschappelijke belangen en het anderzijds erkennen van en leren omgaan met verschillen zijn, toegegeven, de wat globale pijlers van het werken aan sociaal

De Workshops

Workshop cohesie in gezinnen

cement. De eerste taak is inhoudelijk (het opsporen wat mensen bindt); de tweede procedureel: het vaststellen van spelregels voor het oplossen en kanaliseren van conflicten, voor wat mensen scheidt.

Resteert de vraag wie, naast en in samenwerking met het opbouwwerk het beste is toegerust voor dit werk. Uit de analyse van de medaillons bleek dat relatief zwakke schakels het best versterkt konden worden door mensen aan te spreken op een gemeenschappelijke "secundaire" identiteit. Deze regel gaat voor contacten tussen groepen nog meer op; hier delen mensen immers op z'n best secundaire identiteiten. Het is, zoals gezegd, vaak beter mogelijk om mensen bijeen te brengen als moeders of als ouderen, dan door ze primair aan te spreken op hun verschillende etnische identiteit.

Met name bepaalde instellingen in de buurt zouden een dragende rol moeten spelen bij dit type werk aan sociale cohesie: het zouden plekken moeten zijn waar mensen van verschillende origine elkaar op een alledaagse basis treffen. Dat zou dus de basisschool moeten zijn, de sportclub, het buurthuis of de bibliotheek. Wanneer die ook allemaal georganiseerd worden op basis van kleur, nationaliteit of etniciteit, dan is de sociale cohesie uit de samenleving verdwenen omdat de sociale cohesie binnen groepen dan te sterk is. Kees Schuyt zei het ooit al: opbouwwerkers moeten evenwichtskunstenaars zijn. Enerzijds moeten ze, zonedig, sociale cohesie binnen groepen kunnen bevorderen (specie aanmaken), anderzijds moeten ze er zorg voor dragen dat in die groepen openheid naar buiten blijft bestaan, zodat er cement tussen groepen kan worden aangebracht. Het vinden van dat evenwicht is maatwerk.

De taal van de immigranten

door C. Pengel

Onder leiding van Ans van de Scheur en ingeleid door mevrouw C. Pengel (sociaal psychiatrisch verpleegkundige bij Riagg Amsterdam Zuid-Oost, tevens transcultureel consulente en vrijwilligster in het kerkelijk opbouwwerk in Amsterdam).

De termen sociaal cement en sociale specie roepen bij mij het gevoel op van steen, een hard en koud materiaal. Ik ben van mening dat het eerder om iets warmes moet gaan, om contact. Nederland is voor veel allochtonen al koud genoeg. Ik ben 36 jaar in Nederland en heb er mijn opleiding gevolgd. In mijn werk combineer ik mijn Surinaamse achtergrond die gebaseerd is op assimilatie van allerlei rassen, Creolen, Hindoestanen, Javanen, Chinezen. Het is belangrijk om deze inheemse achtergrond goed te kennen als je professioneel met Surinamers omgaat.

Ook bij Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders kan sprake zijn van een taalbarrière. Soms weet iemand zijn of haar hulpvraag niet te formuleren. Het kost Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders vaak moeite om met buitenstaanders over hun problemen te praten. Het werkt vaak beter als een hulpverlener hun taal spreekt.

Ik onderscheid drie fases in het verblijf in Nederland:

1. Het bivakkeren in de eigen groep.
 2. Daarop uitgekeken raken en naar buiten treden om opgenomen te worden in een gemengde groep. Daar geen acceptatie voelen. Pogingen doen om erbij te horen met hartelijkheid en koekjes. Zich geïsoleerd gaan voelen. Keuze moeten maken voor eigen of gemengde groep.
 3. Weer teruggaan naar de eigen besloten groep.
- Ik houd spreekuur in de Bijlmer en merk dat aanpassingsproblemen van kinderen op school vaak verkeerd worden inge-

Mevr. C. Pengel

schat. Het gaat heel vaak niet om een pedagogisch probleem maar om maatschappelijke en transculturele zaken. Dan praat ik vanuit een open en eerlijke houding met de ouders in hun eigen taal en vraag hen toestemming vragen om andere hulpverleners in te schakelen.

Discussie

door Alike van den Berg en Agnes Vaillant

Iemand in de zaal vraagt: Riaggs hebben in vele delen van het land geen hulpverleners met deskundigheid in het begeleiden van minderheden. Ook ontbreekt het aan methodieken om multicultureel te werken. Er is nog geen deskundigheid. Volgens Pengel moet het beleid van de Riagg in zulke gevallen veranderen. 'Als je de enige multiculturele werker bent, probeer dan anderen bij deze knelpunten te betrekken. Welzijnsinstellingen hebben contacten met verschillende culturen. Hoe kan die ervaring bij een Riagg

terecht komen? Ook in het onderwijspakket moet aandacht komen voor de multi-etnische samenleving. Het opbouwwerk zou hier een initiatief kunnen nemen, bijvoorbeeld door een netwerk van migrantenhulpverleners te organiseren. Zo kan het opbouwwerk een rol hebben bij een betere hulpverlening. Het consultatie-team van de Bijlmer geeft beleidsadviezen aan hulpverleners. Het initiatief en de coördinatie zijn de taak van het opbouwwerk. Samen gaan zij zoekend en lerend op weg naar het verbeteren van de multiculturele hulpverlening.

Wat is in uw visie de rol van het opbouwwerk in de drie fasen van integratie, vraagt iemand aan Pengel.

'De derde fase betekent terug naar de roots. Er ontstaat een kloof tussen jongeren en ouderen. Het zoeken naar roots die er niet meer zijn leidt tot gespletenheid.

De rol van de opbouwwerker is om mensen te helpen zich van deze gevoelens bewust te worden, te analyseren.

Moeten er altijd allochtone werkers bij allochtone groepen zitten?
Pengel: 'Nee. Ik heb een holistische visie. Ik zie de mens en niet de verpakking. Het gaat mij om de cultuur van de organisatie en om haar professionaliteit. Juist de verschillende deskundigheden en ervaringen vormen samen iemands professionele meerwaarde.'

Vraag uit de zaal: als het migrantenwerkers lukt om straatacties te organiseren dan zie je geen Nederlandse deelname. Bij een multicultureel feest komen allochtonen niet. Waar komt dit door?

Pengel: 'We moeten leren dat er meer normen naast elkaar kunnen bestaan, die

vaak veel gemeenschappelijks hebben. Als werker moet je die vertaalslag kunnen maken door goede punten uit verschillende normen naar boven te halen. Je moet je die verschillen eigen maken. Je hebt pas ruimte voor respect van anderen als je eigen normen gerespecteerd worden. Professionals moeten zichtbaar respect tonen. De opbouwwerker moet inspireren tot actieve participatie van etnische individuen met een houding van 'we gaan samen iets nieuws opbouwen. Respect kun je zichtbaar maken door te letten op de samenstelling van een bestuur, van de vrijwilligersgroep, of wie de instelling naar buiten presenteert. Het opbouwwerk moet inspireren. Gemengde groepen moeten nieuwe normen en waarden opbouwen, nieuwe rituelen en een nieuwe werkwijze.'

Workshop 'Sociale cohesie tussen groepen'

Sociale integratie van mensen met een psychiatrische achtergrond

onder leiding van Paul Vlaar (NIZW) en ingeleid door Doortje Kal (Riagg Haagrand, Voorburg).

door Doortje Kal

In de studie van de mens met psychiatrische problemen wordt vaak vergeten dat hij/zij ook gewone menselijke verlangens heeft: ergens bijhoren, voor anderen van betekenis zijn, erkenning krijgen in zijn eigenheid.

Mensen met een psychiatrische achtergrond kampen voor een deel met dezelfde maatschappelijke problemen als andere groepen waar opbouwwerkers in hun werk mee te maken hebben.

Patricia Deegan zegt in Ik ben geen psychiatrische ziekte: 'Ieder van ons, die ooit een psychiatrische diagnose opgelegd heeft gekregen, moet een proces van herstel doormaken. (...) Men zal je zeggen dat het je doel is normaal te worden en een acceptabele plaats in de samenleving in te nemen. Maar een dergelijke rol is leeg, tenzij je er betekenis aan geeft en het invult met je eigen doelen. Word niet normaal. Het is niet onze taak normaal te worden.'¹

Het is een bekend gegeven dat cliënten en ex-clianten vaak meer lijden onder de gevolgen van hun psychiatrische problemen dan onder de problemen zelf. En dat heeft alles met het onderwerp van deze vakconferentie te maken: sociale cohesie, of beter: het gebrek eraan.

In dit verband is een uitstapje naar het rapport 'vier gevaarlijke kruispunten' relevant. Dit rapport uit 1991, gemaakt in opdracht van WVC, dringt aan op het gevoeliger maken van andere sectoren voor geestelijke gezondheidsaspecten. Volgens het rapport zouden de 'algemene bestaansvoorwaarden' zo moeten worden ingericht dat de kans op adequate interactie van mensen met hun psychische en sociale omgeving 'in het algemeen' groter wordt. Het rapport selecteert vier bestaansvoorwaarden: een veilige omgeving, bescherming van de integriteit van de persoon en van het lichaam, 'er mogen zijn' (in een tijd waarin het opbouwen van een identiteit problematischer is geworden) en 'ergens bijhoren'.²

Hoë erkenning te krijgen in een maatschappij waarin de belangrijkste identiteitsverschaffer betaald werk lijkt te zijn? Van de mensen met arbeidsbeperkingen, van wie er velen om psychische redenen zijn afgekeurd, heeft slechts dertig tot veertig procent (gedeeltelijk) betaald werk.

De heersende arbeidsmoraal spreekt uit de volgende tekst van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid: 'Arbeid verdeelt - direct of indirect - geld, macht, aanzien en geluk. De gedachte dat die rol door andere instituties zou kunnen worden overgenomen, bijvoorbeeld door vrije tijd of sociale zekerheid, is in de afgelopen decennia (nolens volens) tot het uiterste beproefd met vooralsnog weinig positief resultaat. Zonder nadere analyse meent de WRR dat het daarom tijd wordt 'opnieuw op de rol van arbeid in proces van maatschappelijke participatie en integratie in te gaan. Deelname aan pro-

duktieve arbeid is voor het individu een van de belangrijkste voorwaarden voor volledig burgerschap. (WRR-rapport 'Een werkend perspectief', arbeidsparticipatie in de jaren negentig, 1990)

Ton Geurtsen spreekt in zijn boek 'Nachtmerries op een duivels oorkussen' over een alsmaar gecompliceerder en ondoordringelijker net van maatregelen, dat over de 'in-actieven' wordt uitgespreid.

In de regeringslogan 'werk, werk en nog eens werk' staan de redenen voor uitsluiting niet ter discussie. De tweederangsstatus van degenen die niet aan de arbeidsmoraal kunnen of willen voldoen, wordt erdoor bevestigd. Zij worden neergezet als in te passen probleemgevallen, als 'achterblijvers die met een straf inhaalbeleid geholpen moeten worden beter te scoren in de verder galopperende modernisering van de loonarbeidsmaatschappij'. (Geurtsen, 1995)

Voor ex-psychiatrische cliënten is het belangrijk dat de maatschappelijke druk tot betaalde arbeid weg valt. Dan krijgen eindelijk andere identiteiten kans. De neerdrukkende identiteit van 'in-actieve' kan, als betaalde arbeid niet meer beginnen en einddoel is, worden afgeschaft. In plaats van sociaal geïsoleerd te raken worden sociale contacten opgebouwd in andere verbanden dan die van de betaalde arbeid. Vrijwilligerswerk, vriendschapsnetwerken, het werk in belangenorganisaties bieden ook mogelijkheden voor de beoogde sociale cohesie. En in plaats van beoordeeld te worden op de plaats in de hiërarchie en het maandelijkse gekop-drag, kan waardering dan worden gekoppeld aan wie men is, aan wat men voor anderen betekent en aan het zinnvolle karakter van privé- of maatschappelijke activiteiten.

In Zoetermeer zal binnenkort een project sociale integratie starten. Dit project heeft de integratie van mensen met een psychiatrische achtergrond als inzet. Ik heb het project 'Kwartiermaken' genoemd, maar het zou ook sociale cohesie kunnen heten. Reïntegratie kan niet zonder 'kwartiermaken'.³

Kwartiermaken staat voor het bevorderen van een maatschappelijk klimaat waarin (meer) mogelijkheden ontstaan voor mensen met een psychiatrische achtergrond en daardoor - dat is uit preventief oogpunt niet onbelangrijk - voor heel veel

Paul Vlaar en Doortje Kal

anderen die met dezelfde mechanismes van uitsluiting te kampen hebben.

Het gaat bij het kwartiermaken om het bereiken van een 'in principe bereidheid' van allerlei instanties, instellingen en organisaties om op basis van eigen verantwoordelijkheid en naar eigen vermogen iets voor de doelgroep te betekenen, opdat de doelgroep de kans krijgt ook van betekenis te zijn voor anderen, ook naar eigen vermogen en ook op basis van eigen verantwoordelijkheid.

Om de beoogde actieve betrokkenheid bij de doelgroep te mobiliseren, worden deelprojecten uitgevoerd:

* Netwerk van contactpersonen in buurthuisen

Het gaat hierbij om het organiseren van steunpunten in deze instellingen. Van de contactpersonen wordt verwacht dat ze zich actief oriënteren op de mogelijkheden en de problemen van de doelgroep, dat ze zich inzetten voor de doelgroep om ze erbij te houden. De contactpersonen moeten ook de hulp in kunnen roepen van de GGZ als ze het niet meer weten, als de communicatie stopt, als een situatie escaleert.

* Voorlichtingsprogramma

Dit programma, dat door de Stichting Pandora al gedurende decennia wordt uitgevoerd, biedt voorlichting aan instellingen, instanties, organisaties die meer willen weten over mensen met een psychiatrische achtergrond.

* Vriendendienst helpt isolement doorbreken

Vriendendienst is een soort buddy-project voor mensen met een psychiatrische achtergrond. Cliënten en vrijwilligers vormen vaste koppels. Vriendendienst maakt ontmoeting en ondersteuning mogelijk en bevordert daarmee sociale cohesie.

Vriendendienst mobiliseert betrokkenheid bij de doelgroep, niet alleen van de vrijwilligers, maar ook bij de instellingen en instanties die men bezoekt, of in de openbare ruimten.

* Collectieven van lotgenoten

In Amsterdam is met behulp van het project IEP (Integratie (Ex)Psychiatrische cliënten) het Diep Water Collectief tot stand gekomen, een collectief van mensen met een psychiatrische achtergrond die zich als beeldend kunstenaar willen manifesteren of anderszins met beeldende middelen creatief bezig willen zijn.

* Overlast

Er kunnen dusdanige problemen zijn in een wijk of organisatie rond een enkele psychiatrisch patiënt dat eerst die problemen aangepakt moeten worden, voor er openheid ontstaat voor een project gericht op sociale integratie. Daarom kan het tot standbrengen van een meldpunt belangrijk zijn.

Het project wil een tegenwicht bieden aan verzakelijking, tot uiting komend in termen als productiviteit, output, professionaliteit, efficiency, protocollen, markt en consument. Mensen met een psychiatrische achtergrond verdwijnen in een dergelijk klimaat. Het project wil respect en aandacht voor de eigenheid van de doelgroep teweegbrengen. Het gaat - in de woorden van Harry Kunneman, om het ontwikkelen van 'communicatieve praktijken'. Communicatieve praktijken tussen mensen uit de psychiatrie en mensen uit de wijk, sociaal-cultureel werkers, ambtenaren bij allerlei instanties.

Het is van groot belang dat we überhaupt met elkaar om blijven gaan.

Discussie

door Fenny Gerrits

In de inleiding is slechts sprake van patiënten en zorginstaties. De bewonersoptiek ontbreekt. Hoe reageren de bewoners van de wijk op de aanwezigheid van (ex-)psychiatrische bewoners die in hun ogen een risico voor overlast vormen?

Doortje Kal legt uit dat er vanuit het buurthuis, via voorlichting en ontmoeting veel onbehagen wordt gekanaliseerd. Als voorbeeld noemt zij het Groningse project 'Mijn buurman is gek', waarvan ook een video is gemaakt. Daarnaast bestaat het in de inleiding besproken project Vriendendienst, in het kader waarvan gemotiveerde bewoners diensten aanbieden aan mensen die hulp nodig hebben. Daar komen ook vele en goede contacten met de buurt uit voort. Een andere workshop-deelnemer merkt op dat communicatie in ieder geval niet 'vanzelf tot stand komt': die moet worden georganiseerd. Er worden op diverse plekken projecten uitgevoerd met als doel het bevorderen van Sociale Cohesie tussen de verschillende groepen in de wijk te bevorderen.

Daarna bijt de workshop zich de tanden stuk op het vraagstuk of (ex-)psychiatrische patiënten nu wel of niet een groep vormen. Het idee dat zij geen groep vormen overheerst. Ook wordt opgemerkt dat bij de Vriendendienst-projecten niet alleen ex-psychiatrische patiënten betrokken zijn die patiënten ondersteuning bieden vanuit hun ervaringsdeskundigheid, maar dat er vele vrijwilligers in participeren die geen ervaring hebben met psychiatrische ziekten. Dit levert dus een gemengde groep op. En dat werpt dan de vraag op of dat wel verantwoord is, want wat doet een niet deskundig iemand als er een crisissituatie optreedt? En stel dat je er van te voren niet attent op bent gemaakt dat dat risico op een crisis bestaat? Moet je betrokkenen in alle gevallen informeren over dit risico of moet je de individuele privacy van ex-patiënten in alle gevallen waarborgen? Maar hoe ga je dan om met crisissituaties?

Doortje Kal legt uit dat er in verschillende wijken een Meldpunt Overlast bestaat dat kan ingrijpen. Dit bureau kan via crisissin-

terventie een buurt of flat ontlasten, want je mag bewoners niet tezeer belasten.

De voorzitter interpreteert dit aldus: iedere RIAGG zou eigenlijk een opbouwwerker in dienst moeten nemen zodat de belastbaarheid van de bewoners in de omgeving van (ex-)psychiatrische patiënten niet vermindert.

Die opbouwwerkers gaan voorwaardenscheppend aan de gang in de wijk, meet een workshopper. Ze gaan via het buurtbeheer werken aan het versterken van de 'sociale component' in de buurt. Er moet in een wijk altijd een hoeveelheid zorgarbeid en 'community development'-arbeid gedaan worden om de sociale cohesie in de wijk te versterken, en daar hoort ook de integratie van een probleemgroep bij.

Een ander voegt toe dat arbeidsrehabilitatie ook een belangrijk onderdeel van de opbouwwerkerstaak is. Via het wijkbeheer kan de opbouwwerker een koppeling tot stand brengen. Anders komt iedere partner praten op de wijkbeheervergadering met zijn eigen agenda. De beweging om iets aan de condities op wijkniveau te doen ten aanzien van willekeurig welke probleemgroep dan ook wordt altijd vanuit de verschillende sectoren op gang gebracht. Maar het is nodig om die inspanningen te bundelen. De voorliggende vraag is volgens: hoe vertalen wij de zorg die nodig is in de wijk naar de verschillende sectoren toe om de druk op de wijk te verlichten?

Dit werd door andere deelnemers bevestigd: er worden veel middelen en energie in zorgverlening gepompt, vanuit de sectoren, maar er is geen samenhang en ook gezamenlijke normen en waarden ontbreken. Voor het opbouwwerk is het een belangrijk aandachtspunt om de opdrachtgever hier op aan te spreken.

Volgens de workshop-voorzitter bestaat er bijna geen opbouwwerk meer. Als sociale cohesie staat of valt met de aanwezigheid van opbouwwerk dreigt ze een luchtkasteel te worden.

Vanuit de groep wordt de rol van de kerken onder de aandacht gebracht. Doortje Kal beaamt dat de rol van bijvoorbeeld Maatschappelijk Activeringswerk belangrijk kan zijn, zij werkt er veel mee samen.

Vanuit de groep wordt de vraag gesteld wat de precieze rol en functie van de Meldpunten Extreme overlast nu zijn. En

moet je aan iedereen laten weten dat zo'n Meldpunt er is of niet?

Doortje Kal: Meldpunten kunnen bemiddelen tussen instanties om bijvoorbeeld huisuitzetting te voorkomen. Een Meldpunt heeft een coördinerende functie, het is een sluitstuk van de zorg.

De voorzitter zelf enige uitkomsten van de discussie op een rij:

- * het project Kwartiermaken laat zien dat ook Riaggs oog hebben voor interventies op buurniveau en dat is een goede zaak.
- * laat het 'belang van de buurt' niet als excuus fungeren om zorginstellingen platweg af te bouwen.
- * binnen het opbouwwerk zie je de aandacht verschuiven van 'harde' naar 'zachte' infra-structuren, dat is toch een andere thematiek en heeft consequenties voor het werk.
- * misschien moet het welzijnswerk ook eens nadenken over bruikbaarheid van de 'presentie-strategie' van het maatschappelijk activeringswerk.

↓

Noten

- 1 Patricia Deegan, Herstellen van schizofrenie. Ik ben geen psychiatrische ziekte, vertaling Wilma Boevink in: Deviant nr.5, juni 1995
- 2 zie ook: D. Kal, Opkomst en verduistering van maatschappelijke contexten. 'De bronnen te stoppen, waaruit in deze samenleving de kwalen opwellen', in: 'Het uitzicht van Sisyphus, maatschappelijke contexten van geestelijke (on)gezondheid, Jan Baars & Doortje Kal (red.), 1995
- 3 Jaap van Weeghel, Jacques Zeelen, Arbeidsrehabilitatie in een vernieuwde geestelijke gezondheidszorg, 1990, Lemma

Workshop 'Cohesie-vraagstukken aanpakken in non-profit instellingen'

Samen de leefbaarheid in de wijk bevorderen

onder leiding van Ed Kooger en ingeleid door Peter van de Meer (organisatie-ontwikkelaar Top 3 Companen)

door Patty Schellekens

Van der Meer is werkzaam bij organisatiebureau Top 3 Companen. Onder de naam Large Group Interventions zijn daar programma's ontwikkeld, die het voor organisaties en buurten mogelijk maken om het 'hele' systeem te betrekken bij sociale veranderingen.

De grootte van een groep hoeft geen belemmering te zijn voor een wezenlijk dialoog, meent Van der Meer. De kracht van directe communicatie en gezamenlijke planning wordt benut, wanneer alle bij het systeem betrokkenen zich met elkaar bulgen over zaken die hen bezig houden. Juist 'zaken die hen bezig houden' zijn van essentieel belang. Het hoort zo te zijn dat individuen een geheel vormen. Een geheel bestaat pas als de samenhang van individuen is benoemd aan de hand van de volgende vier vragen:

1. wie ben ik?

Deze vraag laat mensen nadenken over wie ze zijn. Hierdoor krijgt men inzicht in zichzelf waardoor ze zich beter kunnen profileren naar buiten toe.

2. Wat is mijn functie hier?

Het antwoord op deze vraag geeft inzicht in taakstelling van je aanwezigheid om dat moment op die plaats.

3. Waarom ben ik hier?

Nadenken over het waarom geeft inhoud aan de reden van de taakstelling van dat moment op die plaats.

4. Wat is mijn doel?

Het antwoord op deze vraag geeft zin aan je aanwezigheid en aan de taakstelling.

Ed Kooger

Een bedrijf moet in ieder geval een doel hebben anders heeft dat bedrijf geen bestaansrecht. Om dat doel te bereiken is het nodig om het helder te formuleren. Daarna moet het bedrijf een plan hebben hoe het dat doel moet bereiken. Niet voor niets stellen bedrijven een werkplan op waarop ze terug kunnen grijpen. Het moeilijkst voor een bedrijf is om individuen bij elkaar te zoeken waarmee het zijn doel kan bereiken. Met andere woorden je moet mensen bij elkaar zoeken die ongeveer hetzelfde doel voor ogen hebben. Voor het goed functioneren van een bedrijf is zo'n soort samenhang onontbeerlijk. Van der Meer meent dat het schema met vragen zowel geldt voor het bedrijfsleven als voor de non-profit sector.

Ook bij non-profit instellingen moet samenhang aangebracht worden om het geheel optimaal te kunnen functioneren. Uit de zaal komt de opmerking dat veel instanties en instellingen langs elkaar heen werken. De vraag wordt gesteld hoe je alle partijen tevreden kan stellen. Van der Meer geeft aan dat ook hier het belang van samenhang groot is. Of het nu de buurtbewoner, de woningbouwvereniging of een gemeentelijke instantie is, ze hebben uiteindelijk hetzelfde doel, namelijk het bevorderen van de leefbaarheid van een wijk.

Hij geeft aan dat het in zo'n geval goed is als er uit de diverse groepen een groep mensen bij elkaar worden wordt gezocht die een beetje op de zelfde golflengte zitten. Dat scheelt veel ballast. Doordat deze groep ongeveer gelijkdenkend zijn is er al samenhang gebracht in een grote diversiteit. Deze "Gideons-bende" heeft dan de taak om de gezamenlijke ideeën en plannen te promoten bij hun eigen instantie of instelling. Omdat zo'n groep ongeveer de zelfde gedachtengang heeft, hoeven er geen overloze discussies te ontstaan.

Na de theepauze stellen de deelnemers een plan op om samenhang te brengen in de diversiteit van hun eigen instellingen en instanties.

Workshop 'Sociale cohesie in grotere bedrijven'

onder leiding van Jur de Haan en ingeleid door mw. I.Y. Tan (senior adviseur adviesgroep bestuurskunde bij bureau Berenschot), door Inge Aben

Sociale cohesie kan in grotere structuren ontstaan met behulp van drie managementtechnieken. Ik behandel ze alle drie kort.

1. Cultuur als strategische variabele

Net als de structuur is de cultuur een peiler van een organisatie. Cultuur betreft in dit verband de normen en waarden in het bedrijf. Welke waarden zijn in het geding? Welke waarden moeten bij de medewer-

kers gaan leven? Eerst moet er een expliciet antwoord zijn op die vragen. Daarna wordt het mogelijk om de bedrijfs-cultuur strategisch in te zetten. Daarvoor is een mobilisering nodig van zeven krachten ofwel zeven types van activiteiten. Deze zeven krachten kunnen medewerkers in beweging zetten.

Cultuurmanagement

2. Empowerment

Empowerment is een managementtechniek die gestoeld is op de behoefte van iedere mens om zichzelf te realiseren. Iedereen wil graag dat wat hij aanpakt ook lukt en bijdraagt tot het verwezenlijken van doelen. Een opbouwwerker die vanuit deze wetenschap werkt kan de betrokkenheid van bewoners, vrijwilligers, klanten en medewerkers bij de doelen van de organisatie vergroten.

3. Strategievorming als essentiële voorwaarde

Strategie ontstaat niet zomaar. Daar moet je eerst voor analyseren.

Intern is een analyse nodig van de kerncompetenties en kernbekwaamheden van de organisatie. Wat kan de organisatie precies leveren, waartoe is het personeel competent?

Ook is een analyse nodig van de externe partners (de zog. stakeholders): wie hebben er belang bij onze organisatie en wat vinden zij van ons? Partners zijn bewoners, zusterorganisaties, scholen, politie, gemeentebestuur.

Tenslotte is een analyse nodig van de sterke en zwakke kanten van de eigen organisatie in samenhang met die van de externe partners. Een analyse dus van sterke en zwakke kanten en van kansen en bedreigingen (strengths, weaknesses, opportunities en threats, swot in de vaktaal).

Uit deze drie soorten van analyse rijst een beeld op van de positie van de eigen organisatie en van wat er op korte termijn moet gebeuren om die te verbeteren.

Discussie

In de workshop gaven de deelnemers vervolgens hun visie op de sterke en de zwakke kanten van het opbouwwerk. En zij formuleerden actiepunten.

Als sterke kanten kwamen naar voren:

- de bekwaamheid om een sociale regie te voeren;

Berenschot

Empowerende organisatie

- Flexibele structuren
- Ontbureaucratisering
- Korte communicatieketen/ minder hiërarchische procedures
- Gemeenschappelijke waarden en doelen op basis van persoonlijke visie
- Delegatie verantwoordelijkheden en initiatief
- Autonome teams: ontwikkelen eigen potentieel en kerncompetenties. Mogen verantwoorde risico's nemen
- Networking (intern en extern)
- Optimaliseren van betrokkenheid bij doelen
- Creatie van (i.p.v. confrontatie met) realistische ideeën

Mw. I.Y. Tan

Jur de Haan

- de bekwaamheid om verticale en horizontale communicatie op gang te brengen.

Als zwakke kanten sprongen in het oog:

- slechte public relations;
- een weinig zichtbaar eigen product.

Acties om hierin verbetering te brengen zijn nodig op het gebied van:

- publiciteit;
- het opzetten van een professionele organisatie.
- vergroting van de contactvaardigheid;
- het zichtbaar maken van de producten van opbouwwerk.

Producten uit de conferentiewerkplaats

door Wil van de Leijf

Evenals bij de vorige Vakconferentie Opbouwwerk werden ook ditmaal de conferentiegangers voor het laatste onderdeel de 'werkplaats' ingejaagd om in groepen van een man of acht een uitdaging, vraagstuk te bewerken tot een intrigerende en toepasbare aanpak. En ook dit maal trad SBO-Voorzitter Dr. Gerard de Kleijn op als uitgebalanceerde eenmans-jury. Hij, maar ook de uiteindelijk zegevierende 'inventie-groep' hadden geluk. Gezien de titel van de vorige Vakconferentie "Champagne voor de Campagne" was het plausibel dat aan het 'winning team' flessen champagne uitgereikt werden. En dus was het even voor de hand liggend dat dit maal zakken cement uitgereikt zouden gaan worden. Maar gelukkig had de SBO-conferentie-groep geen sadistische bui toen gekozen moest worden tussen cementzakken, troffels of toch weer champagne.

Interventie-niveau

De werkgroepen konden kiezen uit drie uitdagingen die compact op papier gezet waren en kregen tevens de beschikking over een rapportage-vel op A-3-formaat. De eerste discussie binnen elke werkgroep ging dan ook over de vraag welke uitdaging bewerkt zou worden. Meteen een interessante test-case, want het trio uitdagingen was op zeer onderscheiden interventie-niveaus uitgewerkt:

- * de eerste betrof de uitdaging om op stedelijk niveau aan de slag te gaan: in de Gemeente X dreigt een 'technocratische aanpak' van het nieuw te ontwikkelen leefbaarheidsbeleid; er is sprake van zogenaamde harde 'blue-print-planning' en de voorziene uitvoering ligt in de steer van een in volgorde geplaatste prioriteiten-set van 'maatregelen' waarin 'geparticipeerd' kan worden; het is een beleidsinstek die dodelijk is voor een simultane aanpak van het 'sociale cohesie-vraagstuk';
- * de tweede uitdaging verkeert op wijk-niveau en betreft een laat zestiger jaren hoogbouw-wijk waar alleen gewoond kan worden. In het begin was het een 'middle-class' wijk, maar inmiddels zijn er weer reeksen nieuwere wijken bijgebouwd en is de wijk Y gedaald tot een 'goedkoopwoongebied' met een duiventil-karakter;

veel tijdelijke bewoners, een hoog multi-cultureel karakter, hoge werkloosheid en een laag inkomens-niveau. Mijdingsgedrag, onveiligheidsgevoelens en vertrek-'opties' zijn dominant in het (psycho-)sociale klimaat in de wijk. Tegelijkertijd staat vast dat voor veel bewoners geldt dat er 'no way out' is. Wil

een kanspositie voor sociale cohesiebevordering opleveren?

Terug naar de intrigerende vraag: wat kiezen groepen opbouwwerkers als favoriet interventie-niveau wanneer ze dat gewoon in eigen kring zelf mogen uitmaken.

Gerard de Kleijn

men een beter samen-leven ontwikkelen dan zal dat toch ter plekke moeten;

- * de derde en laatste uitdaging betreft een plein, het Newton-plein, dat - samengevat - door allerlei ontwikkelingen een mijdings-plaats van betekenis geworden is, waarop alle bewoners- en gebruikers-groepen tal van (voor-)oordelen projecteren. Kan een dergelijk plein 'van afkeer'

De ingediende groepsverslagen (zeven-tien in totaal) maken duidelijk dat het favoriete interventie-niveau 'de wijk' is. Zeven werkgroepen werkten de 'wijkopdracht' uit. Het tweede meest gekozen interventie-niveau is nog kleinschaliger, want vijf maal werd voor de 'plein-uitdaging' gekozen. Slechts drie werkgroepen

kozen voor interventie op 'stedelijk beleids-niveau'.

Samenvattend zou geconcludeerd kunnen worden dat de opbouwwerker zich het meest 'senang' voelt op wijkniveau en aansluitend op items daarbinnen, maar zo nodig stedelijke interventie niet echt schuwt.

Carroussel-aanpak wink

De onverbiddelijke, objectieve en tevens humorvolle decisie van de jury, zoals gezegd bestaande uit SBO-voorzitter Dr. Gerard de Kleijn, honoreerde de inzet van één van de 'plein-werkgroepen'. De flessen champagne werden uitgereikt aan Ineke Hertgers, Ard v.d. Heuvel, Anne van Veenen, Jack Beurskens, Lian Smaal en Marinus Kroes. Zij hadden tesamen bedacht dat het Newton-plein via de carroussel-methode in de verkoop geoooid moest worden. Een prikkelende uitdaging aan alle gebruikers, mijders en anderszins in het plein geïnteresseerden. Een inzet waardoor de negatieve plein-oriëntatie omgezet zou worden in een belang-oriëntatie op het plein; met resulterende voordelen voor allen.

De Carroussel-groep behaalde met haar voorstel overigens maar een nipte overwinning, want Gerard de Kleijn maakte daarnaast melding van een aantal andere, minstens zo interessante plein-, wijk- en stadsvoorstellen. Maar, zo meldde hij de Carroussel-groep had als enorme extra plus dat zij (slechts) uit zes personen bestond. Aangezien de conferentie-organisatie acht flessen champagne in reserve gehouden had, zou toekenning van de prijs aan een werkgroep van zes personen inhouden, dat de Jury er ook nog iets aan over hield. Een billijke uitkomst dus. En het rond de jury-tafel verzamelde conferentie-publiek had er alle vrede mee.

Andere Newton-pleinen

Tussen haakjes, het moet gezegd, ken- nelijk had de Conferentiegroep goed werk geleverd: enkele opbouwwerkers afkomstig uit een stad waar een Newton-plein bestaat, merkten op dat de probleem-omschrijving van het plein 'op een aantal punten afweek van de feitelijke proble- men! En zo blijken fictie en realiteit dicht bij elkaar te komen.

Een andere werkgroep 'pleiners' ontwik- kelde het voorstel om simultaan twee tra- jecten op te starten: een gespreks-traject met allerlei groepen (omwonenden, gebruikers van diverse pluimage, dien-

sten etc.), alsook een symbolisch traject dat de fasering in het gespreks-traject volgt met plein-activiteiten (te starten met een groot 'pleinvuur': de fik er in! Alle negatieve gevoelens in het vuur!

"Newton in de lift!" was een traject-voor- stel waarbij groepen uit- gedaagd werden positieve plein-oplossingen voor andere (concurrerende!) gebruikers-groepen uit te vinden. Op basis van een 'creatieve plein-presentatie' met feest wordt dan gezamenlijk het (optimale) 'combinatie- plan' vastgesteld, waarna uitvoering en beheer in (zoveel mogelijk) in handen van de betrokken partijen komt.

Een meer klassieke benadering volgde de werkgroep die eerst bij elke groe- ping apart, alsook bij sleutel-figuren 'moeilijkheden' en 'wensen' ging inventari- sieren, vervolgens elke groep haar 'ideaal' laat visualiseren, waarna beoordeling volgt.

Aansluitend wordt dan vastgesteld dat het 'initiatieven ontplooiën' recht geeft op de realisatie van een van de eigen wen- sen op het plein. Ook deze werkgroep concludeert tot 'onderhoud in eigen beheer' na afloop van het traject.

Weer een andere werkgroep vond dat de gepresenteerde Newtonplein-case te we- nig problemen omvatte! Zij introduceerde dan ook eigenhandig een extra complica- tie in de persoon van een snode project- ontwikkelaar die het plein vol wil bouwen. De Wijkkrant komt daarachter en onthult de affaire. Daarna kreeg de werkgroep het even moeilijk, want onder ogen moest worden gezien dat de reële kans bestond dat de omwonenden het prima zouden vinden: rotplein weg, rotjunks weg,

'upgrading wijk en om-geving Geregeld dus! Maar er was natuurlijk ook de gere- de kans dat de omwonenden en andere groepen boos zouden zijn, omdat zij bui- ten de besluitvorming gehouden waren. De tweede route was derhalve het (met inschakeling van nabije buurten) opeisen van een zeggenschaps-positie in het plein-plan-proces.

Het volgende Newtonplein voer onder de positivo-vlag '3 maal is scheepsrecht' luidde de verwachtingsvolle titel die deze werkgroep aan haar aanpak meegaf. Een groot pleinfest waarbij de bezoekers bevraagd worden over knel- en oplospun- ten, gevolgd door een plein-avond vol uit- dagende stellingen leidt tot een plan van aanpak dat 'in samenwerking met alle bewoners' uitgevoerd wordt. Een aanpak waarbij - naar het lijkt - alle in de case

verwerkte problemen als 'sneeuw voor de zon' verdwijnen.

De laatste 'pleiners'-groep volgde een klassieke overleg-route met als bijzonde- re 'inventie' dat SBO-voorzitter Dr. Gerard de Kleijn als plan-presentator optreedt. Kennelijk wilde hij dat niet, want deze werkgroep kreeg geen prijs.

De hoogbouw-wijk

De eerste werkgroep slaat primair het onderzoeks-pad in door middel van de persoonlijke benadering 'wat zijn de ach- tergronden van het mijdingsgedrag, van de onveiligheidsgevoelens en de vertrek- opties. Ook worden er gerichte gesprek- ken gevoerd met allerlei sleutelfiguren en in de wijk werkzame professionals. Door middel van thuisgesprekken met bewo- ners worden ook 'beeldvormings- gesprekken' gevoerd.

De thema's met de hoogste prioriteit wor- den gekozen als vertrekpunt voor het plan van aanpak. Bij die aanpak wordt een kortere en een langere termijn onderscheiden en worden allereerst de kleine ergernissen aangepakt. Centraal uitgangspunt is stimuleren en koesteren wat al goed is en probleem- en knelpun- ten mede in dat licht aanpakken. De tweede werkgroep neemt 'vindplaatsen' tot vertrekpunt: de patattent, de basis- school, de supermarkt, het speelreintje, het koffiehuis, de jongerenhangplek, Alle plekken waar 'mensen komen' vor- men de eerste gespreks- en ook de recruterings-basis om een gemeleerde 'stuw-groep' samen te stellen. En die groep gaat activiteiten ontwikkelen die (samengevat) steeds zowel ruilwaarde hebben alsook ontmoetingswaarde.

Hierdoor komt het sociaal leven tot bloei. Werkgroep drie legt een klassiek 'stap- penplan' op tafel, stap 1 tot en met 4, waarin geen intrigerende stappen, ingre- diënten of verrassende combi's opgeno- men zijn.

De vierde wijk-groep ontwikkelde het sce- nario "A Way Out", met als sub-titel 'Van Treurnis naar Trots'. Interessant aan de gekozen benadering is vooral dat één van de interventie-niveaus het oppakken is van de 'maatschappelijke ervaringen' van de bewoners, individuen die in een (permanente) 'verlezers-positie' zitten. Dat moet bijdragen door ont-individualise- ring daarvan en realisatie van een wij- gevoel. Cruciale figuren uit tal van instel- lingen en instanties worden aangespro- ken om zich met de wijk te verbinden vanuit een zorgzame optiek.

Een volgende hoogbouw-wijk-werkgroep ging er kennelijk van uit dat de eminente eenmans-jury wel tussen de regels door zou kunnen lezen, want de regels zelf van de rapportage leverden non-informatie van de hoogste orde. Hier volgt de complete rapportage: 1. inventariseren, wie wil wat, wanneer, waartoe

2. bewoners/bewonersorganisaties
3. wensen, suggesties, gelijkshakelen
4. budget en verantwoordelijkheid naar bewonersgroep voor gewenste activiteiten: "Deventer Wijk aanpak".

Inventiever bleek de werkgroep die met het "Ringband-project" uit de bus kwam. Deze laat eerst de opbouwwerker de wijk in fietsen; daarbij foto's makend en kontakten leggend met sleutel-figuren en -groepjes. Vervolgens worden die sleutel-figuren (uit alle categorieën wijkbewoners stammend) in staat gesteld eveneens foto's te maken van de wijk (zowel van fysieke elementen die zij van belang vinden, als ook van de eigen sociale (sub)cultuur; een soortgelijke opdracht versprekt naar functionarissen van allerlei instanties die in de wijk werkzaam zijn; 'top of the bill' is een soortgelijke opdrachtverzekering aan de wethouder en aan de directeur van de woningcorporatie. En dan volgt de wijkdag waarop de foto-expositie wordt gehouden en elke categorie de eigen presentatie verzorgt. Interessant zijn natuurlijk de convergenties en divergenties in 'wijkbeeld' die resulteren. Terecht concludeert de werkgroep dat elke behoorlijke opbouwwerker met een dergelijk vertrekpunt prima uit de voeten kan voor zeer diverse vervolg-activiteiten.

Werkgroep "17" bleef hangen in een stappen-volgorde: een methodisch correcte ordening werd op papier gezet. Maar enige inhoud, substantie valt in de rapportage niet aan te treffen. Ontdaan van details rapporteert werkgroep "17" in feite, begin, vervolg, einde. Tijdens de laboratorium-sessie moet er heel wat meer besproken zijn, maar dat heeft de jury in elk geval niet bereikt.

De stedelijke aanpak

Zoals eerder gemeld waagden slechts drie werkgroepen het om de stedelijke 'case' voor hun kiezen te nemen. De eerste werkgroep kiest primair voor een confronterende aanpak: de gemeentelijke blauwdruk wordt demonstratief samen met de bewoners 'begraven'. Aansluitend

wordt door de bewoners per wijk of andere min of meer natuurlijke leefeenheid een foto-inventarisatie gemaakt. Naar de werkgroep weet sponsort Kodak deze happening, zodat we in elk geval uit de kosten zijn. Kort samengevat resulteert één en ander in een expositie & discours.

- * er worden prioriteiten gesteld
- * minimale eisen worden bekend gemaakt
- * vastgesteld wordt wat de centrale zorgpunten zijn per wijk/natuurlijke leefeenheid
- * tevens wordt vastgesteld wat denkkelijk de buur-wijk het meest van node heeft
- * er worden dwarsverbanden gelegd (wijk-overstijgend) dat laatste gebeurt in de vorm van een leefbaarheidskwartelspel, waarbij overeenkomstige problemen uit wijken bij elkaar gebracht worden.

Op elk uiteindelijk resulterend 'kwartel' wordt een projectwerkgroep gezet om actie te ondernemen. De rapportage van de tweede stedelijke leefbaarheids-groep was minder omvattend maar bevatte wel een interessante 'tactische tip'. Teneinde allerlei 'standaard'-gedrag te overwinnen, wordt de suggestie gedaan dat de 'buurtburgemeesters', 'informele leiders' en dergelijke 'vreemd gaan'. Dus niet (voor de zoveelste maal) zich sterk maken voor bekende stand- en gezichtspunten maar 'ruilen' in andere territoria ideeën en wensen registreren en die ook in panelgesprekken verdiepen. Dit alles opdat er een creatieve

re en sterkere onderhandelings-positie ontstaat richting gemeente-(politiek). De derde stedelijke werkgroep bracht als belangrijkste inventie de samenstelling van 'belevingsboekjes' per buurt. Samenvattend valt bij de 'stedelijke' werkgroepen op dat zij stedelijk toch met name operationaliseren als 'optelsom van buurten'. De 'werkplaats'-sessie van de Vakconferentie Opbouwwerk bleek - evenals vorig jaar - een bijzonder geanimeerd gebeuren, door de willekeurige samengestelde werkgroepen wordt kennis gemaakt met onbekende vakgenoten of worden ex-collega's 'herontdekt'. Ook het in de slag gaan met een voorgelegde opdracht is leuk en uitdagend. Daarnaast geldt de 'pressure-cooker'-setting van de beperkte tijd. De uitkomsten zijn zoals uit de boven gegeven weergave blijkt, wisselend qua creativiteit en kwaliteit. Daarnaast geldt zeker ook dat de ontmoetingen en het 'anders-aankijken-tegen' veel betekenis hebben. De 'werkplaats', de 'jury' en de 'champagne' zullen dus in de Vakconferentie '97 wel weer een plaats krijgen!

Sherita Thakoerdat uit Spangen over de vakconferentie Opbouwwerk

'Ik pas alles toe op mijn praktijk'

door Rogier Wiersma

'Ik heb een zoon van achttien. We wonen in Spangen. Ik zeg tegen hem: dit is jouw straat, dit is jouw wijk. Waarom zeggen autochtonen dan steeds tegen hem: jij hoort er niet bij, jij bent anders?' Sherita Thakoerdat is verbaasd. Spangen mag met z'n 73 procent allochtonen een getto wezen, dat hoeft toch niet slecht te zijn? 'Ik woon hier al jaren met plezier. Dat laat ik niet bederven door praatjes van anderen,' zegt ze een beetje boos.

Sociale cohesie is een onbekend begrip in de Rotterdamse wijk Spangen. Misschien is de term te moeilijk, misschien bestaat die samenhang inderdaad niet. 'Ik hik echt aan tegen het negatieve beeld dat de buitenwereld van onze wijk heeft, iedereen zegt dat we hier in een getto leven,' zegt Sherita Thakoerdat die als vrijwilligster allochtonen helpt met het invullen van formulieren bij de stichting Wijkwijzer in Spangen.

Mevrouw Thakoerdat was present op de vakconferentie in haar woonplaats over sociale cohesie. Ze heeft er veel geleerd. 'Het onderscheid tussen interne en externe cohesie vind ik verhelderend. In Spangen zie ik dat allerlei etnische groepen intern wel cohesie hebben. Kijk maar naar het drukke moskeebezoek en het bloeiende verenigingsleven. Maar naar elkaar toe manifesteren ze zich niet. Ik vraag me af of dat wel zo erg is. Moet er in multi-etnische wijken wel zoveel contact tussen al die verschillende groepen bestaan? Ik merk dat er in Spangen geen verwantschap gevoeld wordt tussen de mensen onderling. Cohesie kan toch niet verplicht gesteld worden?'

Spangen met z'n tachtig nationaliteiten is een probleemwijk. Altans, dat vindt de kleine groep autochtonen die nog overgebleven is. Zij moeten "hun" wijk delen met nieuwkomers en dat gaat niet altijd van harte. 'We leven niet meer in de zestiger jaren,' constateert mevrouw Thakoerdat, 'de wereld verandert voortdurend maar dat willen zij niet accepteren. Ik zie hun probleem dan ook niet zo.'

Ze merkt wel dat er bij de autochtonen en de allochtonen weinig basis is voor cohesie op wijkniveau. Helaas, zegt ze, want eigenlijk zou de wijk zich toch als geheel moeten keren tegen misstanden. Pas nog zijn er bezuinigingen doorgevoerd op het

maatschappelijk werk en het sociaal raadsliedenwerk. Dat treft vooral de allochtonen. 'Dan zou ik de allochtone groepen graag willen organiseren om druk uit te oefenen op de overheid. Maar dat lukt niet door gebrek aan cohesie.'

Elk jaar vinden er multiculturele wijkleesten plaats in Spangen maar dat vindt Thakoerdat geen teken van cohesie. 'Een wijkleest per jaar is genoeg. 'Ik ga liever serieuzer te werk langs educatieve weg. Ik zou wensen dat alle Spangenen bereid waren om te kijken naar elkaars zienswijzen. We hebben allemaal onze eigen bagage. Bij eenieder is die anders. We zouden die bagages aan elkaar moeten laten zien. Dan raken we meer met elkaar vertrouwd.'

Op de vakconferentie heeft Sherita voor zichzelf vastgesteld dat er toch cement en specie moeten worden aangevoerd in Spangen. 'Ik ga de stukken nog eens goed doorlezen en daarna toepassen op mijn eigen praktijk als vrijwilligster.'

'jij hoort er niet bij, jij bent anders'

Bericht van de uitgever

Soms gaat een gemaakt tuitje een eigen leven leiden: door productie-problemen verscheen de eerste editie van MO in de tweede jaarhelft later dan gepland was, t.w. in oktober (i.p.v. eind augustus, begin september). Op de 'cover' van deze editie (nr. 142) werd ook oktober afgedrukt. En met ijzeren consequentie vermeldde het schutblad van de laatste uitgave die de lezers ontvingen (nr. 143) dan ook december. Maar hoezeer deze maandvermeldingen ook klopten met het moment van publicatie; het addertje onder het gras was dat daarmee het jaar 'opgemaakt' was, terwijl de lezers nog het een en ander tegoed hadden. Dit probleem wordt opgelost door de voorliggende editie uit te brengen onder het opschrift Oud & Nieuw 1996, 15e jaargang, nummer 144/145.

Graag vestigen wij nog even de aandacht op het "Lezersonderzoek" dat in de december-editie was ingestoken. Redactie en uitgever stellen het bijzonder op prijs wanneer zoveel mogelijk lezers hun oordeel, visie en inzichten m.b.t. MO/Samenlevingsopbouw kenbaar maken. We willen de hieruit graag putten om een aantal grotere en kleinere verbeteringen in te voeren.

De abonnements- en losse editie-prijzen zullen in 1997 niet verhoogd worden en blijven dus overeenkomstig die in het afgelopen jaar geldende tarieven.

Graag wensen wij alle lezers een inspirerend en opbouwend 1997 toe!
De uitgever.

Onrustbarende kwaliteit van de investeringen en nauwere

door Jasper Velthuis

Een op de zeven stadswijken scoort een onvoldoende op leefbaarheid. Maar liefst 1,8 miljoen mensen wonen in probleemwijken. Alle regio's hebben er mee te maken. Dit stelt de Nationale Woningraad in het rapport "Verder dan de voordeur". Daarin staat ook dat de kwaliteit van de woningen en de woonomgeving samen de kurk vormen waar de leefbaarheid van een wijk op drijft. Het verbeteren van de woonomgeving vereist fikse investeringen. Woningcorporaties moeten nieuwe strategieën ontwikkelen voor een gezamenlijke wijk aanpak.

De Nationale Woningraad (NWR) heeft in november 1996 in de nota "Verder dan de voordeur" de resultaten bekend gemaakt van een inventariserend onderzoek naar de kwaliteit van het woon- en leefmilieu in stadswijken. Het is voor het eerst dat op landelijke schaal een dergelijk onderzoek verricht is. Tot nu toe betrof het vrijwel altijd case-studies van lokale situaties, of waren alleen cijfermatige exercities beschikbaar met statistieken van bijvoorbeeld de percentages allochtonen, minima of ouderen in een wijk.

Grondig

De NWR is deze keer heel grondig te werk gegaan. In maar liefst 764 wijken in de honderd grootste steden is de leefbaarheid onder de loep genomen. De gegevens zijn per wijk verzameld. Het is een heel breed onderzoek waarbij alle soorten wijken zijn betrokken. Om een vergelijkbaar beeld te krijgen, zijn de wijken ingedeeld in een veertiental wijktypen, variërend van flatwijk, sociale laagbouw, huisjesmelkerswijk, recente sociale wijk tot recente uitbreidingswijk. Bij die indeling is gekeken naar overeenkomsten als eigendomsverhoudingen, woningtype en bouwperiode.

Subjectief

Opmerkelijk is verder de subjectieve invalshoek van het onderzoek. Voor het beoordelen van de kwaliteit van de leefbaarheid hebben de onderzoekers mensen die dagelijks met de wijk te maken hebben naar hun mening gevraagd. Het onderzoek concentreert zich op de indrukken van die deskundigen en maakt slechts ondersteunend gebruik van statistisch cijfermateriaal. De deskundigen zijn gerecruiteerd uit bewonersorganisaties,

woningcorporaties, politie, gemeente en welzijnsinstellingen.

Meetlat

Als meetlat voor de beoordeling van een wijk hebben de onderzoekers de leef-

De respondenten is gevraagd om een algemeen oordeel te geven over de leefbaarheid in de wijk en vervolgens datzelfde te doen volgens de afzonderlijke dertien indicatoren. Dat levert vervolgens inzicht op in de volgende punten:

Medewerkers van gemeenten en corporaties schatten de situatie gemiddeld positiever in dan de politie, de bewonersorganisaties en welzijnsinstellingen.

baarheid uitgesplitst in een dertiental indicatoren.

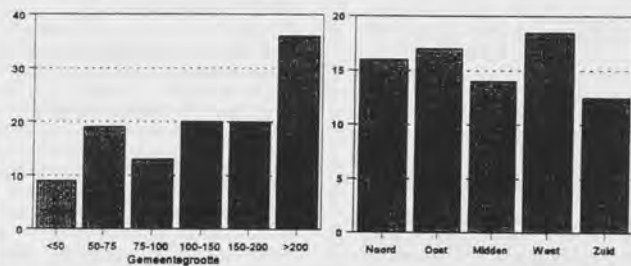
- * Kwaliteit woningvoorraad
- * Kwaliteit woonomgeving
- * Voldoende groen- en speelvoorzieningen aanwezig
- * Voldoende winkels, scholen, sociale en medische voorzieningen aanwezig
- * Sociaal-economische samenstelling van de bevolking
- * Etnische samenstelling van de bevolking
- * Sociale structuur
- * Hinder door burenoverlast
- * Hinder door vuil en stank
- * Ongewenste activiteiten
- * Criminaliteit
- * Veiligheidsbeleving
- * Verkeersoverlast

- * het algemene oordeel over de leefbaarheid per wijk
- * de factoren die daarvoor bepalend zijn en
- * de verschillen tussen partijen in de beoordeling.

Negatief

Het totaaloordeel over de leefbaarheid van die deskundigen is in 117 van de 764 wijken negatief. 15,3 procent van de wijken krijgt een onvoldoende. De 117 wijken zijn verdeeld over drieëntwintig van de honderd steden. Tweederde van alle onderzochte steden heeft dus te maken met wijken die als onvoldoende leefbaar aangemerkt worden. Figuur 1 geeft een overzicht van de spreiding van die probleemwijken. In de rechterkolom is te zien dat de verschillen per regio klein

Figuur 4.2: Percentage wijken dat onvoldoende scoort naar gemeentegrootte (links) en regio (rechts)

figuur 1

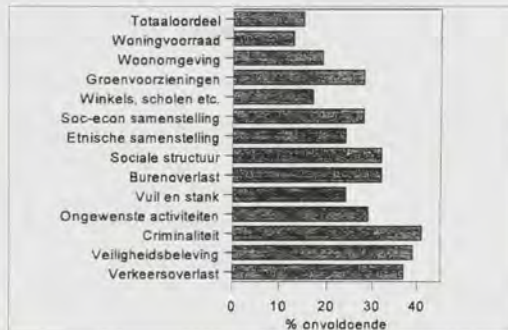
woonomgeving vereist samenwerking

zijn, de leefbaarheidsproblemen in de wijken zijn dus geen exclusief probleem voor de grote steden in de Randstad. In de linkerkolom wordt echter wel duidelijk dat, gemeten naar inwonertallen, er een concentratie van problemen is in de dichtbevolkte grote steden: daar woont ook 46 procent van de 1,8 mensen die in een slecht-scorende wijk wonen.

Goed gesteld

Als blijkt dat één op de zeven wijken onvoldoende scoort, kan tegelijkertijd vastgesteld worden dat in zes van de zeven wijken het goed gesteld is met die leefbaarheid. Die conclusie is echter iets te voorbarig. Want een groot aantal wijken worden in hun geheel weliswaar als voldoende leefbaar gekenmerkt, maar scoren op één of meer leefbaarheidsindicatoren toch negatief. (Zie figuur 2).

Bij de uitsplitsing van die indicatoren valt als eerste op dat relatief weinig wijken leefbaarheidsproblemen hebben die samenhangen met de kwaliteit van de woningen: dat is slechts in 13 procent van de wijken het geval. Dit resultaat kan op het conto geschreven worden van de vele inspanningen en middelen die de afgelopen decennia geïnvesteerd zijn in woningverbetering. Dit gegeven zou

Figuur 2

kwaliteit van de woningen nog de minste aanleiding tot klagen. De klachten over de woningen concentreren zich in de vooroorlogse wijken met veel particuliere verhuurders. Dit zijn tegelijkertijd de meest problematische wijken, die ook op alle andere indicatoren uiterst negatief scoren. Problematisch zijn verder de wijken die vlak na de oorlog zijn gebouwd, met een te eenzijdige opbouw en bevolkingsstructuur.

Relatie

Overigens kan het per wijktype verschillen welke aspecten van leefbaarheid er

aanknopingspunten voor een effectieve aanpak.

Bescheiden

Voor woningcorporaties zijn er hele zake-lijke motieven in het spel om meer aandacht te willen besteden aan de leefbaarheid in wijken. De corporaties hebben veel woningen in bedreigde wijken. Meer dan de helft van hun 2,3 miljoen huurwoningen zijn gebouwd in de periode '45 - '75, en tweederde daarvan staat in de steden. In veel stadswijken waar die huizen staan, dreigt door meerdere ontwikkelingen het broze evenwicht in die wijken uit balans te raken. De woningcorporaties zijn op zoek naar aanknopingspunten om de negatieve spiraal in die wijken om te buigen.

De meeste corporaties in de honderd onderzochte steden zijn al zeer actief op het terrein van de leefbaarheid. Het overgrote deel van de investeringen is tot nu toe ingezet in de woningvoorraad, in totaal ging het in 1996 om maar liefst 5,2 miljard gulden. Daarvan wordt éénderde (1,7 miljard) als onrendabel aangemerkt. De uitgaven voor de woonomgeving zijn heel wat bescheidener, 130 miljoen in 1996. Het voornemen van de meeste onderzochte corporaties is echter om dit bedrag de komende twee jaar met 15 tot 25 procent op te schroeven. Verder wordt in het onderzoek geconstateerd dat corporaties bij verbeteringen van de woonomgeving vaak het voortouw nemen.

Positiever oordeel

Het analyse-model dat in het NWR-rapport wordt gepresenteerd moet uitmonden in een gemeenschappelijke aanpak van leefbaarheidsproblemen in wijken. Die samenwerking start bij een overeenkomstige analyse van de situatie. Door te

De corporaties hebben de neiging om in problematische situaties hun boontjes zelf te doppen zonder het welzijnswerk

woningcorporaties kunnen aanzetten om hun aandacht te verbreden naar de woonomgeving en dan met name naar zaken die samenhangen met hinder, overlast en veiligheid. Want de score per leefbaarheidsindicator in figuur 2 laat zien dat die punten er het slechtste voorstaan. Met 41 procent spant criminaliteit de kroon, 3,9 miljoen mensen wonen in een wijk waar criminaliteit de leefbaarheid bedreigt. Ook wat betreft veiligheidsbeleving (3,8 miljoen), burenoverlast (3,4 miljoen), gebrekkige sociale structuur (3,3 miljoen) en verkeersoverlast (3,1 miljoen) zijn er grote groepen die overlast onder- vinden. In het rijtje indicatoren geeft de

vooral in het geding zijn. In centrumwijken spelen bijvoorbeeld verkeersproblemen en veiligheidsaspecten. Recente uitbreidingswijken hebben vooral problemen op het gebied van de sociale samenhang en het voorzieningenniveau. Uit een nadere analyse per wijk kan worden opgemaakt welke indicatoren het sterkst inwerken op het totale leefbaarheid in een wijk. Zo is er een relatie gebleken tussen de kwaliteit van woningen en de leefbaarheid in die wijk. Als dat verband in een bepaalde wijk duidelijk is, dan biedt dit gegeven voor woningcorporaties, gemeenten en andere partij-

kijken naar de afzonderlijke scores van de beoogde partners, wordt duidelijk hoe ieder de leefbaarheid in een wijk inschat. In het onderzoek blijkt dan bijvoorbeeld dat medewerkers van gemeenten en corporaties dezelfde situaties gemiddeld positiever inschatten dan de politie, de bewonersorganisaties en welzijnsinstellingen. Ook de wijktypen worden verschillend beoordeeld. Opvallend is verder dat gemeenten hoge cijfers geven op onderdelen waar ze zelf een primaire taak hebben (groenvoorzieningen en woonomgeving), terwijl de politie en welzijnsinstellingen hun eigen werkterreinen (respectievelijk veiligheid en sociale structuur) juist negatiever inschatten dan de anderen.

Stapsgewijze definities

Het analyse-model biedt een instrument om stapsgewijs samen de leefbaarheidsproblemen te definiëren en vervolgens

afspraken te maken over de aanpak en ieders verantwoordelijkheid. Over de aard van de problemen bestaat in grote lijnen redelijke overeenstemming. Over ieders inzet en verantwoordelijkheid bij de aanpak is dat lang niet altijd duidelijk, wordt geconstateerd. Corporaties werken in de praktijk het meest samen met gemeenten en bewonersorganisaties en zoeken selectief samenwerking met de politie en welzijnsinstellingen. Als de problemen in de woonomgeving groter worden, dan neemt de samenwerking met de politie en andere corporaties toe en nemen de contacten met de gemeente, de bewonersorganisaties en welzijnsinstellingen juist af. De onderzoekers vragen zich af of dit komt doordat de andere partijen het dan af laten weten en geen financiële of organisatorische bijdrage leveren. De corporaties hebben in ieder geval de neiging om in dergelijke problematische situaties

hun boontjes zelf te willen doppen. Het is alleen de vraag of met die reactie optimale resultaten worden bereikt.

Procesmatige aanpak

De NWR pleit in het rapport "Verder dan de voordeur" voor nieuwe samenwerkingsstrategieën voor de aanpak van de leefbaarheidsproblemen in de wijken. Om van alle betrokkenen voldoende commitment te krijgen, wordt een procesmatige aanpak aanbevolen. Want de samenwerkingspartners moeten het niet alleen eens zijn over de problematiek, maar ook over de effecten die ze verwachten van maatregelen die voorgesteld worden. De opzet van het analyse-model biedt een instrument voor zo'n stapsgewijze aanpak.

Commentaren op het onderzoek

NWR-directeur N. van Velzen bepleit:

Tweede Stadsvernieuwingsgolf onder regie van community-development projectteams¹

¹Aan een goede woning in een slechte buurt hebben we zakelijk gezien weinig,' met die bewering onderstreept NWR-directeur N. van Velzen in de NRC van 19 november het belang dat corporaties hechten aan verbeteringen in de woonomgeving.

Leefbaarheid

Van Velzen vindt dat het tijd is voor een tweede stadsvernieuwingsgolf, één die zich uitsluitend richt op de leefbaarheid in de wijken. Daar is volgens de NWR-voorman een miljardeninvestering voor nodig.

Terugblikkend is Van Velzen van oordeel dat de woningcorporaties de problemen niet alleen aankunnen en karakteriseert de gemeentelijke inzet als amateuristisch en vrijblijvend. Vanwege de discontinuïteit die samenhangt met de vierjaarlijks wisselende coalities in de gemeentepolitiek wil Van Velzen de regie in handen leggen van projectteams van twee à drie professionals. De NWR-directeur heeft in Boston in Amerika de opbouwermethode 'community-development' herontdekt als de meest gewenste strategie om de leefbaarheid in de wijken aan te pakken. Zo'n projectteam kan volgens Van Velzen de gemeente helpen aansluiting bij de wijk te krijgen, om er binnen te komen.

Profijtelijk schot voor eigen NWR-boeg'

In het blad Binnenlands Bestuur van 22 november wordt het NWR-rapport scherp bekritiseerd onder de kop: 'NWR goochelt met cijfers.' Doelwit is de subjectiviteit van het onderzoek. Zo wordt de vraag geopperd of het oordeel van de professionals wel gedeeld wordt door de bewoners. Zeker als 250 van de 600 respondenten corporatiedirecteuren zijn, stelt het blad. Verder vindt de kritikaster dat het rapport verdacht veel weg heeft van een schot voor de boeg op de discussie die volgend jaar gevoerd zal worden over het vervolg op de stadsvernieuwing. De corporaties zijn vanaf januari 1997 wettelijk verplicht te investeren in leefbaarheid; gemeenten rekenen hen daar op af. Het rapport, meldt de schrijver, heeft veel weg van een verkapte financiële claim.

“Verder dan de voordeur”

Algemeen Dagblad:

Onderzoek is actiemiddel'

Het AD stelt in een hoofdredactioneel commentaar dat de gebruikte onderzoeksmethode van de NWR meer weg heeft van een actiemiddel dan van een poging om de werkelijkheid recht te doen. De NWR overschat zijn rol door ook over maatschappelijke kwesties als criminaliteit en verkeersoverlast aan de bel te trekken. En het is volkomen misplaatst om vervolgens grote sommen geld van de overheid te eisen, vindt het Rotterdamse ochtendblad. De krant steekt de NWR tot slot nog wel een hart onder de riem door te pleiten voor intensivering van de stadsvernieuwing.

Een kribbige staatssecretaris Tommel

'Laat regie bij gemeenten'

Staatssecretaris Tommel toonde zich in zijn speech op het NWR-congres in november 1997 niet erg onder de indruk van de onderzoeksresultaten.

Zijn reactie was wat kribbig: 'We moeten niet het beeld oproepen dat Nederland op slag onleefbaar is geworden,' sprak Tommel. Om vervolgens de aandacht te vestigen op de 85 procent van de wijken waar het volgens de bewindsman dus wel dik in orde is. De staatssecretaris ziet niks in een tweede stadsvernieuwingsgolf. Zijn voorkeur gaat er naar uit dat corporaties hun aandacht naar sociale aspecten verschuiven. Ook de projectteams voor community-development krijgen weinig sympathie van de staatssecretaris. Hij staat er op dat de regie primair in handen blijft van de gemeente.

Het NWR Leefbaarheidsonderzoek opbouwwerk in Nederland

door Wil van de Lelie

Het publicitair breed uitgemeten onderzoek van de Nationale Woning Raad (NWR) naar de leefbaarheid van de wijken kwam als de spreekwoordelijke donderslag. VRO/M-Staatssecretaris Tommel kwam er in zijn eerste reactie dan ook niet goed uit: als 15% rot zit, dan betekent dat nog altijd dat 85% goed zit, zo reageerde hij spitsvondig. Dat is geen handig antwoord wanneer je op de tweede hand zit. Eerder had immers NWR-Directeur Van Velzen al aan de media laten weten de uitkomsten van zijn onderzoek 'schokkend' te vinden. En daardoor werkte het weerwoord van Tommel als dat van een politie-commissaris die - geconfronteerd met het aantal moorden in zijn stad - geruststellend opmerkt dat gelet op het aantal overlevenden het allemaal nogal meevalt.

Maar overigens zijn de onderliggende kwesties natuurlijk uiterst belangrijk: de politiek heeft verordonneerd dat de woningcorporaties omschreven taken hebben op het terrein van de 'leefbaarheid' en over hun inzet op dat front verantwoording af moeten leggen. Die verbrede taakstelling roept onzekerheden op en heeft uiteraard ook de nodige financiële consequenties. Dat eenmaal gegeven zijnde, piept de verbrede taakstelling tevens opnieuw de vraag op hoe het zit met de competentie-verdeling tussen corporaties en gemeentebesturen. Tijdens de NWR-conferentie claimde Directeur Van Velzen de 'regie van de leefbaarheid' voor de woningcorporaties en legde Staatssecretaris Tommel die taak even nadrukkelijk bij de Gemeentebesturen. Vanzelfsprekend had hij daarbij VNG-Directeur Peter Dordregter aan zijn zijde. Fluks - Joop van de Ende indachtig - concludeerde Van Velzen vervolgens weer dat de Gemeentebesturen de 'producten-rol' toebedacht zou kunnen worden. Een meer analytische benadering van het regie-vraagstuk zou welkom zijn; natuurlijk is het zo dat de 'verbrede taakstelling' van de woningcorporaties tot een herijking van het zeggenschaps-vraagstuk leidt; niet alleen in relatie tot de gemeentebesturen, maar ook in relatie tot andere actoren als bewonersorganisaties, dienstverlenende professies, winkeliers en soms ook beleggers en projectontwikkelaars, en natuurlijk is het ook zo

(en woningcorporaties staan daarin niet alleen!) dat 'proefondervindelijk' vaststaat dat nogal wat gemeentebesturen hun rollen als 'politiek-bestuurlijk orgaan', als 'subsidiënt' en die als 'partij en medespeler' (diensten- en afdelings-belangen) vaak niet of onvoldoende weten te (onderscheiden. Door de versterking van de 'ambtelijke management'-posities en de naventante afkalfing van de 'politiek-bestuurlijke' posities in gemeentekring spelen machts- en zindelijkheids-vraagstukken wel degelijk een rol van betekenis. Het is bepaald niet overbodig om plaatselijk en landelijk dit actoren-vraagstuk nadrukkelijk bespreekbaar te maken: er hangt namelijk te veel van af.

"Binnen-wijks"

Van verschillende zijde (zo oordeelde bijvoorbeeld het Algemeen Dagblad in een hoofdredactioneel commentaar weinig mals over met name de conclusies die de NWR als 'belangenclub' aan haar onderzoek verbindt) is kritisch gereageerd op het zo ver open draaien van de volumeknop 'schokkend', 'tweede stadsvernieuwingsoff noodzakelijk' en verwante statements gaven daar ook wel enige aanleiding toe. In Binnenlands Bestuur werden enige methodologische en cijfernoten gekraakt naar aanleiding van de onderzoeksrapportage. En ook het Woonbondblad Woonbondig plaatste kritische kanttekeningen. Maar de wellicht 'overdone' presentatie van het NWR-rapport doet niet af aan het feit dat er in tal van wijken zeer ernstige leefbaarheidsproblemen bestaan. De vraag is veeleer in welke mate die in uitendelijke zin toe te rekenen zijn aan het 'cluster van items' waartoe het NWR-onderzoek zich beperkt heeft. Dat waren met name fysiek- en sociaal-ruimtelijke 'issues' zoals die op buurt- en wijkniveau tot uitdrukking komen. Anders gesteld: is hier wel een leefbaarheids-analyse 'as such' uitgevoerd of zijn onderzoeksopdrachtgever en uitvoerders binnen voorgegeven sectorale kaderspreken gebleven? Eerder is er van opbouwwerkzijde, onder meer tijdens de laatste Bouw-RAI, op gewezen dat het leefbaarheids-vraagstuk maar betrekkelijk samenvat met fysiek-sociaal-ruimtelijke 'issues' en dat nadrukkelijk buiten- en bovenwijkse factoren een heel grote rol spelen. Het inkomensvraagstuk vormt daarbij een hangpunt van de eerste orde. In zijn column in het NRC-Handelsblad rekende onlangs Professor Dr. Eduard Bomhoff voor dat de 'minima'

in Nederland in het afgelopen decennium 25% van hun koopkracht zijn kwijtgeraakt. (Bomhoff plaatst bij dat feit lijntjes de notie dat in dezelfde periode 's lands economie met 25% groeide). Naast het niet volgen van de loonontwikkeling is de voornaamste oorzaak daarvan de stijging van de 'vaste lasten', onder meer dus wonen en wat daar verder zoal aan vastzit. Het is volstrekt uitgesloten dat deze ontwikkelingsgang geen invloed had en heeft op de leefbaarheid: verarming heeft namelijk beperking van gedragsalternatieven tot gevolg, zoals beperking van mobiliteit, verschraving van het activiteitenpatroon en daarmee simultaan verhoging van 'noodgedwongen' buurtgebondenheid. Bedrijven als Ahold en Vindex hebben in het verleden wel direct relaties gelegd tussen 'hun' leefbaarheid en die van de 'minima'. Er zijn daarnaast andere boven- en buiten-wijks bepaalde leefbaarheidsfactoren van belang: sommige wijken hebben een ingrijpende 'multiculturaliserings-opdracht' gekregen, andere niet; tal van sectorale beleidsystemen die vroeger hun klanten 'uit de wijk zogen', propden die daar nu in terug; daar is op zich niks mis mee, maar het zijn (of het nu gaat om de 'thuis-blijven'-wonen'-regie met betrekking tot ouderen, of over de 'terugkeer van de ex-psychiatrische patiënt', dan wel over experimenten in de zwakzinnigenzorg) elke keer transacties die de 'spankracht', de draaglast van een buurt, wijk beproeven. En dat met name ook omdat deze transacties eenzijdig van aard zijn: de betreffende beleidssector 'introduceert' het in te bedden fenomeen, neemt z'n eigen 'werkgelegenheid' mee, installeert op 'eigen voorwaarden' en raakt aansluitend behoorlijk in verwarring wanneer 'de' wijk niet onvoorwaardelijk positief reageert op de 'kennismakings-brief' en het 'open-huis-met-kopje-koffie'. De HRWV lanceerde enkele jaren geleden het zogenaamde 'loren-model' van overlast en problemen waarmee bepaalde wijken, aanmerkelijk meer dan andere, belast worden. En zo is dat ook.

Space-invasion and -making

Nu laatstelijk ook het Ministerie van Justitie besloten heeft de buurt in te trekken (het Buurt-OM) ging zelfs Jan Blokker uit zijn bol en vroeg zich in De Volkskrant cynisch af wanneer het Koninklijk Huis nu dependances in zijn wijk zou opstarten. Wie wil wenen (scheren en inslag!) aan een leefbare samenle-

en de agenda van het

ving kan niet anders dan vaststellen dat de analyse-beperking tot binnen-buurtelijke, binnen-wijkse factoren en actoren moet falen. Het is overigens, ronduit gezegd, nog ernstiger: er komt een zogeheten 'integrale benadering' of 'aanpak' tot ontwikkeling, veelal gelokaliseerd op buurt- en wijkniveau. En die is - gevuld door een aanwassende veelheid van 'space-invaders', oftewel functionarissen van allerlei sectorale origine - dominant op onderlinge consensus-vorming gericht en noodwendig 'top-down' in haar benadering van de leefwereld. De tot zeer krachtig doorgevoerde markt- en product-oriëntatie (ook op fronten waar die juist contra-productief uitwerken) verslerken deze trend eens te meer. De terugkeer van allerlei sectoren/branches/specialismen richting de 'leefwereld' vormt geen probleem ten principale. Goede deels is zelfs het tegendeel waar, omdat de leefwereld decennialang is afgeroomd en ontroofd van tal van functies. Een proces (van schaalvergroting en specialisatie) dat zeer bijgedragen heeft aan essentiële gevoelens van overbodigheid en kennelijk tekortschieten in de dagelijkse leefwereld. Maar die terugkeer vindt plaats langs lijnen en met aanspraken die de vervreemding vergroten en sociale cohesie-vorming in de weg staan: wanneer (en dat proces lijkt onstuitbaar) de 'space-invaders' zo zeer oprukken, is het van eminent belang dat juist dan ook de keerzijde van die medaille verzekerd wordt en dat er dus ook een evidente positie is voor 'space-makers' vanuit leefwereld-perspectief, zodat van sociale cohesie-vorming op verschillende niveaus, van samenlevings-weying dus, sprake kan zijn. Het ruimte maken en houden voor initiatieven van-onder-op, het continu bevorderen dat bij allerlei 'transacties' er ook 'iets' in-zit voor de onderkant, het gedurig maken van 'vertaalslagen' tussen groepen onderling (horizontaal) en tussen primaire verbanden en instellingen/instancies (vertikaal), het vanuit het leefwereld-perspectief inwerken op 'bestuurlijke agenda-vorming', het benutten van 'buiten-institutionele potenties, krachtbronnen', het verbinden van oude problemen tot nieuwe positieve uitdagingen, het omzetten van negatieve ervaringen en apathie in kansposities, het bij elkaar brengen van partijen en het opnieuw en anders coderen van vastgelopen maatschappelijke relaties; dit hele conglomeraat van activiteiten verwijst naar een algemeen soci-

aal-preventieve oriëntatie op samenlevings-niveau, die in de afgelopen periode nadrukkelijk verwaarloosd is. Het zijn de werkzaamheden die voor de de 'space-maker', zoals met name de opbouwwerker is - als vanuit de leefwereld opereren - de generalist - 'gefundenes Fressen' zijn.

Community Development 're-invented'

En dat voert tot de intrigerende notie van NWR-Directeur Van Velzen bij de presentatie van het NWR-onderzoek dat hij, door en na een bezoek aan Boston, tot de overtuiging gekomen is dat wijkgebonden Community Development het antwoord vormt op het leefbaarheids-vraagstuk. Wie van wanten weet, zal zich achter de oren krabbelen afvragen waarom voor dat inzicht een inter-continentale trektocht nodig was. Maar interessanter is wat dan wel onder Community Development begrepen wordt. Het NWR-onderzoek over het leefbaarheidsvraagstuk in de wijken is wat de aanpak betreft 'far removed' van 'CD-principles' - essentiële factoren worden buiten beschouwing gelaten, en vervolgens worden probleem-clusters vastgesteld en aansluitende 'maatregelen' aangegeven. Maar juist zo komen we niet verder, of erger nog, komen we niet eens toe aan het kwaliteits-niveau van de aanpak in de eerste jaren van de stadsvernieuwing, loen een 'evenwichtige samenhang van vernieuwing als sociaal opbouw-proces en fysiek verbouw-proces' een vitaal gegeven vormde. Wanneer beoogd wordt een beklivende, want samenhangende en sociale cohesie-bevorderende aanpak tot stand te brengen, zal minimaal een werkelijk interactieve benadering geïnstalleerd moeten worden. En dat veronderstelt dat opnieuw en anders, maar in ieder geval serieus de relevantie onderkend wordt van de non-sectorale ondersteuning van het leefwereld-niveau, van de primaire verbanden en strevende groepen. Wanneer immers een 'weefwerk' (en de leefbaarheid is een immer onaf weefwerk) tot stand wil komen dient niet alleen de 'schering', maar ook de 'inslag' gegarandeerd te zijn. Een tot in het oneindige, 'telescopisch' uitgereikte 'top-down-approach' per sector (en al helemaal niet van alle sectoren/branches-tesamen) genereert die interactie niet, vitaliseert niet en leidt evenmin tot de 'countervailing' die richting instanties en instituties zo broodnodig is. Specifieke sectoren, of dat nu de politiek of de volkshuysvesting betreft, worden nu

eenmaal gekenmerkt door (terechte) specificiteit. Dat is zo omdat zij gehouden zijn aan wat in jargon zo fraai heet hun 'hard core business'. Dat is ook zo omdat met discretionaire bevoegdheden beklede functionarissen formeel en feitelijk in een onmogelijke en ongelofwaardige positie terechtkomen, wanneer een 'dubbel-identiteit' wordt aangenomen. Dat betekent overigens niet dat er geen 'rek' in zit of dat er geen speelruimte zou zijn: 'oom agent' die in de wijk staat, gaat en werkt, kan daar zeker een heel eind mee komen. Het succesvolle experiment in zeven steden met koppels van Agenten & Opbouwwerkers leverde daarover interessante gegevens op. En dat geldt ook ten aanzien van andere sectoren/branches. De communicatieve handreikingen naar de concrete leefwereld in buurt en wijk en de professionalisering daarvan zijn zeer interessant: deels omdat daarmee instanties en instituten 'de weg terug' in slaan, deels omdat dit kan bijdragen tot een meer interactieve, meer vitale samenleving die ieders inbreng van node heeft, deels omdat vaststaat dat tal van instanties en instituties daarzonder hun centrale productie-doelstellingen niet eens meer kunnen halen. Maar, en wat dat betreft mankeert er wat aan de politieke regie- functie, wanneer verbroken verbanden hersteld moeten worden en in een aantal situaties nieuw 'sociaal cement' tot ontwikkeling moet komen, dient er een ander evenwicht tot stand te komen in 'space-invading'- en 'space-making'-faciliteiten.

Jan Splinter

Het opbouwwerk bevindt zich ('Zo komt Jan Splinter door de winter...') wat dit betreft op een hellend vlak: terwijl de opbouwwerker bij uitstek een 'space-maker' en 'sociaal makelaar' is en moet zijn, verschijnt hij toenemend ook als een 'space-invader', als hulpe in de huishouding bij tal van de sectorale instanties en instituties die (positioneel onhand) wat moeten in de leefwereld. Deze zitten immers wat dit betreft gemiddeld met vaardigheidstekorten en toegangproblemen wanneer zij op leefwereld-niveau willen opereren. Anderzijds beschikken zij gemiddeld wel over de budgetten om aan de slag te gaan, budgetten die sinds dag en tijd in de algemeen sociaal-preventieve sector steeds verdergaand geminimaliseerd. En om het nu maar subtiel te

formuleren. In een dergelijke vraag- en aanbod-situatie lijkt het - zeker in combinatie met het favoriete markt-denken - evident hoe het antwoord moet luiden. Sterker nog: omdat het marktdenken pas onlangs echt omhelsd is, lijkt elke 'deal' al te gauw een 'winstpakket'. Kennelijk wordt (en toegevoegd, het is ook ingewikkeld) daarmee toenemend het verschil verwaarloosd tussen grensverleggend en grensoverschrijdend opereren. Grensverleggend is de bereidheid om instanties/instituten te assisteren waar zij opener en meer communicatief/interactief willen opereren. Grensoverschrijdend is ook met instanties/instituten tot inzichten en contractvorming te komen waarbij zij zonder specifieke 'output-ensen' leefwereld-initiatieven en hun eigen 'countervailing-power' willen faciliteren. Grensoverschrijdend daarenlegen zijn alle 'deals' waarbij het opbouwwerk onder specifieke prestatie-'Bedingungen' contractueel als het ware in dienst treedt van een woningcorporatie, een gemeentelijke dienst of een andere instantie en vervolgens onder handhaving van het opbouwwerk-'logo' buurt of wijk in trekt. De vakgenoten moeten wat dat betreft nadrukkelijk bij zichzelf te rade gaan. Want hoe zeer ook de 'nood der tijden' en 'integraliteits-opties' het aanschuiven bij

de wel goed in de kleren zittende instanties voor de hand liggend maakte, ook staat vast dat de 'raison d'être' en de verankering van het opbouwwerk nadrukkelijk aan het leefwereld-perspectief gekoppeld zijn. Of om het hard te formuleren: rechter, officier van justitie en advocaat, zij hebben allen gemeen dat zij jurist zijn. Er is zelfs niks op tegen dat men van de ene naar de andere positie 'switcht' door sollicitatie of privatisering. Maar het is nooit zo dat die drie posities doorelkaar geroltooid worden (althans dat mogen we echt hopen). De opbouwwerker is in die zin advocaat van het leefwereld-perspectief. Daarin zit zijn kern en kracht: en die positie en inzet is veel vitaler dan in de afgelopen decennia waargemaakt mocht en kon worden.

De toekomst-agenda

De door de Nationale Woning Raad neergezette diagnose en aanpak, met name ook inzake Community Development, is verwant aan die eerder in politie- en andere kringen naar buiten kwamen. Het gaat daarbij kennelijk om een algemene trend, vele sectoren, branches omvatend. Die ontwikkeling is even intrigerend als ingewikkeld, biedt even zoveel kansen als risico's voor de samenlevingsontwikkeling. Voor de opbouwwerk-professionaal

is de uitdaging intrinsiek helder: te weten om op vakmatige wijze het leefbaarheids-vraagstuk te verbinden met het sociale cohesie-vraagstuk. Evident blijft dat de opbouwwerk-expertise gecentreerd is rond het sociale cohesie-vraagstuk en de uitdaging van daaruit verbindings met het leefbaarheids-vraagstuk te leggen. Het is een uitdaging die even nadrukkelijk als onontkoombaar verbonden is met de leefwereld en daarmee a priori non-secforaal van aard is. De goeddeels uit pure noodzaak geboren bereidheid en interesse van allerlei beleidssectoren om de weg terug naar de leefwereld in te slaan, en de inmiddels onverkorte erkenning dat "sociale cohesie" niet door management by speech' teweeg gebracht kan worden, veronderstelt een herwaardering van het opbouwwerk. Het opbouwwerk zelf dient dan duidelijk de eigen positie, de eigen expertise te markeren en haar eigen bijdrage aan de voorliggende vraagstukken helder uit te dragen. Met de gecombineerde uitdaging van het leefbaarheids-vraagstuk en het sociale cohesie-vraagstuk ligt de 'toekomst-agenda' klaar.

Participatie in leerstoel opbouwwerk goed voor imago woningcorporaties

door Chris Veldhuysen

Een interview met drs. G.L. Aquina, algemeen directeur NCIV, koepel voor woningcorporaties. Het NCIV, koepel voor woningcorporaties, is hoofdsponsor van de bijzondere leerstoel wetenschappelijke grondslagen van het opbouwwerk. Drs. G.L. Aquina, in 1984 aangesteld als algemeen directeur van de koepelorganisatie, heeft onlangs afscheid genomen van het NCIV. Ter gelegenheid van deze gebeurtenis heeft de redactie van MO/Samenlevingsopbouw hem

gevraagd wat samenlevingsopbouw en volkshuisvesting met elkaar te maken hebben. Daarbij hebben we teruggeblikt op het leefbaarheidsonderzoek van de Nationale Woningraad (NWR) over wijken in de honderd grootste gemeenten van Nederland. Een verslag van een interview met een scheidend directeur van een van de twee landelijke koepels in corporatieland.

Vraag: Kunt u in het kort vertellen wat het NCIV is?

De heer Aquina: Het NCIV is de oudste koepelorganisatie. Een van de rechtsoorgangers van het NCIV, de Vereniging Ons Limburg, is opgericht in 1911 als een soort regionale koepelorganisatie. In 1973 is het NCIV ontstaan als federatieve samenwerking van de Vereniging Ons Limburg, het Verbond van Christelijke Woningbouwverenigingen en -stichtingen en het Katholiek Instituut voor de Volkshuisvesting, gevolgd door een fusie in 1983. Niet lang daarna hebben we ons gepresenteerd als NCIV met de bewust gekozen toevoeging 'koepel voor woningcorporaties'.

We hebben een confessionele achtergrond. Maar aan de statuten hebben we een preambule toegevoegd waarin de christelijke grondslag vertaald wordt in concrete uitgangspunten voor volkshuisvestingsbeleid. Corporaties die de grondslag niet onderschrijven maar zich wel herkennen in de preambule kunnen zich aansluiten bij het NCIV.

Het NCIV telt momenteel circa 430 leden die gezamenlijk 800.000 woningen beheren. Daarmee zijn we kleiner dan de NWR met 700-800 leden met in totaal 1,5 miljoen woningen in beheer. Door het in aantal toegenomen fusies tussen corporaties ontstaan ook dubbelingen. Nieuwe corporaties ontstaan uit een fusie van een NWR-lid en een NCIV-lid kiezen bij voorkeur voor een gedeeld lidmaatschap. De grenzen tussen NCIV en NWR gaan hierdoor wat vervagen.

Vraag: Wanneer gaan beide koepelorganisaties fuseren?

De heer Acquina: Ik heb in een interview met het tijdschrift Cobouw gezegd dat we ons moeten afvragen hoe lang het nog wenselijk is om naast elkaar te bestaan. Het aantal corporaties neemt af. Begin jaren tachtig waren het er meer dan 900. We zitten nu aan de 800 en begin volgende eeuw gaan we mogelijk naar de 500. De vraag is dan of er behoefte is aan twee koepelorganisaties.

Er zijn natuurlijk cultuurverschillen. De NWR is van oorsprong centralistisch georganiseerd. Het NCIV laat zich meer voorstaan als ledenorganisatie die naar de afzonderlijke leden luistert en probeert hun denkwerk om te zetten in beleid. Maar door allerlei reorganisaties en ontwikkelingen in de volkshuisvesting groeien beide organisatie naar elkaar toe.

Vraag: Wat zijn in uw periode als algemeen directeur van het NCIV de belangrijkste ontwikkelingen geweest die u als een soort hoogtepunt beschouwt?

De heer Acquina: Ik ben directeur vanaf 1984. Daarvoor was ik 14 jaar adjunct directeur en directeur van een woningstichting in Eindhoven en een woningbouwvereniging in Geldrop. Ik heb er in totaal zo'n 27 jaar volkshuisvestingservaring opzitten. Terugkijkend op die periode springen er een paar elementen nadrukkelijk uit.

Allereerst de professionalisering van de corporatie. Dat is niet iets van de laatste

jaren, dat begon al in de jaren zeventig met de opkomst van de automatisering. Toen ik begin zeventiger jaren bij de corporatie kwam betaalden huurders nog op grote schaal cash en hadden we nog een huurophaler voor moeilijk betalende huurders. De administratie wordt nu met behulp van computers uitgevoerd en dat is geweldige stap vooruit op het gebied van de professionalisering.

Een tweede kernbegrip is de verzelfstandiging. Ook dat begrip dateert niet van de laatste jaren. In feite is dat ingezet in de jaren vijftig. In 1959 kwam de commissie Roos met een advies inhoudende dat de corporatie de exploitatiebijdrage op hun woningbezit niet hoefden terug te betalen. Dat maakte het mogelijk dat zij reserves konden vormen. In feite is dat het begin geweest van de financiële verzelfstandiging. Daarna hebben we het verhaal gekregen van Heerma met zijn nota Volkshuisvesting in de jaren negentig en het daaruit voortkomende bruteringsakkoord en de wet balansverkorting. Dat zijn ontwikkelingen die een heel zwaar stempel hebben gedrukt op de verzelfstandiging van de woningcorporatie.

Leefbaarheid

Vraag: De NWR is de afgelopen tijd prominent in het nieuws geweest met het onderzoek naar leefbaarheid in wijken. We hebben echter weinig van het NCIV vernomen? Hoe komt dat?

De heer Acquina: Het is niet onze stijl om op een dergelijke manier onderzoek te doen en de publiciteit te zoeken. Het pleidooi van Van Velzen voor een tweede stadsvernieuwingsgolf is mogelijk ook wat te zwaar aangezet. Maar als het zijn primaire doelstelling is om de aandacht te vestigen van de politiek op de ontwikkelingen van de steden en de noodzaak om ook als gemeente en rijksoverheid daarbij betrokken te blijven dan vindt hij ons aan zijn zijde. Ook al heeft het onderzoek wetenschappelijk wat tekortkomingen, het gaat om de algemene trend en de algemene constatering. Daar staan we achter.

Vraag: Wat vindt u de toevoeging van leefbaarheid als het vijfde verantwoordingsveld van het BBSH?

De heer Acquina: Men doet het voorkomen alsof er een compleet nieuwe taakstelling voor de corporatie is bijgekomen. Maar in mijn optiek hebben corporaties altijd al die taakstelling gehad en ook met succes uitgevoerd. Er is de afgelopen

decennia door veel corporaties geïnvesteerd in het opbouwen van gemeenschapszin, het bewerkstelligen van een stuk betrokkenheid van bewoners bij hun wijk, en het verhelpen van de gevolgen van graffiti, kleine criminaliteit en vandalisme. Je praat dan over honderden miljoenen. Dat neemt niet weg dat wij er voorstander van zijn om in het BBSH het vijfde verantwoordingsveld op te nemen. Maar daarmee moet niet de illusie worden gewekt dat het allemaal geweldig nieuw is.

In het verleden hebben corporaties die in dit soort zaken hebben geïnvesteerd van het ministerie het lid op de naus hebben gekregen. In de jaren tachtig heeft een corporatie in Brabant die uit haar reserves het herstraten van een stukje dorpsstraat financierde ten behoeve van bewoners van een seniorencolplex van de toenmalige staatssecretaris Broxk nog een aanwijzing gekregen.

Vraag: Is het slecht gesteld met de leefbaarheid in wijken?

De heer Acquina: We moeten ons de zorg aantrekken van de eenzijdige opbouw van wijken die zich in versterkte mate gaat voordoen. We weten dat er zo langzamerhand concentraties gaan ontstaan van wijken met veel allochtonen en mensen met lage inkomens. Als gevolg van demografische en economische ontwikkelingen trekken mensen met hogere of dubbele inkomens uit die wijken weg. Anderzijds constateren we dat dergelijke ontwikkelingen zich in het verleden ook voordeden. Ook in de vooroorlogse wijken zijn in de naoorlogse periode mensen vertrokken naar nieuwbouwwoningen met meer luxe. Het is altijd zo geweest dat de sociale woningbouw wijken desocialiseren. Alleen het gaat nu wel erg snel. Ook omdat de overheid als subsidieënt zich heeft teruggetrokken en de corporaties gedwongen zijn om toch voldoende middelen te genereren om hun financiële continuïteit te waarborgen.

Vraag: Wie moet de regie gaan voeren wanneer het om leefbaarheid gaat? En wat kunnen we doen met het pleidooi van de NWR voor een Nederlandse variant van de Community Development Corporation (CDC)?

De heer Acquina: Die vraag is makkelijk te beantwoorden: de gemeente. Dat was in het verleden niet anders. Als corpora-

lies het voortouw gaan nemen dan krijg je toch te maken met het probleem dat een evenredig deel van de kosten op andere schouders terecht moet komen. Het ministerie is hier ook duidelijk in. Ik wijs op de informatie van het ministerie van VROM over het vijfde verantwoordingsveld. Leefbaarheid is in de eerste plaats de fundamentele verantwoordelijkheid van de gemeente (zie ook artikel 108 in de Gemeentewet).

Medeverantwoordelijk zijn de bezitters van onroerend goed en alle anderen die in een buurt activiteiten ontplooiën. Een voorstel als een CDC kan alleen op aangeven van en onder verantwoordelijkheid van de gemeente opgezet worden.

Vraag: Gaat er in de dagelijkse praktijk van corporaties veel veranderen door het vijfde verantwoordingsveld?

De heer Acquina: Ja, ik ben er van overtuigd dat dit zal leiden tot meer en een beter geïntegreerde aandacht voor de problematiek van leefbaarheid op buurt- en wijkniveau. Het is een gebied waar gemeente en corporaties elkaar op kunnen aanspreken. Verantwoorden betekent ook vertellen in een verslaglegging naar de stake holders, naar de omgeving, wat de corporatie heeft gedaan op het terrein van leefbaarheid. De omgeving kan de corporatie dan aanspreken als ze in hun ogen niet voldoende initiatief hebben genomen. De invulling van het vijfde verantwoordingsveld zal ook deel gaan uitmaken van de convenanten die gemeenten en corporaties met elkaar gaan sluiten om te komen tot prestatieafspraken. Er wordt nu volop gediscussieerd over hoe het toezicht op de corporaties moet worden georganiseerd. Staatssecretaris Tommel heeft olangs in de Kamer, naar aanleiding van de discussie over het rapport van de Rekenkamer, gezegd dat er een splitsing moet worden aangebracht tussen financieel toezicht en volkshuisvestelijk toezicht. Hij vindt dat het laatste verfaald moet worden in verantwoording en in prestatieafspraken. Als je als corporatie en gemeente een overeenkomst sluit kun je elkaar aanspreken op het nakomen ervan. Dat is in feite een andere vertaling van toezicht, een veel actievere interpretatie ervan dan in de oude situatie het geval was. Want daar moest er echt iets heel fout gaan voor er ingegrepen kon worden.

Vraag: Kunnen we op lokaal niveau een andere (rol van de) corporatie verwachten?

De heer Acquina: Er zijn veel corporaties die al jaren veel gedaan hebben aan het bevorderen van leefbaarheid. Maar niet alle corporaties zitten in dezelfde fase van groei naar zelfstandig ondernemerschap. Als we een paar jaar verder zijn dan mogen we toch verwachten dat alle toegelaten instellingen maatschappelijk geëngageerde en leefbaarheidsbetrokken bedrijven zijn geworden.

Vraag: Wat is de rol van het NCIV in het begeleiden van dit proces?

De heer Acquina: We hebben veel gedaan aan het ontwikkelen van modellen voor overeenkomsten tussen corporaties en gemeenten voor het maken van prestatieafspraken, ook op het gebied van leefbaarheid.

We hebben onze opleidingsprogramma's aangepast en hebben diverse mogelijkheden om corporaties te informeren en voor te lichten. Belangrijke organen zijn ook de regionale functionarissenkringen en het landelijk directeurencontact. Onderwerpen als buurt- en wijkbeheer en leefbaarheid zijn bij uitstek geschikt voor discussie in deze platformen.

Vraag: Liggen er proefprojecten of experimenten in het verschiet?

De heer Acquina: Proefprojecten en experimenten laten we over aan de Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV). We zijn als NCIV vertegenwoordigd in de SEV. Sinds kort ook de NWR. De NWR zag in het verleden de SEV als concurrent van koepelorganisaties. We zijn van mening dat experimenten veel effectiever door organisaties als de SEV georganiseerd kunnen worden dan door dit te koppelen aan een belangenebehartigingsorganisatie.

Hoogleraarschap

Vraag: Waarom financiert de NCIV mede het hoogleraarschap opbouwwerk?

De heer Acquina: We hadden al langer plannen om een bijzondere leerstoel bij de Rijks Universiteit Utrecht (RUU) in te stellen. In de jaren tachtig vonden wij dat er in de volkshuisvesting meer aandacht nodig was voor bedrijfseconomische aspecten. We zijn er niet in geslaagd een

juiste kandidaat te vinden. Door onze contacten met de oud-opbouwwerk hoogleraar Cees de Wit, hij heeft bij ons gewerkt en heeft ons later begeleid bij onze contacten met de RUU, zijn de contacten met de Gradus Hendriks stichting en het LCO ontstaan.

Intussen waren we een stuk verder in de tijd en hadden we minder behoefte aan een bedrijfseconomische invalshoek. We maakten ons zelfs zorgen of de volkshuisvesting niet te ver naar die kant zou doorschieten. Uit dit gezichtspunt sprak ons de samenwerking met het hoogleraarschap aan en hebben we onze koers verlegd.

Bij het vijfde verantwoordingsveld zijn er natuurlijk allerlei dwarsverbanden tussen samenlevingsopbouw en volkshuisvesting. Eigenlijk meer dan we voorheen gedacht hadden. Ik denk aan aspecten als de multi-culturele samenleving en segregatie naar inkomen.

Vraag: Wat mogen corporaties van de leerstoel verwachten?

De heer Acquina: Je kunt de vraag niet zo direct stellen. Het gaat om het entameren van een bepaalde denkwijze en het anders leggen van accenten dan we in het verleden deden. Dat moet zijn uitwerking hebben ook in de belangenebehartiging naar politiek en de wijze waarop het denken over het imago van corporaties gestalte krijgt.

We zijn in het verleden meermalen geconfronteerd geweest met een achterhaald imago van corporaties. Eerst de corporaties als verlengstuk van de overheid en de gemeente. Vervolgens die van de corporatie die bestuur wordt door wat suffe bestuursleden. Later kwamen de verhalen over corporaties die over de scheef gaan met de handel in derivaten en het beleggen van middelen tot in het buitenland toe. We moeten nu oppassen dat we als corporaties niet bestempeld worden als de commerciële ondernemingen die van bijna niets te onderscheiden zijn van particuliere verhuurders. Ik denk dat het imago dat we nu uitsralen niet het beeld is wat spreekt uit het BBSH. Het participeren in zo'n leerstoel, het uitdragen van ideeën die daar ontwikkeld worden, het meedoen met onderwijsprogramma's en het inschakelen van aio's kan bijdragen aan een betere beeldvorming van het instituut corporatie en daarmee ook het meewerken aan andere

werkwijzen en een ander klimaat waarbinnen de corporatie moet opereren. Zeker wanneer het gaat om leefbaarheid

Niet dat ik concrete adviezen verwacht. Het gaat ons om de argumentatie die beter onderbouwd moet worden in wat we nu doen en het oppakken van nieuwe vragen

Vraag: Wat zijn dan de vragen die vanuit de wereld van corporaties door de leerstoel moet worden opgepakt?

De heer Acquina: Ik vind dat heel lastig. Als corporaties kunnen we goed uit de voeten met het feit dat we met individuele

bewoners te maken hebben. Hetzelfde geldt voor de fysieke leefomgeving. Moeilijker wordt het als het gaat om het sociale klimaat met als één van de elementen daarvan de bevolkingssamenstelling van een wijk. Wat is nu de optimale of meest evenwichtige samenstelling van een wijk? Ik moet het antwoord schuldig blijven. Evenwicht in een wijk is een moeilijk begrip. Kijk naar het marktmodel bij de woningtoewijzing. Dat is een vorm van zelfregulering. Wat voor consequenties heeft dat voor nu concentratietendenzen? Hetzelfde geldt voor de scheefheidsbestrijding die onder Heerma is begonnen.

Vraag: Wat gaat u na uw officiële afscheid (13 december jl.) van het NCIV, doen?

De heer Acquina: Ik blijf me bezig houden met de volkshuisvesting en het NCIV, onder anderen de adoptieprojecten in het buitenland, zoals Santa Fé, ik blijf DB-ld van het EIB, het Economisch Instituut Bouwnijverheid en ik zal wat advieswerk gaan doen

Deze titel siert het symposium dat 26 september in Meppel werd gehouden. Samen werken aan

De buurt aan de beurt

door Greet Heltinga

leefbaarheid en veiligheid staat centraal. Vertegenwoordigers van drie naoorlogse wijken in Noord-Nederland brengen praktijkervaringen in en deskundigen geven hun visie. Naar aanleiding van het symposium ontvingen de deelnemers een 'leesportefeuille' met Magazine en Heidemij TIJDSCHRIFT. Organisator en inhoud worden hier aan u voorgesteld.

De Koninklijke Nederlandsche Heidemaatschappij nam het initiatief voor het symposium "De buurt aan de beurt". Deze KNHM is een ideale vereniging met als doelstelling "... in en buiten Nederland bij te dragen tot de kwaliteit van de menselijke leefomgeving, onder meer op het gebied van landinrichting, milieubesef en woonomgeving". Meer dan vijftig projecten zijn "in uitvoering" en in onze lezerskring is de leefbaarheidswedstrijd Een Kern met Pit het meest bekend. Van dat project ging vorig jaar de zevende ronde van start en 650 bewonersinitiatieven zijn ondertussen gerealiseerd. Veel andere onderwerpen stelt de KNHM via haar platformfunctie, symposia, lesbrieven, studie en onderzoek aan de orde. Voorbeelden zijn Toekomstperspectief Platteland, Verantwoord consumeren kun je leren, Toegankelijkheid en bruikbaarheid van stedelijk groen voor mensen met een handi-

cap en de functie van een Telewerkcentrum voor vrouwen op het platteland. Dit laatste is in Lochem operationeel.

Nu de KNHM zich ontwikkelt tot een 'foundation' die projecten uitvoert gericht op de kwaliteit van de woonomgeving, milieubesef en inrichting van de ruimte kan zij een partner zijn bij het opbouwwerk. Wel wil de KNHM daarbij inhoudelijk deelnemen; uitsluitend financiële steun verlenen, ofwel sponsoring, komt niet voor. Het geld, dat de KNHM ter beschikking heeft om de doelstelling te realiseren is het dividend dat zij als een van de aandeelhouders van de Heidemij NV jaarlijks krijgt uitgekeerd. De directeur van de KNHM Ir. Hoitink, die het met feestelijke muziek omlijstte symposium opende, motiveerde de koers van de KNHM. Na veel aandacht voor het buitengebied staat nu - aansluitend op de actualiteit - en met ondersteuning van de Nationale Woningraad, STAMM en RABO, de buurt centraal.

Magazine

Niet alleen voor de driehonderd deelnemers aan het symposium is het magazine meer dan een goed verzorgd en leesbaar verslag. Wie maar actief betrokken is bij wijkbeheer en -ontwikkeling vindt iets naar zijn gading. Zo ook de ervaringen van Fons Sanders, voorzitter van de huurdersvereniging van de wijk Bilgaard in

Leeuwarden. Uit het wijsignaleringssysteem komt een hard oordeel over leefbaarheid en veiligheid naar voren. Het buurtverleg; bewoners, politie, gemeente en woningstichtingen kunnen er mee aan de slag. Maar als bewoner word je zo mee van al dat overleg, vooral als resultaat lang op zich laat wachten. Hoeveel geld zit er niet in, regelen en overleggen? En waar blijft het sociaal beheersplan? De buurt Scheepskwartier in Veendam onderging ingrijpende renovatie met groot onderhoud en sloop. Maar een technische aanpak alleen is geen garantie tot opleving van de buurt, er moet gewerkt worden aan saamhorigheid en actieve participatie. De wijk Pittelo in Assen reageerde snel op het sociale vernieuwingsbeleid met wijkconciërges en wijkbudgetten. Pittelo heeft een wijkgids, een wijkanalyse en een bewonersoverlegorgaan; het Wijkforum. Ook uitstekende contacten met de ambtenaren van groen en grijs, maar geen positieve ervaringen met de politiek, die alle aandacht richt op nieuwe wijken en projecten om mee te scoren. Kohnstamm, Priemus en Denkers zijn de deskundigen die hun landelijk en vooral groot-stedelijk licht laten schijnen op het onderwerp. De eerste koers als titel "Actieve bewoners moet je koesteren" en richting gemeente noemt hij dat "het ABC van de succesfactoren". Extra aandacht vraagt hij voor het betrekken van het

bedrijfsleven bij het wel en wee van de buurt, de wijk en de stad, 'en van het dorp' voeg ik daar graag aan toe. Denkers wijst op veiligheid en leefbaarheid als magere begrippen, mensen willen meer: verhoudingen waarin we iets toevoegen aan elkaar, energie krijgen van elkaar, vertrouwen en geborgenheid ondervinden. Hij wijst op onzichtbare processen aan de basis en hoe vernederend de valse aandacht voor sociaal zwakkeren is.

Op het symposium heb ik gemist wat de uitnodiging beloofde: het aanbieden van een concept voor zelfsturing door bewoners, gemeenteren en woningbouwverenigingen. En hoe na het symposium aan de hand van concrete initiatieven het nieuwe concept zal worden uitgetest. In het magazine beschrijft Van Luijk (STAMM) het hoe en waarom van de integrale aanpak. Het is een terecht aanvulling op de inhoud van de conferentie maar het beloofde concept voor zelfsturing en ideeën voor de follow-up van het symposium heb ik er niet in kunnen vinden. Wel vond ik - ook extra - een artikelje over: Communitybanking in Nederland en met dit schrijven in de hand kom ik door heel RABO-land.

hedemij Tijdschrift

"Stadseconomie, motor van de inhaalslag" luidt de kop van het voorwoord en de artikelen over Helmond, Maastricht, Groningen, Meyhorst (Nijmegen) en Bijlmer gaan daar op in. Bedrijvigheid in de wijken is een onderdeel van het grote stedenbeleid. Des te merkwaardiger is het volgens de redactie dat het bedrijfsleven geen inbreng heeft gehad in het opstellen van de convenanten. Dat in de commissie die het Actieplan Economie en Werk opstelde het bedrijfsleven zelfs niet vertegenwoordigd was. In dit themanummer wordt beschreven hoe het bedrijfsleven meewerkt in concrete projecten en denkt over de kansen van de kanszones. Er valt te lezen over "Een rondje buurtbeheer" en over de harigrondige hekel van Adri Duivesteijn aan instituties die de initiatieven bij mensen wegnemen.

Het laatste artikel "De wijk aan het woord" gaat over het symposium. De introductie is opmerkelijk. Gesteld wordt dat er niet veel medische congressen zijn waar, naast deskundigen patiënten zelf uitgebreid aan het woord komen. En hoe bijzonder het is als die patiënten bovendien nog in staat blijken tot een professionele diagnose, ja zelfs met voorstellen voor behandeling komen. "Toch gebeurde er iets in deze geest op het symposium Buurt aan de beurt", zo stelt de verslaggever. Voor wie vanuit opbouwwerk,

buurtbeheer, plattelands- en stadsvernieuwing deelnam aan het symposium is dat niet bijzonder. De bewoners zijn de deskundigen. Zij doen het meest om de leefbaarheid in hun buurt op peil te houden, ze meldde De Volkskrant nog diezelfde morgen naar aanleiding van een onderzoek van de Nederlandse Woonbond.

Misschien is dit vooral de waarde van het symposium. Dat met de KNHM als organisator de deelnemers voor een groot deel niet het geijkte welzijnsveld vertegenwoordigen maar de brede samenleving. En dat zij - goed geluisterd hebbend - inderdaad de actieve bewoners en hun inzet zullen koesteren en ondersteunen.

informatie:

Projectbureau Symposium
Postbus 329
9401 AH Assen,
telefoon 0592 330046.

Naninklijke Nederlandse
Heidemaatschappij,
Postbus 33
6800 LE Arnhem,
telefoon 026 4455146.

Van buurtbeheer naar buurtbeleid in Noord-Brabant

door Eric Garijts, PON

"Op de ontwikkelingen in de woonomgeving is nog geen antwoord gevonden, want veel idealen rond buurten, rond woningbouw en rond leefbaarheid staan ter discussie. Veel partijen zijn zich aan het herbezinnen. De problemen die zich voordoen kunnen leiden tot het grijpen van kansen. Maar vooralsnog is nog niet bedacht hoe dat zou kunnen. Dat zou meer moeten zijn dat wat nu onder het kopje buurtbeheer gebeurt. Het is ingrijpend. Over vijf of tien jaar zijn er

misschien dingen gebeurd die we nu nog niet voorzien." Vorig jaar organiseerden PON en PRISMA een aantal gesprekken over de toekomst van buurtbeheer, waar één van de deelnemers de geciteerde uitspraak deed. De uitspraak is tekenend voor de situatie waarin buurtbeheer verkeert: "iedereen" wil graag met buurtbeheer iets doen aan een betere woon- en leefomgeving, maar hoe dit het beste vormgegeven kan worden, is niet zonder meer duidelijk. In dit artikel zal ik een aantal

dilemma's ten aanzien van de opzet van buurtbeheer aanstippen, maar eerst zet ik kort uiteen in welk kader deze vragen door ons aan de orde zijn gesteld.

Buurtbeheer in Brabant

De belangstelling voor buurtbeheer is onverminderd groot. Deze interesse komt voort uit het belang dat gehecht wordt aan de leefbaarheid van de woonomgeving, zowel door bewoners zelf als door instanties als het gemeentebestuur, de woningcorporatie en de politie. Daar komt bij dat de buurtbeheeraanpak in de loop van de

laatste jaren heeft bewezen goede resultaten op te leveren, zeker als het gaat om de fysieke leefomgeving.

In de provincie Brabant geldt dit niet alleen voor de grotere steden, maar ook voor de middelgrote en tot op zekere hoogte de kleinere plaatsen. De vraagstukken die in buurten spelen en de wijze van aanpak verschillen uiteraard wel van wat in de steden aan de hand is. Zo zijn de problemen overzichtelijker, is het netwerk waarin men opereert kleinschaliger, en is de bevolkingssamenstelling van een buurt veelal gedifferentieerder.

Dit neemt niet weg dat zowel in steden als in de kleinere plaatsen hetzelfde type vragen rond de toekomst van buurtbeheer naar voren komen. Deze vragen hebben vooral betrekking op de vraag hoe buurtbeheer van een serie experimenten een vaste, structurele plaats in het streven naar verbetering van de woonomgeving kan krijgen. Een antwoord hierop hebben we proberen te krijgen door het organiseren van een vijftal rondetafelgesprekken met betrokkenen uit diverse organisaties, zoals bewonersorganisaties, opbouwwerk, gemeenten, woningcorporaties, politie en zorginstellingen. In ieder gesprek stond een thema centraal als de optimale schaal voor buurtbeheer, de relatie tussen sociaal en fysiek beheer en de participatie van bewoners.

Dilemma's

Een eerste dilemma is dat tussen het streven naar snelle resultaten en structurele oplossingen op de lange termijn. Het succes van buurtbeheerinitiatieven en zeker van de betrokkenheid van bewoners wordt vaak bepaald door de mogelijkheid snel resultaten te bereiken. Daar staat tegenover dat deze resultaten nogal tijdelijk van aard kunnen zijn als er geen structurele veranderingen in een buurt plaatsvinden. Het lijkt daarom nodig om ook de langere termijn-ontwikkelingen op de agenda van het buurtbeheer te zetten. Het gevaar hiervan is echter dat de factoren die de leefbaarheid van een buurt op termijn bepalen, moeilijk of helemaal niet op buurtniveau te beïnvloeden zijn. Dit geldt bijvoorbeeld voor de sociaal-economische positie van de bewoners. Het gevaar bestaat dat door te hoge doelen te stellen, de kleinere resultaten die wel bereikbaar zijn evenmin gerealiseerd worden.

Dit dilemma kan ook anders gesteld worden, is het doel van buurtbeheer het fun-

damenteel oplossen van leefbaarheidsproblemen of is buurtbeheer een middel om acute kwesties onder controle te houden? Zo gesteld ligt het voor de hand te kiezen voor het zoeken naar fundamentele oplossingen, maar zoals gezegd zijn hier kanttekeningen bij te plaatsen.

Een tweede dilemma is meer organisatorisch. Een van de deelnemers aan de rondetafelgesprekken constateerde dat aan de ene kant geklaagd wordt over een gebrek aan samenwerking, maar aan de andere kant door dezelfde mensen gesteld wordt dat er teveel overleg plaatsvindt. Dit dilemma houdt natuurlijk niet op bij de vraag hoe vaak vergaderd wordt en wie daar bij aanwezig moet zijn. De populariteit die wijkgericht werken bij veel organisaties (van politie tot drugs-hulpverlening) heeft, maakt het eenvoudig een groot gezelschap in een projectgroep buurtbeheer te verzamelen. Dit wordt verder bevorderd door het uitgangspunt van integraal werken dat in buurtbeheerprojecten vaak gehanteerd wordt.

Het gevaar van deze ontwikkeling is dat de organisatie van de samenwerking gecompliceerder wordt naarmate er meer partijen bij betrokken zijn. Het wordt steeds moeilijker om snel tot overeenstemming te komen over te nemen maatregelen en deze efficiënt uit te voeren. Het is daarom verstandig alleen die organisaties bij buurtbeheerinitiatieven te betrekken, die vrijwel dagelijks in een gebied werkzaam zijn. Andere kunnen op incidentele basis bij initiatieven betrokken worden.

Een derde dilemma heeft betrekking op de reikwijdte van buurtbeheer. Buurtbeheer wordt aan de ene kant geplaatst in het kader van bestuurlijke vernieuwing. Dit zou leiden tot de conclusie dat buurtbeheer in zoveel mogelijk, zo niet alle buurten, moet worden toegepast. Als buurtbeheer daarentegen vanuit het streven naar verbetering van de leefbaarheid wordt bekeken, ligt het meer voor de hand om de aandacht op bepaalde buurten te concentreren. Met name de wijken waar de leefbaarheid onvoldoende is, of dreigt te worden, verdienen in deze visie de aandacht van buurtbeheerders.

Centraal kenmerk van buurtbeheer is de betrokkenheid van bewoners. Deze komt alleen uit de verf als mensen van mening zijn dat in hun woonomgeving zaken spelen die de moeite van hun inzet waard

zijn. Buurtbeheer is daarom een middel ter verbetering van de leefbaarheid, geen doel op zich. Bestuurlijke vernieuwing wil dus niet zeggen dat alle, of zelfs maar zoveel mogelijk, burgers in georganiseerd verband bij de inrichting van hun woonomgeving betrokken moeten worden.

Bestuurlijke vernieuwing zou juist moeten staan voor het streven om de wijze van organisatie en de betrokkenheid van burgers af te stemmen op de situatie in een buurt en de wensen van de bewoners. Tenslotte noemen we als vraagstuk binnen buurtbeheer de kwestie van een kleinschalige, ad-hoc aanpak versus het structureel opnemen van buurtbeheer in ambtelijke diensten en andere organisaties. Buurtbeheer begint veelal in een of enkele buurten, waar bewoners, opbouwwerk, corporatie of gemeente het initiatief nemen. Als blijkt dat de aanpak succesvol is, ontstaat min of meer vanzelf de behoefte haar ook in andere gebieden toe te passen. Dat betekent wel dat buurtbeheer gestructureerder opgezet moet worden. De betrokken organisaties zullen in hun werkwijze meer rekening moeten houden met de principes van wijkgericht werken. Met name zal de samenwerking binnen en tussen organisaties verbeterd dienen te worden en zal meer rekening gehouden worden met de wensen van bewoners.

De introductie van gebiedsgericht werken in organisaties kan dus bijdragen aan beter buurtbeheer. Een risico van deze ontwikkeling is echter dat buurtbeheer bureaucraliseert en minder goed wordt afgestemd op de situatie in de verschillende buurten. Een al te zware inbreng van professionals kan de positie van bewoners in buurtbeheerinitiatieven in gevaar brengen.

Een mogelijke uitweg uit dit dilemma is, het één doen en het ander niet laten. Dat wil in dit geval zeggen dat het meer wijkgericht werken van een organisatie niet per definitie hoeft te betekenen dat alle initiatieven in buurten binnen deze opzet moeten worden ingezet. Wijkgericht werken mag met andere woorden geen nieuwe formele structuur worden, waar onder geen beding van afgeweken wordt.

De toekomst

In dit artikel zijn enkele kwesties aange-stipt waarmee buurtbeheerders te maken krijgen. Althut en overal geldige antwoorden op de gestelde vragen, bestaan uiteraard niet. Wel is het van belang in iedere situatie op deze dilemma's een

gefundeerd antwoord te geven. Als dit te lang achterwege gelaten wordt, is de kans groot dat buurtbeheer een kant opgaat die door de betrokken partijen eigenlijk niet gewenst wordt.

De in Brabant georganiseerde gesprekken laten zien dat op vele plaatsen naar de juiste balans gezocht wordt. De overwegingen die daarbij gehanteerd worden,

zijn in de georganiseerde gesprekken uitgebreid aan de orde gekomen.

Op basis van de gesprekken is een brochure geschreven. Wie meer wil weten over de discussies die Brabantse betrokkenen bij buurtbeheer met elkaar gevoerd hebben, kan deze brochure raadplegen. *Eric Canjels en Monique Mol, Van buurtbeheer naar buurtbeleid in Noord-Brabant, Tilburg: PON/PRISMA, 1996.*

De brochure is telefonisch te bestellen bij PRISMA (013-5441440) of PON (013-5351535).

De kosten bedragen fl. 15,— inclusief porto.

KIOSK

door Norbert Broerink

Over beschaving en milieu

(Kees Schmidt)

Amsterdams Sociologisch Tijdschrift, Nr. 1, juni 1996.

Wat betekent beschaving en welke veronderstellingen en milieupolitieke implicaties heeft dit? In hoeverre kan ecologisering, de trend naar een groeiend milieubewustzijn, beschouwd worden als een civilisatieproces? Wat blokkeert en wat bevordert ecologisering? Dit zijn vragen die de auteur in dit artikel probeert te beantwoorden. Hij doet dit door te kijken naar ecologisering en economisering als lange termijn proces, als civilisatie proces en tenslotte economisering als hindernis of als voorwaarde voor ecologisering. Als men terug kijkt ziet men dat natuurbescherming ontstaan is als het produkt van verlichte stedelijke elites en zich na de tweede wereldoorlog heeft ontwikkeld tot een machtige belangengroep. De 'oude garde' natuurbeschermers bestonden vooral uit academisch geschoolden en hadden een 'alternatieve' achterban. De nieuwe voortrekkers streven naar democratisering en nemen zitting in tal van publieke overlegorganen. Ecologisering vindt echter plaats 'binnen' een sociale infrastructuur die gericht is op economisering. Het economiseringsproces heeft in de geschiedenis geleid tot een exploitatie van de natuur (gebruik grondstoffen en het genereren van afvalstoffen). Ecologisering is een gevolg van de economisering van samenlevingen.

Via een analyse van het civilisatieproces kan men kijken hoe dit voortgebouwd kan worden.

Door de arbeidsdeling en de verstedelijking werden en worden mensen niet meer direct geconfronteerd met de natuur. De illusie zou kunnen ontstaan dat men niet meer afhankelijk is van de natuur. In de ontwikkeling van de 'economie' bleek echter dat men behalve efficiënt met arbeid en kapitaal om moet gaan, ook economisch met het milieu om moet gaan. Ecologisering valt daarom te beschouwen als een volgende beschavingsfase in het economiseringsproces. Als men het civilisatieproces van ecologisering bekijkt blijkt dat vooral hoger opgeleiden het voortouw hadden. Zij ontwikkelden gedragsstandaarden voor 'gezond leven'. Een bepaalde mate van welvaart is een belangrijke voorwaarde voor gedragsverandering. Het milieubeleid kan op het statusgevoeligheid inspelen. Dwingende beleidsmaatregelen kunnen ondersteund worden door 'milieubeschavingscampagnes' die milieuvriendelijkheid afficheren met modern, slim en efficiënt. De groeiende wereldbevolking dwingt tot een groeiende produktie en economische groei. Dit hoeft echter niet perse slecht te zijn voor het milieu. Maar net als bij het economiseringsproces kunnen overheden bijdragen aan het ecologiseringsproces. Via een veelomvattend milieubeleid (inspelend op o.a. statusmotieven) kunnen rijke landen een voortrekkerspositie

vervullen door het voorbeeld te zijn van ecologisch raffinement.

Eenzaamheid komt en gaat met de tijd

(Jenny de Jong Gierveld en Pearl A. Dykstra)

Mens & Maatschappij, Nr. 3, september 1996.

Dit artikel behandelt een onderzoek naar de eenzaamheid van ouderen. Uit ander onderzoek was al bekend dat 'ouderen niet intenser eenzaam zijn dan andere leeftijdscategorieën'. Alleen voor de aller-oudsten geldt dit wel. Nog niet bekend was of en zo ja, in hoeverre belangrijke levensgebeurtenissen gevolgen hebben op de intensiteit van eenzaamheidsgevoelens. In dit onderzoek probeert men daar meer zicht op te krijgen. Negatieve levensgebeurtenissen zijn bijvoorbeeld verlies van partner door dood of echtscheiding. Uit ander onderzoek is bekend dat eenzaamheidsgevoelens samenhangen met de 'omvang en de samenstelling van het sociale netwerk'. Uitgangspunt van dit onderzoek is het 'levensloop-perspectief'. Bij de bestudering van de eenzaamheidsgevoelens en ontwikkelingen daarin betreft men de 'startpositie' en belangrijke levensgebeurtenissen. Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van een dataset met gegevens over ouderen (NESTOR-LSN & LASDA-data) uit het jaar 1992 (startpositie) en

ongeveer een jaar later. Vooral zijn drie hypothesen opgesteld.

1. Het meemaken van een negatieve levenservaring in de periode van onderzoek (t1-t2) in het sociale netwerk of op het gebied van de gezondheid zal leiden tot hogere eenzaamheidsscores op t2 dan op t1.
2. Het meemaken van een positieve levenservaring in het sociale netwerk of op het gebied van gezondheid zal leiden tot lagere eenzaamheidsscores op t2 dan op t1.
3. Wanneer de betrokken ouderen in de periode tussen t1 en t2 geen belangrijke levensgebeurtenissen hebben meemaakt op het terrein van het sociale netwerk en de gezondheid, wordt verondersteld dat de eenzaamheidsscores door een jaar veroudering gelijk blijven of een geringe stijging vertonen. Eenzaamheid wordt getoetst via zes negatief en vijf positief getormuleerde items, zoals "Ik ervaar een gevoel van leegte om me heen". Bij het sociale netwerk worden zeven typen relaties onderscheiden, waaronder mensen die hetzelfde huishouden delen, (schoon)kinderen en contacten via organisaties. Via een cross-sectionele analyse kan geconcludeerd worden dat 'mensen met een partner gemiddeld veel minder eenzaam zijn dan mensen zonder partner'. En dat eenzaamheid bij mensen met een partner langzaam toeneemt met het ouder worden. Uit longitudinale analyse blijkt dat het verlies van een partner in de onderzoeksperiode leidt tot een gemiddeld hogere intensiteit van eenzaamheid (ondersteuning voor hypothese 1 en 2). Echter voor mensen met een partner zonder veranderingen blijkt dat de eenzaamheidsscores significant zijn gedaald. Dit komt niet overeen met hypothese drie. Via regressieanalyse blijkt dat voor deze groep minder eenzaamheid samenhangt met een toename van het aantal netwerkleden en soms ook met een toename van de gezondheid. Algehele conclusie is dan ook dat hypothese 1 en 2 niet volledig onderbouwd kunnen worden maar dat de tendens in de meeste gevallen wel in die richting gaat. Hypothese drie klopt echter niet. Nader onderzoek moet uitwijzen hoe dit komt. Een mogelijke verklaring kan het mechanisme van bijstelling zijn: "ik mag mezelf wel gelukkig prijzen, ik heb een netwerk van sociale contacten, ik ben

gezond en dit in tegenstelling tot zoveel anderen om mij heen".

Naar een volwassen samenleving (P.O. Kampschuurman)

SFINX, Nr. 3, juni 1996

De auteur schetst in zijn artikel enkele factoren die een rol spelen 'in het individuele en collectieve proces van volwassenwording'. Achtgrondgedachte hierbij is dat een volwassen samenleving bestaat uit volwassen mensen en zonder individuen bestaat er geen samenleving. Het allereerste conflict tussen mensen bestaat volgens de auteur uit een weerspiegeling van een innerlijk conflict. In onze contacten met elkaar nemen we onze innerlijke verdeeldheid mee. Hierdoor ontstaat ook verdeeldheid in groepen en vormen we gezamenlijk een onvolwassen samenleving. Het vinden van eenheid in ons zelf en tussen elkaar kan via een proces van volwassenwording. Psychologische of spirituele volwassenheid hangt samen met vier factoren die volgens een kruis gerangschikt kunnen worden. Horizontaal staat op het ene uiterste zelfstandigheid en op het andere uiterste verbondenheid. Hiertussen moet een middenweg gevonden worden. Zo niet dan volgt nooit volwassenheid. Negeert men de andere factor dan volgt respectievelijk een isolement of juist afhankelijkheid. Op de verticale as staan vrijheid en verantwoordelijkheid. "We zoeken niet alleen zelfstandigheid binnen de context van verbondenheid maar ook in verbinding met ons wezen". Opnieuw moet ook hierin een evenwicht gevonden worden want anders ontstaat respectievelijk 'vlucht' of 'macht'. Deze mechanismen spelen niet alleen binnen personen maar ook tussen personen en binnen groepen en tussen groepen in de samenleving. Indien onevenwichtigheden ontstaan kan dit leiden tot 'maatschappelijke rampen'. "Alleen zelfstandigheid en vrijheid: onverantwoordelijk liberalisme. Alleen verantwoordelijkheid en verbondenheid: onvrijmakend socialisme".

Achterstandswijken, De Rotterdamse situatie (Wiebe de Jong)

Migrantenstudies, Nr. 2, 1996

Dit is een reactie op de 'rapportage Minderheden 1995' van Tesser en anderen. Daarin wordt een analyse gegeven van de woonprocessen die vooral aan de onderkant van de woningmarkt plaatsvinden. In dit artikel wordt de Rotterdamse situatie verder belicht. Jaarlijks worden in Rotterdam de achterstandsscores van deelgemeenten en wijken bepaald. Hiervoor worden een aantal indicatoren gebruikt als gemiddeld onderwijsniveau, uitkeringen, etnische minderheden, werkloosheid etc. De deelgemeenten Delfshaven en Feijenoord hebben de hoogste achterstandsscores. In deze deelgemeenten bevinden zich elf van de twaalf wijken met de hoogste scores. Werkloosheid is een van de belangrijkste indicatoren, het werkloosheidscijfer correleert hoog met de achterstandscore. Dit blijkt ook uit het feit dat 11 van de 12 wijken met het grootste werkloosheidscijfer in deze deelgemeenten liggen. Al deze achterstandswijken zijn ook stadsvernieuwingswijken. Een nevendoeel van de stadsvernieuwing was deconcentratie (via een nieuwe vorm van spreidingsbeleid). In een eerdere analyse heeft de auteur al vastgesteld dat er een goede basis was gelegd voor pluriform samengestelde wijken (op basis van etniciteit). Nu moet hij echter concluderen dat de wijken in sociaal-economisch opzicht veel uniformer zijn geworden. Hij heeft dan ook grote kritiek op de auteurs van het rapport omdat zij etnische concentratie tot de centrale factor maken. Dit leidt volgens de Jong tot een vertroebeling van het probleem. De kern van het probleem is "de kansloosheid die het wonen in die wijken meer en meer met zich meebrengt, of men nu alloctoon of autochtoon is". Hij spreekt dan ook liever van concentratiewijken van uitkeringsafhankelijken. Specifiek voor deze concentratiewijken is de anomie die is ontstaan. Er bestaat geen samenhang meer en problemen (vervuiling, vandalisme, heroïne gebruik) komen veelvuldig voor. Om de buurt te herstellen is een gemeenschappelijke definitie van de belangen nodig, omdat men niet alleen elkaars leefsituatie deelt maar ook vormt. Daar de volkwijken verleden tijd zijn moet men elkaar nu vinden op een gemeenschappelijk belang.

Een van de oplossingen waaraan gedacht wordt is het bouwen van duurzame huizen in achterstandswijken. Het risico ontstaat echter dat dit 'witte eilanden van welgestelden' worden. Zeker als men de problematiek vanuit de etnische concentratie benadert. Vanuit de opinie van de auteur moet de benadering bestaan uit een differentiatie voor de bewoners van achterstandswijken die zich meer kunnen veroorloven. Zo zou de schakel omgezet kunnen worden van 'vertrekken' naar 'blijven'.

Interactief opvoeden (Micha de Winter)

Het Jonge Kind, Nr. 1, September 1996.

"... een te algemene problematisering van jeugdigen schadelijk is, enerzijds voor hun zelfbeeld en identiteitsvorming, maar ook voor de samenleving als geheel". Kinderen worden in de samenleving steeds vaker benaderd als potentieel probleem. In toenemende mate komen in de media onderwerpen aan de orde waaruit dat blijkt. De 'achterbankgeneratie', het 'warmwiegensyndroom', de 'kleine Einstein' (aangepaste hoogbegaafdheid) en het 'perfecte kind'. Daarnaast bestaat ook de 'kwetsbare jongere' die door een opeenstapeling van risicofactoren het risico loopt van sociale uitstoting. Uit al deze thema's blijkt een benadering waarin men uitgaat van mogelijke problemen. Er kan gesproken worden van een 'probleemcultuur'. Deze zorgt ervoor dat de positieve mogelijkheden van kinderen steeds minder aandacht krijgen. Hierdoor wordt een negatief opvoedingsklimaat gecreëerd met het gevolg dat kinderen onvoldoende het gevoel krijgen dat ze als burger (nu en in de toekomst) worden gewaardeerd. Tevens worden concrete bijdragen van jeugdigen aan de samenleving onvoldoende benut. Hierdoor komt de auteur tot de bovenstaande stelling. Het is daarom hoog tijd voor een nieuwe pedagogische visie, 'Interactieve opvoeding'. Hierin speelt kinder- en jeugdparticipatie een centrale rol. Kinderen moeten actief betrokken worden bij hun leefomgeving en bij besluitvormingsprocessen die daarbij spelen. Dit geldt bijvoorbeeld voor de inrichting van speelplaatsen voor de jongsten en rondhangplekken voor tieners. Over het algemeen worden plannen hiervoor opgesteld zonder inbreng, mening en participatie van kinderen. Ook in het onderwijs bleek de concrete demo-

cratische vorming vrijwel te verwaarlozen. Het Freinet-onderwijs vormt hierop een uitzondering, daar is het gewoon om de kinderen te betrekken bij de inrichting van het lokaal en het opstellen van regels. Als de kinderen niet actief betrokken worden bestaat de kans dat hun omgeving geanonimiseerd wordt en dat "het begrip eigen verantwoordelijkheid wel uit een hele verre wereld schijnt te stammen". De auteur pleit daarom voor een interactieve opvoeding. Dit biedt kinderen de concrete mogelijkheid om zich met behulp van de sociale ervaring van volwassenen te vormen tot burgers van de toekomst.

De verzorgingsstaat in het Europa van de 21e eeuw (Douwe van Houten)

Beleid & Maatschappij, Nr. 5, 1996.

In dit artikel worden een aantal hoofdlijnen geschetst van de verzorgingsstaat in het Europa van de 21e eeuw. Omdat er de afgelopen 35 jaar sprake is geweest van ingrijpende veranderingen in de sociale, economische en politieke orde, is een fundamentele herziening van de verzorgingsstaat nodig. De auteur begint daarom met een historische analyse. De naoorlogse verzorgingsstaten zijn gevormd door een rampvermijdend-denken (het voorkomen van economische crises en sociale misère) en door inrichtings-denken. Onder andere het streven dat elke burger kan deelnemen aan het sociale verkeer. Ondertussen zijn er enkele fundamentele veranderingen voltrokken.

- * Een vergaande emancipatie van de vrouw. Hierdoor werd duidelijk dat de maatschappij uitging van een seksegebonden arbeidsdeling.
- * Een explosieve uitbreiding van de collectieve zorg. "Meer dan eens wordt de verzorgingsstaat nu primair geïdentificeerd met deze institutionele zorg".
- * De organisatie van de samenleving is sterk veranderd. Een structureel tekort aan banen.
- * Door de verdergaande Europese integratie is er steeds minder sprake van nationale economieën.
- * Een veranderd mensen- en maatschappijbeeld. In plaats van onderdanen hebben we te maken met berekenende individuen die hun rechten opeisen. Dit alles vraagt om een verandering van de verzorgingsstaat. Om hiertoe te komen begint de

auteur met een diagnose. Deze richt zich op zes clusters:

- * Te veel mensen zijn afhankelijk geworden van de voorzieningen van de verzorgingsstaat.
- * Bij het vraagstuk van de arbeidsverdeling wordt zorgarbeid veelal vergeten. De verzorgingsstaat is te gefixeerd op traditionele formele arbeid.
- * Is het beroep op de voorzieningen van mensen wel altijd terecht? Kunnen mensen zelf geen problemen meer oplossen?
- * De verzorgingsstaat is los komen te staan van de samenleving. De driehoeksverhouding tussen individu, staat en samenleving is onduidelijk geworden door het vervagen van de samenleving en door de individualisering. * De verzorgingsstaat heeft dermate prioriteiten aangenomen dat de generieke verdediging ervan nauwelijks mogelijk is.
- * Een verdergaande internationalisering van de economie is gewenst, vooral vanwege de internationale concurrentiepositie.

Conclusie uit de diagnose is dat het ontwerp van een nieuwe verzorgingsstaat moet bestaan uit drie onderling verbonden delen. Ten eerste dat het niet langer een nationale aangelegenheid is, maar verankerd in Europese sociale rechten. Ten tweede moet de driehoeksverhouding individu, staat, samenleving weer hersteld worden. En ten slotte moet het accent komen te liggen op het mogelijk maken van individuele bestaansprojecten voor iedereen. Mensen zullen steeds meer welbewust een eigen levensloop moeten ontwikkelen. De strategie voor het ontwerp moet niet zijn het geven van een blauwdruk, maar moet vooral vormgegeven worden door de burgers zelf.

Sociale cohesie in en vanuit het Moedercentrum

door Arts van de Scheur, LCO

In Nederland zijn inmiddels zo'n tien Moedercentrum-initiatieven, voornamelijk in wijken van grote en middelgrote steden. Op één centrum na gaat het dan om achterstandswijken met de bekende kenmerken van een multi-culturele bevolking, relatief grote gezinnen, veel eenouder-gezinnen, te hoge woonlasten en een schrikbarende werkloosheid. De gevolgen van deze woon- en leefomstandigheden voor wijkbewoners, mannen en vrouwen, kinderen en ouderen, autochtonen en allochtonen, zijn genoegzaam bekend. Door alle ellende van geldgebrek, slechte gezondheid, kleine (en grote) criminaliteit, botsende culturen, leer- en opvoedingsproblemen, staat in deze wijken de cohesie binnen veel gezinnen/families onder grote druk.

Een Moedercentrum spreekt moeders/vrouwen uit deze wijken aan op hun kracht en capaciteiten die ze als spil binnen het gezin hebben ontwikkeld. Vertrekpunt is het leiderschap dat ze dagelijks inzetten om hun gezin (familie, buurt) overeind te houden. We maken binnen de Moedercentra dat idee van leiderschap concreet in vier zogenaamde 'Moedercentrum-pijlers':

1. Eigen ruimte in zelfbeheer: Moeders hebben de beschikking over een ruimte/gebouw dat ze in zelfbeheer kunnen runnen. Iedere actieve vrouw levert haar bijdrage op basis van interesse en deskundigheid. Leren van elkaar is belangrijker dan diploma's. Het medewerksters-team en de bezoekers zijn een afspiegeling van de buurtsamenstelling (dus doorgaans multi-cultureel).
2. Open aanbod: Alle functies, diensten en activiteiten worden opgezet en gerund vanuit de initiatieven en capaciteiten van de vrouwen die er komen (werken). Ligging van het gebouw, openingstijden, steer zijn afgestemd op vrouwen en hun leefomstandigheden.
3. Werk wordt betaald: Alle werk dat vrouwen in het Moedercentrum verrichten wordt (in geld of natura) betaald, waarmee 'vrouwenwerk' zichtbaar wordt gemaakt en gehonoreerd wordt als maatschappelijk noodzakelijk.

4. Kinderen horen erbij: kinderen worden niet weggeorganiseerd. De zorgarbeid van vrouwen wordt meegenomen in de organisatie van al het werk in het Moedercentrum. In Duitsland, waar dit Moedercentrum-concept werd ontwikkeld, zijn inmiddels meer dan driehonderd van deze centra. Het belangrijkste verschil met de Duitse zusterorganisatie is, dat de initiatieven hier in Nederland doorgaans starten met de professionele ondersteuning van vrouwenwerksters (in dienst van een walzjnsinstelling of kerkelijk vormingswerk).

Managers

Wie een Moedercentrum binnen loopt voelt en ziet binnen een kwartier wat een krachtcentrale dit centrum is voor de vrouwen die er bezig zijn. 'Samen dingen doen' is de werkzame formule. De medewerksters, laag- en ongeschoolde buurtmoeders, runnen in tweetallen of kleine werkgroepen de activiteiten en voorwaardende schepende klussen (doorgaans op een banenpoolplaats of in een Melkertbaan). Bij de start van het centrum hebben ze een training 'Vrouwen nemen de leiding' gevolgd om hun zelfvertrouwen te versterken en hun nieuwe positie als leidster/gastvrouw te oefenen. In twee, drie jaar groeien deze vrouwen uit tot ware managers.

De bezoekers, tientallen buurtvrouwen die, al of niet met kinderen, dagelijks tussen 9 en 4 terecht kunnen voor koffie, praatje, activiteit, in de winkel of de werkplaats, voor advies en steun, identificeren zich sterk met de voorbeeldvrouwen die zulk verantwoordelijk werk doen en zo succesvol zijn. Deze identificatie heeft allerlei gevolgen voor buurtvrouwen en gezinnen in de wijk, zowel in de autochtonen als de allochtonen gezinnen. Kinderen en partners zijn trots op hun moeders/vrouwen. Buurtvrouwen ontdekken hun eigen ambities naar ontwikkeling, werk en economische zelfstandigheid. Voor velen van hen ontstaat een perspectief op een ander leven voor henzelf en voor hun kinderen. Zelfrespect, geloof in eigen kunnen, durf om nieuwe dingen aan te gaan, voorzichtig gaan denken aan een bestaan zonder uitkering, zonder allerlei steekmededoe, actief deel te maken van de maatschappij, komen in het zicht. De kansen die het zelfbeheer (en de Melkertbanen) biedt om te laten zien wie je bent en wat je kunt, worden door de vrouwen volop benut.

Veel van de beroepskrachten die een Moedercentrum-initiatief helpen opzetten zijn opbouwster. Zij beschikken over specifieke know-how om en de noodzakelijk voorwaarden te realiseren en om het complexe proces van zelfbeheer-ontwikkeling op de rails te krijgen (en te houden).

Sociale cohesie

Van sociale cohesie binnen de initiatiefgroep is bij de start van een Moedercentrum doorgaans nog weinig te bespeuren. Moeders hebben vaak jaren in een isolement gezeten. Tussen de verschillende culturen zijn nauwelijks contacten. Het Moedercentrum-concept dwingt alle deelnemers, medewerksters zowel als bezoekers, tot ontmoeting, verkenning en samenwerking. Dat levert onvermijdelijk fricties op. Hier ligt één van de belangrijkste taken van de beroepskracht: hoe smeed je vanuit de verschillen en de botsingen een klimaat van verbondenheid en wederzijds respect? Enkele interventies die daarbij onontbeerlijk zijn:

- * het geven (en nemen!) van verantwoordelijkheid
- * erkenning van de verschillen
- * het positieve bevestigen
- * leren uitpraten van conflicten
- * het Moedercentrum telkens weer benoemen als 'iets van onszelf', iets waar je bij wilt horen. Voor veel vrouwen is het de eerste keer in hun leven dat ze (buiten gezin en familie) zo'n band opbouwen. Dat schept een basis van waaruit ontwikkeling mogelijk is.

Gezinscentra

De positieve effecten op de kinderen van deze vrouwen zijn groot en aantoonbaar. Naar de mannen/echtgenoten toe (voor zover aanwezig) ligt dat gehuanceerder. Zij kunnen meegetrokken worden in de positieve stroom, maar zich ook bedreigd voelen door het groeiende zelfvertrouwen van de vrouw. Wat is hun identiteit (nog) als baanloze? Waar kunnen zij als vader nog gezag aan ontnemen tegenover hun opgroeiende zonen? Kunnen/moeten 'moedercentra' dan 'ge-zinscentra' worden?

Het is van groot belang dat vanaf de eerste stappen op weg naar de realisatie van een Moedercentrum het initiatief multicultureel vorm krijgt.

Ondanks verschillen in leefstijlen, waarden en normen, ondanks communicatie- en gewenningsproblemen tussen vrouwen uit verschillende culturen, gaat het in

de Moedercentra goed met de multi-culturele samenwerking. Deels komt dat door de nadruk op de gelijke belangen die vrouwen uit verschillende culturen hebben. Deels komt dat ook door de doesleier in de Moedercentra. 'Samenwerken' is een effectievere ingang dan 'integreren'. In hoeverre deze vrouwen ook binnen de multiculturele buurtsamenleving een voortrekkersrol vervullen, zou nader onderzocht moeten worden.

Moedercentra zijn in potentie niet alleen een 'krachtcentrale' voor de vrouwen die er (dagelijks) werken; het zijn ook plekken van waaruit een buurtsamenleving geïntegreerd kan worden. Niet toevallig zegt minister Pronk dat in ontwikkelingslanden de vrouwen motor zijn van sociale en economische opbouw. Die zelfde vitale en bindende kracht zetten moeders in in hun eigen Moedercentrum.

Voor meer informatie over Moedercentra:
LCO Den Haag,
Ans van de Scheur,
Telefoon: 070-3804431.

Zelfhulp als samenlevingsopbouw

Moedercentra

door G. Oude Engberink, Dienst Sociale Zaken en Werkgelegenheid Rotterdam

Al wordt het niet met zoveel woorden toegegeven, de verzorgingsstaat met haar duizend regelingen is geen panacee voor alle kwalen, erger, zij is zwaar op haar retour. Wat in de loop der jaren is ontwikkeld om de noden van de samenleving te dempen en om iedere burger uitzicht te bieden op een fatsoenlijk bestaan, die maatregelen, wetten, in stellingen en subsidies zijn verzwakt en bereiken hun doel niet meer. De instellingen van de verzorgingsstaat zijn slechts geworden. De samenleving, overheid en het professionele maatschappelijk middenveld falen op welhaast alle fronten om de mensen die in sociale en financiële perikelen zijn verzeild te behoeden voor sociale uitsluiting, voor marginalisering. De sociale ontwikkeling van de samenleving houdt de pas van de economische ontwikkeling niet bij. De beslissers in de samenleving hebben alle kaarten op de economische groei gezet en het sociale in de achteruitversnelling geschakeld, in het heilig geloof, dat het dan met ons allemaal wel goed zou komen.

Dat heilig geloof van de tachtiger jaren is weggeëbt. De samenleving vertoont het angstig beeld van tweedeling, een dynamisch deel, dat goed verdient, comfortabel woont en het nog nooit zo goed heeft gehad, en een grote groep mensen, die terecht zijn gekomen in directe bestaans-

onzekerheid, in problemen met de woonlasten, in allerlei sociaal onacceptabele situaties, in 'de marge van de samenleving', van waaruit sommigen op eigen kracht met veel inspanning en een dosis geluk kunnen terugkrabbelen, maar de meesten als het ware gevangen blijven armoede als gevangenis.

De samenleving, de overheid faalt, om de mensen bij elkaar te houden, om ieder tenminste het gevoel te geven dat er ook voor hem of haar in de toekomst iets beters in het vat zit. De 'sociale cohesie' verdwijnt zienderogen: de beter gesitueerden gaan in toenemende mate mel hun rug naar dat andere deel van de samenleving staan; de minder bedeelden worden steeds meer 'verantwoordelijk' geacht voor hun eigen problemen en moeten maar zien, hoe ze er uit komen. Solidariteit is een woord geworden, dat in het publieke debat met toenemende gêne wordt uitgesproken. 'Solidariteit is 'not done''. In deze situatie is het niet verwonderlijk dat de mensen 'aan de onderkant' voor zichzelf beginnen oplossingen zoeken voor hun eigen problemen, verantwoordelijkheid nemen om zelf de zekerheid van hun bestaan te organiseren samen met anderen, die in het zelfde schuitje zitten. De overheid ziet aarzelend toe, remt vaak de oplossingen, die de mensen zelf ontwerpen, omdat ze botsen tegen regels, die al lang niet meer werken. Toch is het logisch, dat, wanneer de overheid faalt, de mensen die in de problemen zitten voor zichzelf beginnen. Het is niet alleen logisch, het is ook rechtmatig. We heeft geen recht op een voorspelbaar en accep-

tabel bestaan, een goede opvoeding voor zijn kinderen, een net dak boven het hoofd, op gewoon meedoen met de samenleving, op zijn eigen lot in handen nemen.

Het is interessant vast te stellen, dat we in de derde wereld krachtig het eigen initiatief van de armen steunen: de informele sector, het eigen initiatief, de buurtorganisatie, de groepen, die zelf de hand aan de ploeg slaan. We steunen dat beleid, omdat het de overheden daar aan middelen ontbreekt (en vaak ook aan politieke wil), om iets van een welvaartsstaat, iets van bestaanszekerheid voor de armen te ontwikkelen. We spreken in de ontwikkelingshulp over 'self-reliance', over zelforganisatie ('Tom Poes, verzijn je eigen list') als over een instrument in 'community-building', samenlevingsopbouw dus. Het zijn de vrouwen, die daar het voortouw in hebben en er in slagen hun kinderen een toekomst te bieden, al is er niets schilderachtigs aan. Het lijkt kennelijk tijd te worden, dat we bij armen van de derde wereld te rade gaan om te bezien, hoe hun 'counterparts' in Nederland politiek en beleidsmatig dienen te worden gesteund om hun eigen armoede op eigen manier te bestrijden. Het zou wel eens kunnen zijn, dat de Moedercentra dan model staan als instrument om een beetje betere toekomst te bouwen. Het zou wel eens kunnen zijn, dat de Moedercentra dan model staan als instrument om een beetje betere toekomst te bouwen. Het zou wel eens kunnen zijn, dat de Moedercentra dan model staan als instrument om een beetje betere toekomst te bouwen. Het zou wel eens kunnen zijn, dat de Moedercentra dan model staan als instrument om een beetje betere toekomst te bouwen.

Leefbaarheidsproject Platteland Achtkarspelen

door Henk Rozema, LCO

Dit pilot-project is te karakteriseren als een innovatieve, experimentele aanpak van leefbaarheidsproblemen in een plattelandsregio. Een groep inwoners neemt het voortouw voor het analyseren van de huidige situatie, het zoeken van oplossingsrichtingen en het formuleren en uitvoeren van projecten. Het gaat om een vorm van bottom-up planning, gericht op het systematisch ontwikkelen van draagvlak onder bevolking, overheden en organisaties. Er wordt gewerkt aan de hand van een voorlopige methode, welke tijdens het project geëvalueerd en bijgesteld wordt. In trefwoorden aangegeven gaat het om leefbaarheidsbevordering, draagvlakontwikkeling, duurzaamheid, integrale aanpak, methodiekontwikkeling. Het project kan hiermee een voorbeeldfunctie vervullen.

Theorie

Het door dr. J. Spysma aangereikte theoretische kader grijpt terug op literatuur en praktijk rond ontwikkelingswerk. Het betreft begrippen als 'self-reliance'; een proces waarbij de doelstellingen worden bepaald door de betrokkenen, voortbouwend op de aanwezige materiële en menselijke hulpbronnen. Het gaat ook om een vorm van regionale ontwikkeling. Het omvat een vorm van opbouwwerk op regionale schaal. Er is verwantschap met de door John Friedman voorgestane 'alternative development' en 'empowerment' en met begrippen als 'Nachhaltige (duurzame) Regionaalentwicklung' in Duitsland, 'local economy' en 'community enterprises' in Engeland en Zweden. De theoretische verkenning is door J. Spysma op schrift gesteld en recent uitgebracht als cahier door de Dr. Gradus Hendriksstichting onder de titel: "Op weg naar een theorie voor de praktijk van leefbaarheid".

Praktijk

Het project kent globaal twee fasen:
a. analyse en opstelling werkplannen
b. uitvoering van de werkplannen, evaluatie, rapportage en publiciteit.

Gedurende het eerste halfjaar (afgerond in mei 1997) vindt een uitgebreide inventarisatie plaats, welke uitmondt in een schets van de leefbaarheid in de regio met daaraan gekoppeld een sterkte-zwakke analyse. Vervolgens wordt dit concreet uitgewerkt in een drietal werkplannen omtrent:

- * leefbaarheid
- * beïnvloeding
- * communicatie.

Op basis van de dan beschikbare werkplannen wordt aan de betrokken overheden en organisaties gevraagd hun medewerking te verlenen aan de uitvoeringsfase. Voor de uitvoering van deze werkplannen wordt een periode van 2,5 jaar geraamd. Op grond van de momenteel beschikbare kennis ziet het er naar uit dat er kansen liggen voor de uitvoering van projectvoorstellen in de sfeer van:

- * het creëren van - betaald - werk door onder meer bestaande geldstromen (waaronder uitkeringen) creatief te benutten op terreinen als: zorg en hulpverlening, natuur- en landschapsonderhoud
- * het verbeteren van de infrastructuur voor recreatie en toerisme bijvoorbeeld de aanleg wandel- en fietsvoorzieningen.
- * het stimuleren van milieuvriendelijke, duurzame vormen van land- en tuinbouw en andere milieuvriendelijke bedrijvigheid.
- * stimulerings- en educatieve programma's rond regionale historie, regionale cultuur en natuur- en milieu.
- * een programma gezondheidsbevordering.
- * een programma sociaal-culturele vorming

Informatie over Achtkarspelen

De gemeente Achtkarspelen ligt in Noord-Oost Friesland tussen Dokkum en Drachten en tussen Leeuwarden en Groningen. Achtkarspelen telt 9 dorpen met in totaal 28.000 inwoners en omvat ruim 10.500 ha. Een eerste globale analyse van de sociaal-economische positie van de gemeente biedt het volgende beeld:

* Een aanmerkelijke achterstand op sociaal-economisch gebied. De provincie Friesland heeft een hoger werkloosheidspercentage dan Nederland als geheel. De gemeente Achtkarspelen scoort binnen Friesland nog slechter. Uit recente gegevens blijkt dat het inkomensniveau van de inwoners van Achtkarspelen sterk achterblijft. Achtkarspelen verkeert in de top-tien van de gemeenten met de laagste inkomens per hoofd van de bevolking.

Enkele kenmerken op een rij:

- * hoge werkloosheid.
- * beperkte scholingsgraad van de bevolking.
- * lage inkomens.
- * eenzijdige oriëntatie qua beroepen: relatief veel werkgelegenheid in kleine agrarische bedrijven en kleine bedrijven in de bouwrijverheid.
- * vertrek van (hoger opgeleide) jongeren uit de streek.
- * Een niet toereikende infrastructuur rond sociale hulpverlening en welzijnswerk.
- * Lage politieke en maatschappelijke participatiegraad van de bevolking.
- * Een erg afwisselend en gevarieerd landschap. Recreatie en toerisme zijn nog nauwelijks ontwikkeld, maar voor kleinschalige natuur- en cultuur- en cultuurhistorisch gerichte recreatie biedt de regio volop kansen. Milieu-educatie is nog onvoldoende ontwikkeld.
- * Boeren nemen het initiatief om het beheer van het kwelsbare landschap en van natuurgebieden zelf ter hand te nemen en hebben daartoe de Vereniging Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer Achtkarspelen opgericht. Er zijn ook initiatieven genomen om milieuvriendelijke landbouw te ontwikkelen.

Projectorganisatie

De bewonersgroep stelt tijdens de eerste fase de werkplannen op. De groep bestaat uit deskundige (op grond van opleiding, werk, ervaring, vrijwilligerswerk) en actieve mensen. Er is een projectbegeleider voor 20 uur per week aangesteld.

J. Spysma is aan het project verbonden als onderzoeker, hij heeft een conceptstappenplan ontworpen. De projectbegeleider hanteert dit bij het werken met de groep. De werking van de methode wordt

door Reint Meijer

door J. Spykma in de praktijk getoetst, geëvalueerd en bijgesteld. Het LCO is met name geïnteresseerd in de innovatieve werkwijze met betrekking tot leefbaarheidsvraagstukken op het platteland. Het LCO heeft de fondswerving verzorgd voor de bekostiging van de eerste fase, zoekt naar middelen om de tweede fase te realiseren en draagt zorg voor de overdraagbaarheid en landelijke implementatie van de werkwijze. Bovendien wordt momenteel gezocht naar twee andere locaties in Nederland om de methodiek toe te passen.

Eerste fase

De gemeente Achtkarspelen is erg geïnteresseerd in de aanpak en uitkomsten en heeft daarom ook een bijdrage in de kosten verstrekt, evenals de provincie Friesland. Het grootste deel van de kosten wordt gedekt door een bijdrage van het Ministerie van LNV uit het fonds plattelandsvernieuwing. De gehanteerde brede opvatting omtrent leefbaarheid in een plattelandsgeregione en de methodiekaspecten zijn belangrijke elementen geweest bij de honorering van de subsidie-aanvraag door LNV. Het LCO draagt ook een deel van de kosten, met name voor onderzoek, publiciteit en implementatie van de methodiek. De welzijnsstichting in Achtkarspelen 't Achtkant draagt bij in de kosten van huisvesting.

Geïnteresseerd in het project en de aanpak?

Voor informatie kunt u contact opnemen met Henk Rozema, LCO-Zwolle, di-wa@lco.nl, telefoon 030 4 33 21 12.

(Dit artikel is de neerslag van een inleiding die Reint Meijer op 25 oktober jl. heeft gehouden op een conferentie in Deventer. De conferentie had als thema: de continuering van het project Landelijk Netwerk Lokale Ondersteuningsteams.)

Graag wil ik u iets vertellen over de inzichten die wij vanuit de begeleiding van de koppels hebben opgedaan. Wij, dat zijn ikzelf namens het LCO en Pieter Immel vanuit de SMVP (Stichting Maatschappij, Veiligheid en Politie). Pieter en ik hebben de afgelopen twee en een half jaar intensief samengewerkt en met veel plezier. Het speelt mij dan ook erg dat hij per 1 oktober jl. bij ons project is vertrokken. Gelukkig heeft de SMVP een waardige opvolgster gevonden in de persoon van Nelleke Toenders. Nelleke brengt weer andere deskundigheden in het project en geleet op de paar keren dat ik daarvan getuige mocht zijn is haar aanwezigheid stellig een verrijking van het project.

De winst aan inzicht, opgedaan gedurende de afgelopen twee en een half jaar is te verdelen in drie blokken:

1. theorie en praktijk;
2. scholing van koppels;
3. fasen in het werken aan zelfredzaamheid.

Gezamenlijk vormen dit de ingrediënten voor een innovatiestrategie die gehanteerd kan worden bij uitbreiding van het experiment. In ieder geval is dit het instrumentarium van de LCO/SMVP ondersteuningskoppels.

Theorie en praktijk

Een jaar geleden is in Deventer en Arnhem onderzoek gedaan naar koppelvorming. Dit onderzoek werd verricht door Ad Raspe van het Verwey Jonker Instituut uit Utrecht en neergelegd in het rapport: 'De impuls van sociale zelfredzaamheid' (tot onze spijt geen vervolg gekregen). In dit rapport wordt gepoogd om een theoretisch kader aan te reiken voor het feit dat criminaliteit in sommige buurten veelvuldiger voorkomt dan in andere. In de kern komt de theorie er op neer dat de gevoeligheid voor criminaliteit toeneemt als er sprake is van:

- * sociale desorganisatie;
- * verminderde sociale controle;
- * onvoldoende vermogen tot zelfregulatie.

Vooraf als dit gepaard gaat met armoede. Met deze drie kenmerken zijn we dicht in de buurt van zelfredzaamheid omdat zij het omgekeerde in een gemeenschap poogt te bewerkstelligen. Aanvullend wil ik hier nog een andere theoreticus uit ons midden, Kees van der Vijver aanhalen waar het gaat om onveiligheidsgevoelens van mensen. Hij betoogt dat uit onderzoeken blijkt dat onveiligheidsbeleving een sterkere correlatie heeft met de buurt waar men woont dan met de mate waarin men daadwerkelijk met criminaliteit wordt geconfronteerd. Verbetering van de drie genoemde crimineelvorderende factoren moet dus ook vermindering tot gevolg hebben van de gevoelens van onveiligheid.

Onze zeven koppels hebben allemaal interventies gepleegd op de drie criminaliteitsbevorderende factoren. Hierbij stond het communicatieve handelen centraal. Het weer leggen van verbindingen tussen mensen onderling en tussen de gemeenschap en haar omgeving was en is de opgave.

Het is te vroeg om nu al met harde cijfers te kunnen aangeven of in onze experimenteelgebieden de geregistreerde criminaliteit en de ervaren onveiligheid van burgers afneemt. Wat wij alom horen is dat de beheersbaarheid van de criminaliteit groter wordt, zaken lopen minder snel uit de hand. Er is minder escalatie van emoties. Concreet te noemen resultaten uit de gebieden (zonder uitpuftend te zijn) zijn:

Rotterdam:

Een traditionele volksbuurt met etagebouw uit de dertiger jaren. Er is een bewonersorganisatie die actief is op allerlei leefbaarheidssterreinen. Men onderhoudt intensief contact met gemeente en woningbouwcorporatie. Bewoners hebben meebetaald aan en geholpen bij de aanleg van buitenverlichting aan portieken. Men voelt zich er ook voor verantwoordelijk en lampen worden zelf vervangen.

Leiden:

Een geïsoleerd gelegen groep flatgebouwen. Veel allochtonen. Het koppel heeft een onderzoek verricht naar leefbaarheid onder de flatbewoners. De organisatiebereidheid van bewoners bleek laag te zijn. Middels interventie van het koppel is een

jaar ondersteuning

speelgoedcontainer 'geregeld' van waaruit vrijwilligers uit de buurt speelgoed uitlenen. Er is een ontmoetingspunt voor ouders en jeugd gecreëerd van waaruit opvoedingsgedrag aan de orde kan worden gesteld. De school uit de buurt meldt dat, in de periode dat de container er staat, twintigduizend gulden is bespaard op vernielingskosten, evenveel als de container heeft gekost.

Delft:

Een traditionele volksbuurt uit de twintiger jaren. In Delft is een doorbraak tot stand gebracht in de relatie tot zwerfgroepen van jongeren, die in de ogen van buurtbewoners overlast veroorzaken, en de leiding van de jongerenaccommodatie die de groep weerde. In deze buurt is er sprake van dominante families die het gebruik van de buurtaccommodatie hebben gemonopoliseerd. Het koppel heeft wat vertraging opgelopen vanwege tussentijdse vervanging van de opbouwwerker.

Arnhem:

Grote, naoorlogse wijk. Veel allochtonen. Er zijn diverse buurtgroepen opgericht die zich bezig hebben gehouden met het afsluiten van achterpaden van rijtjeshuizen. Men heeft zelf een deel van de kosten opgebracht. Er ontstaan nu ook in andere buurten spontane initiatieven voor iets dergelijks. Er zijn goede relaties met de gemeente en de woningbouwcorporaties. Rond het winkelcentrum is een winkeliersvereniging actief in verband met drugstoeristen die het als ontmoetingspunt gebruiken.

Deventer:

Een traditionele volksbuurt met een stevig aandeel Turkse bewoners, gebouwd in het begin van deze eeuw. Met bewoners is een toekomsplan voor de buurt gemaakt. De drugsproblematiek is onder controle. Het zelfredzaamheidsproject is door de bewoners van een eigen molto voorzien. Onderliggende spanningen tussen families en autochtonen/allochtonen worden zichtbaar en bespreekbaar.

Zwolle:

Vooroorlogse volksbuurt met een harde kern van 'asociale' gezinnen met slechte roep in het Zwolse. Het koppel is in staat gebleden om buurtbewoners met een crimineel verleden aan werk te helpen en te houden! Sleutelaars aan auto's zijn van de straat geweerd door het oprichten van

een sleutelwerkplaats. Er is een lange termijnplan met bijdragen van diverse instanties in de maak waar omheen een bewonersorganisatie moet worden opgezet. Volgens het koppel 'staat tachtig procent van de buurtbewoners achter ons'.

Emmen:

Meest recente nieuwbouwwijk van Emmen met veel jeugd. Het koppel heeft samen met de wijkvereniging en de winkeliersvereniging de problematiek van jongeren in de wijk bespreekbaar gemaakt. Er is een onderzoek voor en door jongeren geweest dat met ouders, bewonersorganisaties en gemeente is besproken. Een zwerfgroep van problematische jongeren die hun ontmoetingsplek had onder ouderenfats heeft een onderkomen gekregen. Er is een meldingssysteem van klachten voor burgers opgezet.

Strategische opmerkingen:

In de verschillende gebieden wordt niet volgens eenzelfde strategisch concept gewerkt. Dat heeft niet alleen te maken met de strategische voorkeuren van het koppel. Evenzeer lijken de schaalgroottes en de mate van sociale deprivatie van een buurt hierop van invloed: de situatie stuurt mede de strategie.

Globaal kunnen we drie strategieën onderscheiden:

Masterplan

In grotere wijken zoals in Emmen en Arnhem is sprake van een masterplanstrategie. Er wordt met een wijkplatform een probleemanalyse gemaakt alsmede een plan van aanpak waarbij groepen en buurten worden betrokken. In Arnhem heet dat een wijkveiligheidsplan. Het koppel heeft daar vooral een regisserende rol. Niet alleen naar bewoners, maar ook naar de inzet van allerlei gemeentelijke instanties. Een opgaaf bij een dergelijke strategie is hoe te zorgen dat je zichtbaar blijft bij de mensen in de straat. In het bijzonder: hoe pik je de kleine initiatieven van burgerzin op, waarin de kracht van vernieuwing zit, hoe voorkom je eenheidsworst.

Ontwikkeling

In buurten met een 'volks' karakter waarin een traditie van zelforganisatie nog voorhanden is zoals Deventer, Delft en Rotterdam zien we de ontwikkelingsstrategie. Het koppel kent veel gezinnen per

soonlijk en er wordt geïnvesteerd in de opbouw van een vertrouwensrelatie. Na te streven doelen in de buurt worden geheel door bewoners zelf geformuleerd en het koppel investeert in het vergroten van de potentie van bewoners om met elkaar en met instanties doelen te realiseren. De opgaaf bij deze strategie is te zorgen niet op je vertrouwensrelatie gehanteerd te worden. Bewoners kunnen naar elkaar soms knap agressief zijn en een interveniërend koppel zal een deel van die agressie over zich heen krijgen. Een onzekere opbouwwerker loopt het gevaar dat de buurt hem/haar voor haar karretje spant om bij instanties zaken te regelen: 'dat kun jij immers zo goed'. De politiemann kan in een situatie geraken waarin hij/zij nooit meer kan verbaliseren zonder de angst de hele buurt op zijn nek te krijgen.

Interventie

In buurten met een duidelijke status van probleembuurt waar relaties tussen bewoners ontbreken zoals in Leiden, of een buurt die zich gestigmatiseerd voelt, zoals in Zwolle, wordt het koppel gedwongen tot een interventiestrategie. In Leiden is begonnen met ontwikkeling, maar dat bleek niet effectief, pas na de interventie van het plaatsen van een speelcontainer was er een begin van een communicatief proces. In Zwolle heeft het koppel haar interventie zichtbaar gemaakt door letterlijk midden in de buurt een onderkomen te hebben. Bewoners met een crimineel verleden die een cultuur van intimidatie hebben gevestigd worden in hun kraag gevat en aan werk en scholing geholpen. Het koppel 'breekt' een cultuur opdat de zachte krachten weer kansen krijgen. Ze zijn de sterksten in de buurt. Deze strategie vereist een bepaalde hardheid bij het koppel. In Zwolle werden pogingen ondernomen om het pandje in brand te steken. De opgaaf is om het op zich genomen leiderschap weer aan de buurt af te staan. Interventie moet terug naar ontwikkeling.

Tot slot: een strategische optie is dominant, maar niet exclusief bij de diverse koppels. Allemaal gebruiken zij ook de twee overige opties als dat in hun kraam te pas komt.

Koppelvorming als professioneel proces

De ondersteuning van koppels op het bevorderen van zelfredzaamheid hebben Pieter en ik steeds als een zoektocht gezien. Wij wisten niet hoe het moest en hadden geen kant-en-klare receptuur. Ons uitgangspunt was dat koppels geleerd moest worden hun eigen situatie te structureren, wilden zij in staat zijn dat ook over te dragen op de bewoners. Wij zijn dus met de koppels in het diepe gesprongen in het vertrouwen dat we met onze gezamenlijke kennis en kunde een einde verder zouden komen. Tijdens onze 'zwempartij' bleken drie gebieden van essentieel belang bij de opbouw van goed werkende koppels:

- * persoonlijke motivatie,
- * rolhantering,
- * methodisch handelen.

Eigenlijk zijn het er vier, wanneer je de organisatorische inbedding meerekent. Ik kom daar afzonderlijk nog op terug. De drie gebieden heb ik in een driehoek getekend om aan te geven dat koppelvorming gebaseerd is op twee professionele pijlers, maar gedomineerd wordt door het persoonlijke. In het begin hebben we daar bij sommige koppels veel in geïnvesteerd.

Persoonlijke motivatie

A. Chemie tussen mensen

Koppelvorming kunnen je alkindgen, koppels niet. Of twee mensen vanuit atzonderlijke werksoorten zich als koppel zullen gaan gedragen is in hoge mate afhankelijk van de persoonlijke 'chemie' tussen mensen. Ze moeten het met elkaar aandurven en samen risico's willen nemen. Er moet iets kameraadschappelijks zijn. Hoe 'moellijker' de buurt of groep waarop het koppel zich richt, hoe nauwer dit steekt. Bewoners 'ruiken' het als koppels verschillende verhalen vertellen en maken daar graag 'misbruik' van als het hen uitkomt. Wanneer dit niet voorhanden is kan men er beter niet aan beginnen, jammer van de energie, hebben we gemerkt.

B. Volwassenheid

Dit is misschien een groot woord. Bedoeld wordt dat pro-actief en preventief werken een zekere mate van zelfbe-

heersing en terughoudendheid vraagt. Daarvoor moet je je wildste haren wat kwijt zijn.

Voorts is het zo dat bewoners in achterstandbuurten vaak een negatief zelfbeeld hebben en weinig vertrouwen in hun eigen capaciteiten. Het interveniëren op dit gedrag wordt gemakkelijker als de koppelgenoten enigszins hebben leren omgaan met hun eigen angst en onzekerheid. Pieter en ik hebben steeds geprobeerd over onze eigen gevoelens te communiceren om aan te geven dat we dat als een onderdeel van onze professionaliteit beschouwen.

C. Visie op mensen

Zelfredzaamheid is zeer gevoelig voor de 'self-fulfilling prophecy'. Vooral jongeren zijn daar erg gevoelig voor: zie je een jeugdbende, dan krijg je een jeugdbende zou je met enige overdrijving kunnen stellen. Dat betekent dat je in zekere zin door gedrag heen moet kunnen kijken. Negatief gedrag ook kunt zien als een bron van groei als je de energie er achter anders kunt richten. Dit alles zonder naïef te zijn, wat verkeerd is moet ook zo genoemd kunnen worden. We hebben aan dit aspect een meerdaagse training besteed met professionele acteurs als bewoners.

Rolhantering

De kracht van het koppel is de complementariteit in rollen en niet in de congruentie. Als de buurt een politiemann nodig heeft, dan krijgt het een politiemann en idem dito geldt dit voor de opbouwwerker. In de praktijk blijkt dat door de nauwe samenwerking van beide disciplines eerder een verscherping dan een vervaging van beide rollen is opgetreden. In de zeven localities lijken de rollen zich uit te kristalliseren langs de lijnen die in de theorie benoemd zijn als bevorderend voor een klimaat waarin criminaliteit kan gedijen: zwakke organisatie, sociale controle en zelfregulatie.

A. Zelfregulatie

Het herstel of het instellen van zelfregulatie in een buurt of wijk is een taak van beide koppelgenoten evenzeer. Het

vraagt om een fijne tuning tussen beider optreden omdat er veel weerstand moet worden overwonnen. Niet alleen bij wijkbewoners, ook representanten van eigen en andere organisaties kunnen afhankelijkheidsrelaties chronisch in stand houden.

B. Organisatie-opbouw

Primair het domein van de opbouwwerker, zij het gestuurd door de gezamenlijke strategie gericht op zelfregulatie. Het is het dynamisch, veranderende deel van zelfregulatie: 'daar willen we met elkaar naartoe'.

C. Sociale controle

Primair het domein van de politiemann, het stabiliserende, op handhaving gerichte deel van het proces van zelfregulatie: 'zo gaan we hier met elkaar en met onze omgeving om'.

Methode

Het zal u misschien opvallen dat de methode maar een derde deel van het vermogen uitmaakt waarover een koppel moet beschikken. Dat is ook juist en conform de werkelijkheid. Desalniettemin hebben we er zeer veel in geïnvesteerd. Een heel seizoen is getraind in methodisch handelen. Het koppel in Deventer is door mij, bij wijze van experiment, nog afzonderlijk getraind in het hanteren van een methode gericht op participatieve besluitvorming met buurtbewoners. We hebben getraind op drie elkaar opvolgende methodische stappen die de koppels kunnen hanteren bij het opstellen van hun eigen aanpak, maar ook gebruiken in hun werk met de bevolking.

A. Waarnemen

Politiemensen en opbouwwerkers kijken anders naar een situatie. Ze zien dus ook andere dingen. We stimuleren niet om nu op de zelfde manier te kijken, maar om dat verschil productief te maken. Overigens bleken zowel politieagenten als opbouwwerkers in gelijke mate behept met een blik van: waar zijn de problemen, zodat we kunnen helpen. Wij hebben de koppels gestimuleerd om ook te kijken naar zaken die niet direct problematisch zijn, die mensen stuwten, wat zijn de dromen van bewoners.

B. Uitdagingen benoemen

De waarnemingen worden betekenis geven. Er wordt gezocht naar spanningen tussen doelstelling a) en doelstelling

b) of lussen gewenste toekomst en de barrières daartussen.

C. Handelingsplan

De methode is handelingsgericht. Het moet ergens over gaan. We zijn op zoek naar slimme strategieën gericht op het realiseren van doelen. Wij hebben met elk koppel concrete doelen geformuleerd die zij in 1996 in hun locatie gerealiseerd wilden hebben.

De organisatorische voorwaarden

Wij hebben de organisatorische condities niet opgenomen als object van begeleiding. Zoals gezegd achtten wij de koppels daarvoor verantwoordelijk. Helaas hebben wij hieraan toch nog flink wat tijd moeten besteden. In kort bestek wat we daarvan geleerd hebben.

* Geografische nabijheid is voorwaarde voor continuïteit. Wij hebben weinig illusies over goede wil en afspraken als mensen ver van elkaar kantoor houden. Het professionele bestaan is dermate hectisch dat je elkaar snel moet kunnen vinden en het liefst ook ongepland tegen het lijf kunt lopen.

* Biringen de vakteams van opbouwwerker en politiemans moet duidelijk zijn waarmee de collega bezig is. Liefst wordt de collega geïntrouceerd. Samenwerking met elkaars disciplines is niet vanzelfsprekend voor iedereen en niets is zo vervelend als een cynisch thuisfront.

* De hoeveelheid beschikbare tijd van beide werkers moet stroken met de gestelde doelen en de omvang van de wijk. Kan dat niet, stel dan je ambities bij of begin er niet aan. Chefs zouden dat moeten monitoren.

* Monopoliseer de buurt niet als koppel. Introduceer collega's die ook iets met de buurt hebben tijdig. Informeer ze over de werkwijze van zelfredzaamheid. Laat de koppelgenoot weten wie je vervangt als je onverhoopt een been breekt met skiën.

* Zorg dat koppels die in de meest lastige buurten werken, waar het albreukrisico hoog is en waar veel agressie is, terug kunnen vallen op een klein crisisteam voor het geval dat zich calamiteiten voordoen.

* Alle koppels noemen het wijkbeheer van de gemeenten en de woningbouwcorpo-

raties als de primaire partijen waarmee bewoners zaken doen als het gaat om leefbaarheid. Het is zinvol het project bij deze partijen te introduceren.

Fasen die koppels globaal doorlopen

1. We moeten wel, maar willen we wel
De buurten waar de inzet van onze koppels geïndiceerd is, zijn probleembuurten waar welzijnswerk noch politie 'het wel even regelt'. Welzijnswerkers kunnen zich in dergelijke buurten even onveilig voelen als de bewoners en de politiemans zal vaak op netrouwen en geslotenheid stuiten. Denk aan Zwolle waar een compleet peloton ME de buurt kwam afgrenzen. Je kunt dus best sleun van een mede professional gebruiken. Maar welzijn en politie zijn historisch gezien niet altijd vrienden geweest. In het begin is er sprake van afstanden en zoeken naar de juiste formule. Het persoonlijke speelt een belangrijke rol: zien mensen elkaar zitten.

2. We doen eigenlijk hetzelfde
Goed lopende koppels maken elkaars zinnen af. Ze staan samen voor hete vuren want in een wijk waar het één en ander mis is lopen de emoties soms hoog op. Bijvoorbeeld in Arnhem ontstond een discussie over de komst van een moskee waarbij bewoners bijna met elkaar op de vuist gingen en de CD om de hoek stond. Het koppel wist de kwestie tot een goed eind te brengen en er is een diep besef dat men dit los van elkaar nooit gereid zou hebben. Het koppel blijkt in staat om samen de negatieve spiraal waar hun buurt in verkeert te doorbreken. Ze vertonen moed en vasthoudendheid in situaties met een hoog albreukrisico en kunnen zich het daarbij niet permitteren zich te veel van elkaar af te bewegen.

3. We hebben toch elk ons eigen vak
De koppels nemen weer wat afstand van elkaar omdat ze in een fase van kwalitatieve verdieping zijn beland. Een voorbeeld is Deventer. De bewonersgroep heeft een crisis overleefd en heeft nu hoop voor de toekomst. Henk Pierik uit Deventer kan nu parkeerbonnen uitschrijven zonder dat de pleuris uitbreekt. Hij bevordert immers dat wat bewoners eigenlijk willen: geen auto's op speelplaatsen en plantsoenen. En Geni Horstink is intensief bezig met de positie van een Turkse vrouwengroep, daarbij kan ze Henk even niet gebruiken. Toch zijn ze verbonden door gezamenlijke doe-

len die met de bewoners zijn geformuleerd en door de zekere welenschap dat ze onmiddellijk schouder aan schouder staan als dat nodig mocht blijken.

4. We werken in een eigen organisatie
De bewonersgroepen worden steeds zelfredzamer. De relaties minder afhankelijk van personen. Men leert om te gaan met De politie en Het welzijnswerk. De koppelgenoten besteden aandacht aan de inbedding van de aanpakken die ze hebben ontwikkeld in hun eigen organisatie. Ook collega's kunnen door de wijk lopen en voorbouwen op de relaties die het koppel heeft gelegd. Het veronachtzamen van deze fase kan het opgebouwd vertrouwen met een buurt zeer snel weer doen verwateren.
5. Samenwerken is normaal
De samenwerking is niet meer afhankelijk van de koppels. Bewoners, opbouwwerk en politie weten waarvoor ze elkaar nodig hebben en kunnen zich nauwelijks voorstellen dat het anders was. Conflicten onderling mogen, worden zelfs niet geschuwd omdat het als een bron van voortgang wordt gezien. Zaken zijn formaliseerd, maar de basis is een nieuwe cultuur.

Tot zo ver de ontwikkeling van het project in de tijd. Uiteraard lopen de fasen niet keurig achter elkaar in de pas. Vaak overlappen ze elkaar. Het zijn dus ook meer accenten in een lopend proces, maar ze zijn te onderscheiden in de nadruk die ze vragen. Hierbij is soms sprake van sprongen vooruit, maar soms ook van terugval. Globaal hebben onze koppels de eerste twee fasen nu achter de rug. Waar ze nu voor staan is de kwalitatieve verdieping en vooral de institutionele inbedding. Beide fasen moeten nog geheel geëxploreerd worden. De kwaliteit van de activiteiten die bewoners met de koppels ondernemen is nog heel sterk in de groei. In Zwolle en Leiden ontbreekt zelfs nog een bewonersplatform, vertrek van de beroepskrachten zal een sterke terugval veroorzaken.

Het centrale probleem is sociale overbodigheid

De dreigende tweedeling van de samenleving is één van de hoofdpunten van de Sociale Nota 1997 van minister Melkert. Met name het armoedevraagstuk krijgt daarin veel beleidsaandacht. Ten onrechte, vindt Kees Schuyt, hoogleraar sociologie aan de Universiteit van Amsterdam en publicist. Volgens zijn strikte definitie van armoede is minder dan drie procent van de inwoners van Nederland echt arm. Niet armoede, maar de sociale overbodigheid van zo'n kwart van de bevolking ziet Schuyt als het grootste probleem.

De Amsterdamse socioloog noemt de omvang van dit probleem een uitdrukking van grove onverschilligheid. En concludeert vervolgens dat we geen raad weten met arbeid.

In NRC Handelsblad van 30 november jongstleden plaatste de Amsterdamse hoogleraar sociologie Kees Schuyt een groot vraagteken bij één van de hoofdpunten uit de Sociale Nota 1997, namelijk die van de maatschappelijke tweedeling. Door te stellen dat 'Het begrip tweedeling een late echo is van Karl Marx' dichotome wereldbeeld,' sabelt Schuyt het klassieke beeld van de tweedeling elegant neer als een anachronisme. Het is niet meer van deze tijd. Schuyt onderscheidt nog wel degelijk een culturele, financiële en maatschappelijke kloof tussen rijk en arm, maar ontkent dat je die verschillen in deze tijd nog als twee afzonderlijke blokken recht tegenover elkaar kunt zetten. De werkelijkheid zit volgens hem tegenwoordig toch veel complexer in elkaar.

Om aan te kunnen geven wat er dan wel aan de hand is, verwijst Schuyt naar het beeld van een langgerekt peloton; voorop rijden enkele rijke koplopers, achteraan fietst een groepje achterblijvers die al dan niet in de bezemwagen -ons sociale vangnet- terechtkomen. Middenin zit een flink dicht samengebonden peloton. Met andere woorden, het gros van de middengroepen in ons land heeft het zo slecht nog niet. Om dat te onderstrepen vermeldt Schuyt dat Nederland tot de rijkste tien landen van de wereld behoort en van die tien toplanden tussen 1930 en 1980 ook nog eens, op twee na, de minste scheve inkomensverdeling had. De algemene levensstandaard is in die periode flink omhoog gegaan en armoede werd

uitgebannen. Internationaal gezien stond ons land er dus florisant voor. Tot 1980. Na 1980 werden de inkomensverschillen weer groter. Aan de kop van het peloton ging de topmanager er het meest op vooruit. De uitkeringen daarentegen werden langdurig bevroren. Het betreft burgers met lage opleiding, weinig vaardigheden en een grote kans om deze sociale kenmerken aan een volgende generatie door te geven. Alleen vindt Schuyt het overdreven om de grotere verschillen tussen kop en staart meteen gelijk te stellen aan een tweedeling in de samenleving. Behalve de pas op de plaats van circa vijftientig procent uitkeringstrekkers, verslechteren de arbeidsrechten van de volwerkende en half-om-half werkende bevolking niet zo hard, is het oordeel van Schuyt.

Alfhaken

Er is echter wel iets anders aan de hand. De hoogleraar rekent voor dat de langdurige werklozen, de WAO-ers en werkzoekende vrouwen, samen twintig tot vijftientig procent van de beroepsbevolking, ondertussen definitief dreigt af te haken. Er is weliswaar werk bijgekomen, maar op andere terreinen is er in dezelfde periode weer net zo veel verdwenen. Netto is het werkloosheidsniveau veel te hoog gebleven, stelt Schuyt vast. Hij waarschuwt ervoor dat de onoplosbaarheid van dit werkloosheidsprobleem niet mag uitmonden in een collectieve draai naar armoedebestrijding. En daar zit het met de armoedeonderzoeken, conferenties en nota's over dit onderwerp volgens hem wel naar uit. Schuyt tikt Melkert gevoelig op de vingers als hij stelt dat de minister daarmee de plank finaal mis slaat.

Die misrekening van de minister komt niet uit de lucht vallen, zal blijken uit Schuyts bondige analyse van het driesporenbeleid van Sociale Zaken. Hij plaatst daarin niet alleen een groot vraagteken bij het uitgangspunt van de maatschappelijke tweedeling, maar geeft eveneens haarlijn aan op welke wijze het driesporenbeleid van Sociale Zaken zich zelf voor de voeten loopt. Schuyt vindt dat dit ministerie al op het eerste spoor, de privatisering, grote sociale brokken maakt. De desastreuze gevolgen van dat beleid persifleert hij met de anti-alcohol slogan: privatisering maakt meer kapot dan je denkt. Schuyt verder: Er wordt niet als vroeger veel afgeschoven, maar nu

(...) juist op de zwakste schouders van individuele werknemers of werkzoekers. Tegenover een koude sanering door middel van privatisering en minimalisering van het sociale zekerheidsstelsel plaatst Schuyt het tweede beleidsspoor: het sociale vangnet. In armoedenota's, bij armoedeconferenties, onderzoek en maatregelen op dit terrein holt de 'linkse' bescherming achter het 'rechtse' opruimbeleid aan. Het derde beleidsspoor, de werkgelegenheid, zou een uitweg kunnen bieden voor deze innerlijke tegenstrijdigheid van het beleid. Maar ondanks alle inspanningen van Melkert, blijven de successies van deze minister mager en blijft het werkloosheidsniveau in de ogen van Schuyt veel te hoog.

De hoogleraar sociologie werpt de vraag op of de onoplosbaarheid van dit werkloosheidsprobleem wellicht leidt tot een collectieve draai naar armoedebestrijding. Want armoede, waarschuwt Schuyt, werkt als een magneet op de warme aandacht van kerken en zet de politieke retoriek in gang. Schuyt schelst en aantal definitives van het armoedevraagstuk. Elke definitie, stelt hij, baart zijn eigen percentage. Schuyt. Laten we minima minima noemen en niet categoriaal tot armen bestempelen.

In zijn strikte definitie komt Schuyt tot een totaal van een kleine drie procent en circa 22.000 mensen die echt arm zijn. Die mensen hebben er naar zijn mening baat bij dat ze specifieke aandacht krijgen.

Welzijnstekort

Het voornaamste probleem van de overige uitkeringstrekkers is volgens Schuyt het feit dat ze, moeilijk levend op een sociaal minimum, niet meer meetellen in de samenleving. Hij schat in dat er voor deze grotere groep uitkeringstrekkers veel meer sprake is van een welzijnstekort dan een welvaartstekort. Het feit dat een kwart van de beroepsbevolking zich buitengesloten en als tweedrangsburgers behandelend voelt, is voor Schuyt een relevant gegeven. Hij noemt het zelfs een bedreiging van de democratie die elke politieke partij zich moet aantrekken. Uit de Sociale Nota 1997 en het jaarrapport Arm Nederland concludeert Schuyt dan ook: 'We weten geen raad met arbeid. Werk moet, maar komt niet. Sociale overbodigheid (...) is erger dan de kloof tussen rijk en arm, erger dan bestaande inkomensverschillen en erger dan subjectief gevoelde en door de politiek gevoelde armoede.'

Bringing Community Development into structural funds; the example of the ESF in Britain

by Gabriel Chanian, Community Development Foundation

Community development and capacity building of local community umbrella groups are beginning to establish footholds in Structural Fund programmes in a number of EU countries. It is difficult to trace the pattern across the whole of Europe as, under subsidiarity, the detailed form of each region's and country's programme is worked out separately through negotiations with individual member states.

At CDF we have had the opportunity to observe some of the processes by which such programmes are formed in the UK. Other bureau members may know - or may wish to find out - the parallel process in their own countries. Over time, the Bureau could provide a channel for comparing such information, which is not easy to find.

An example that is currently of particular interest in the UK is the new period of the European Structural Fund under Objective 3. The ESF objective 3 programme in the UK is currently worth £ 300,000,000 a year. It has been run on a centralized national basis to fund training for unemployed people. Specific allocations were formerly made to the private, public and voluntary sectors, each administered for the government by a sector-specific agent. The Department for Employment and Education (DfEE) is the lead government department for ESF, and for the three years 1997-9 initially put forward a proposal based largely on past practice. The Commission then commented on the proposals and after a period of six months' negotiations agreement was reached on the final form of the programme. There are four important changes to past practice:

- (i) the fund will gradually be devolved to regions within the UK
- (ii) there will be no sector-specific allocations - agencies from any sector will compete for any part of the programme
- (iii) the interpretation of 'unemployed' will be widened to include a number of other socially excluded people in addition to those registered as claiming unemployment benefit
- (iv) experimentally, a small part of the fund, 4%, will be allocated to community development and building up the capacity of local community and voluntary sector umbrella groups.

Looking for more flexible ways of targeting excluded people, the Commission decided that a community development approach could help them do this, and it used material from CDF and other experienced sources to devise the outline of the new 'Priority 4' on community development. The aim of this Priority is to use networks of local community organisations in disadvantaged areas to locate more socially excluded people and to assist them, by any

suitable form of personal development, to become more employable. By this means Priority 4 should, over three years add considerably to the effectiveness of the main Priorities, to do with actually channelling such people into jobs. But the distinctive thing about Priority 4 is that it need not consist, for example, of using local community organisations to give people new social contacts, confidence, sense of connection to society and practice in taking on responsible tasks.

Given the value of local participation in any form in assisting unemployed and underemployed people to regain a sense of direction in their lives you might have thought that ESF practitioners would have jumped at the chance to bring community development into ESF. However, the reception from many established ESF agencies has been much anxious and unenthusiastic. The established agencies consist of a somewhat exclusive network mainly consisting of professional training agencies. Whether they are in the private, public or voluntary sectors, some of these agencies are uneasy about the fact that a wider range of community organisations and local umbrella groups will now have access to ESF.

The ESF UK steering group have now engaged independent researchers to carry out a rapid consultation exercise to work out how the new Priority should be used. Many established ESF agencies are suddenly claiming to be experts in community development and capacity building - having largely ignored these approaches till confronted with the commission's innovation. There is a danger that existing agencies will change their rhetoric without changing their practice and that bona fide community organisations and community development agencies will still find it very hard to get on board.

The new measure cannot really succeed unless the rules ensure that community organisations are genuinely empowered by becoming deliverers of parts of the programme. CDF is preparing a pamphlet to explain this to community development networks, but inevitably most community organisations will not hear about the changes until after the rules have been agreed.

It remains to be seen whether the details of the new rules really embody the important shift in perspective that the Commission is hoping for. But, as the CDF pamphlet will seek to explain, this attempt to widen ESF should be seen as part of a more fundamental debate between different concepts of economic development!

In the conventional concept, social provision is a commodity bought by the state, on behalf of its citizens, from a market of competing delivery agencies. In this concept the development of greater autonomous power amongst local groups and networks is either an irrelevance (which is how it has been treated so far in ESF) or is turned into another commodity to be delivered by experts. But in the alternative concept which is gradually emerging, social provision is seen as a real partnership between the state and the population, in which increasing the social, economic

and democratic power of people in disadvantaged areas is another form of wealth that needs to be brought out. Whatever happens to ESF in the next few months, this longer-term change needs to be pursued through many programmes and policies. The CDF pamphlet on ESF in the UK will be available in February 1997.

The Work of Desenvolupament Comunitari

The Combined Bureau's member in Spain is the Association for Research and Promotion of Community Development - Desenvolupament Comunitari (DC). It is a not-for-profit organisation based in Barcelona, Catalonia. DC is committed to supporting the development of community-based social welfare. It does this through research and action, with a focus on research design, supervision and evaluation of social work and health programmes.

"Approaches to social welfare policies require actions which reinforce the role of communities", states DC. "Ways need to be found to maximise the human resources to be found in communities, the participation of local people, and their capacity to respond to situations - alongside the initiatives of public agencies."

DC has a multi-disciplinary staff team composed of sociologists, psychologists, anthropologists, lawyers, economists and specialists in the social work and health sectors. Their expertise is being applied especially in research and action relating to migrants, disabled people, children with special needs and elderly people. It is particularly interested in:

- * The question of how different generations relate to each other
- * Mental health
- * Integrated programmes in deprived neighbourhoods
- * Local social development
- * International collaboration.

The following are summaries of three projects in which the team is currently involved:

The Xenofilia Project is a support network for the migrant community in the old city centre district of Barcelona. The network is promoted by a small group of associations, agencies and DC.

Xenofilia seeks to complement and/or reinforce the work of community groups, not to replace them. It also aims to respond to the lack of services needed by migrants and to encourage links between indigenous and immigrant community groups.

Wherever possible, Xenofilia tries to involve all the social partners in its activities and time is spent connecting a wide variety of people - community groups, government bodies, trade unions, professional associations, universities, volunteer groups and others.

Cross-cutting programmes have been designed to support this approach. Examples are public awareness-raising, training, housing and other services. Underpinning all services offered by Xenofilia is the idea of mediation between immigrant groups or individuals and indigenous institutions and associations, and one of the main activities is the Intercultural Mediation Service. This has recently been boosted through its involvement in the Alcantara project.

The Alcantara Project is a three-year project promoted by DC. It is supported by the EC's Leonardo programme and by several public services and its purpose is to design a training programme for

intercultural mediators - social educators specialising in work with ethnic minorities. The first phase of this work, aimed at analysing the training needs of this new kind of professional, has been completed. It involved consultations with health and social services staff, experts, individual migrants and immigrant associations. Alcantara is now poised to undertake the next phase, which involves developing a training curriculum for intercultural mediators. Official recognition of the role of mediator will be required so that individuals, particularly migrants, can consider undertaking the training as a possible career opening.

One of DC's largest projects at present is the management and co-ordination of the 'Integral Plan for Hosting and Promoting Immigrants' in the County of El Tarragonès in Southern Catalonia. The Plan aims to ensure that institutional and material conditions exist to guarantee the full integration of migrant individuals, families and groups in the area. DC's efforts have focused chiefly on involving all the relevant organisations in a network created for immigrants. Accordingly, the plan brings together local public administrations of town councils and the Catalan regional government. The EC's Horizon programme is geared to guaranteeing basic and occupational training for immigrants, along with counselling and support for integration in the labour market. Support is also given to advisory and consulting offices, as well as to the activities of community groups and NGOs.

An important part of the Tarragonès plan are the programmes for training professionals which are designed to offer new skills to the growing number of immigrants entering the public services. Alongside this, support on housing issues is central to immigrants needs, as is the intercultural mediation service which acts as a bridge between migrants and the rest of the community.

Note: Case studies of the Barcelona projects are included in the Combined Bureau's new publication *Social Inclusion and Citizenship in Europe - The Contribution of Community Development* by Paul Henderson. Copies are obtainable from the offices of member organisations or from CEBSD, c/o CDF, Vassalli House, 20 Central Road, Leeds LS1 6DE, UK. Tel. (44) 113 246 0909. Fax: (44) 113 246 7138.

Stockholm: Outer Estates Project

Paul Henderson

Combined European Bureau for Social Development

NEWSLETTER

Number 3 winter 96/97

Board members of the Combined European Bureau visited neighbourhood projects in Stockholm in November, as well as holding their own meeting there. They were hosted by Stockholm City Council, which earlier this year launched a major outer estates initiative.

It was conceived of in 1993 when the Social Democrats were the opposition party in the Council. "We had become tired of the fact that the political majority of the time had completely forgotten about Stockholm's outer city," said Annika Billström, now Vice Mayor.

When the Social Democrats came into power in 1994 they committed 500 million Crowns to the project, under the responsibility of the Streets and Real Estate Committee. The aim is to work at local level with residents to improve living conditions and to foster integration of the population.

"Those of us involved in the Outer City Project," said Jan-Eric Jansson who has overall management responsibility for it, "assume that the people living in a residential area are best able to judge what constitutes meaningful, longterm improvements for that particular area."

The Combined Bureau members were interested to learn that the Council would like the project to continue for a period of 20 years because of the need to build sustainable structures. It is alert to the economic and social problems facing many of the outer areas:

- * More people are unemployed, prematurely retired or retired due to poor health.
- * Many people do not speak Swedish and do not consider themselves to be part of Swedish society.

To begin with the project is concentrating its efforts on up to 10 areas, some of which the Combined Bureau members visited. Stockholm Council had thought that, on our first day in the city, we should meet socially some of the community leaders and project staff from the areas we were going to visit during the week. It was a good idea. We felt less like spectators when we visited the areas.

Skarholmen: located in the south-west of the city, this area consists of several large grey tower blocks. We met local residents, project staff and the architect who has been contracted to work with residents on a major re-design and refurbishment of the area. Many methods, including street parties, planning exercises and local consultations were being used to involve people in the design. My impression was of a genuine partnership between residents, council staff and the architects.

Hokarängen: this estate is on the southern outskirts of the city. One resident said, half joking, that there is no such person as a true 'Stockholmer' - people's roots are either in the rural parts of Sweden or Southern countries. Our group was welcomed by one of the community centre leaders, one of the elected members for the area and many other local people.

Stockholm Council had thought that, on our first day in the city, we should meet socially some of the community leaders and project staff from the areas we were going to visit during the week. It was a good idea. We felt less like spectators when we visited Hokarängen and the other areas.

The problems facing the estate were explained: an imbalance of the population, with a high proportion of elderly people, and isolation from the city. In the 1950s, 16,000 people lived in Hokarängen. Today there are 7,400, more than half of whom live alone.

The estate includes a city farm, adventure playground and a learning centre for disabled people. There is a house representative system for each block of flats. They welcome newcomers, act as a

We visited a community enterprise project in Tensa

link to the housing company, and distribute the community newspaper. As we noticed in other parts of Stockholm, there is active involvement of residents in a Local Agenda 21 project. It struck me that there is a real determination to create a stronger community.

Tensta: this area, in the northern section, is one of the largest of all the city's outer estates (pop. 16,000). Levels of participation in community activities is high. 70 % of the population consists of immigrants and the extent of cultural programmes is impressive.

We visited a community enterprise project which produces textiles designed and printed by the members. It had started in one small room. Now it is a flourishing concern and sells its products throughout Stockholm. It is run by Social Welfare and aims to help unemployed immigrant women and men to learn Swedish.

Rinkeby: our final visit was to the area adjacent to Tensta. Again we were received with warmth and interest, this time in the offices of the Outer City Project's Rinkeby team. On one wall were listed the various working groups being set up on a topic basis and the names of residents who had volunteered to be members of them. We were taken to a Turkish restaurant which is run as a training project by and for local people - more than 12 % of Rinkeby's inhabitants are unemployed compared with 6.4 per cent for the city as a whole; and 74 % of Rinkeby's population consists of immigrants compared with 19 % for the city.

The approach of the Outer City Project is to hold public meetings in the areas. From these, working groups and coordinating groups are formed. The latter then discuss proposals and plans with the Council. The whole project is envisaged as having three phases:

- * The ideas phase
- * Implementation

* Management, in which it is assumed that residents, as well as housing associations, will play a major part of running activities. This captures the project's underlying concept, that of an interplay between the state, local authority and residents.

Annika Billstrom argues that the three key words are time, patience and results - "What characterises the Outer City project is that we ensure that all the people involved have a chance of understanding, being included and participating."

On the final day of our visit to Stockholm we were invited to give our impressions of the project. We said that overall we were impressed by the commitment, energy and capacity to work to longterm objectives. We were also struck by the high value placed on combating social exclusion and working to ensure equality of opportunity, and the importance of collaboration and social solidarity, despite serious reductions in welfare state provision. Board members had a number of questions which they felt should be put to the outer estates team about the future of the programme. These included:

- * On whose terms is the idea of integration of immigrant and indigenous people being applied - Swedish or a plurality of racial and cultural groups?
- * How prepared is the City Council, with its long tradition of representative democracy, to engage with notions of participatory democracy?
- * What policy exists to help project staff work effectively with the politicians?

The art of tackling poverty

by *Jutta Bowles, Projects Officer, Combat Poverty Agency*

The Combat Poverty Agency set up a four-year Community Arts Pilot Programme in 1992 to encourage community arts in community development and to explore the link between the two. Community arts projects have made valuable contributions to the regeneration of disadvantaged communities. However, community arts covers a broad range of activities, aims and objectives and the sector as a whole has suffered from a lack of commitment and resources from mainstream policy makers. As a result, the potentially key role of community arts in anti-poverty work has been unclear and largely unexplored.

During the community arts pilot programme, the Agency funded five community development projects, seeking to draw on the lessons of those projects when framing policy. For two years, the programme was part of a wider EU HORIZON pilot programme involving CAFE, the voluntary body for community arts in Ireland. The five projects, all of which were based in highly disadvantaged areas of Ireland, were:

- * PARC a resource centre for lone parents in the north Dublin suburb of Coolock;
- * The Balcony Belles, a drama group in North Wall Women's Centre in Dublin's north inner city;
- * Plearaca (An Sceim Ealaion Pobail) a community arts led project covering the Irish speaking and rural Conamara Gaeltacht;
- * Pavee Point, the Travellers Heritage Centre in Dublin which linked to Travellers' Arts Schools in the towns of Ennis and Tullamore;
- * Knocknaheeny/Hollyhill Community Arts, an oral history project based in a local authority housing estate in Cork city.

* How will the project relate to the mainstream programmes and departments of the council?

* Has sufficient time been given to working out how the evaluation of the project can include/involve local people?

We left the city stimulated and challenged by what we had seen. For me, perhaps the most lasting memory will turn upon the idea of a learning organisation and learning society; the project seemed to be very committed to this. Senior elected members and officers, project staff and community leaders were prepared to reveal their new project to a group of visitors and to encourage us to comment. The Combined Bureau is grateful for having been given this opportunity. We returned to our countries determined to make use, with our own organisations and groups, of what we learned.

An integrated evaluation process was agreed which included self-evaluation, internal and external evaluation. Various publications have been produced including a video and a research paper which attempts to identify the links between community arts and community development (1). Last month, Combat Poverty Agency published a policy document, 'Creating Change, A Strategy for Developmental Community Arts' (2).

'Creating Change' focuses on three issues:

- * the role of arts and cultural work in community development and anti-poverty work;
- * an attempt to define the characteristics of and conditions for community arts practice that can enhance community development and anti-poverty work;
- * an attempt to identify resources and policy recommendations to support and enhance the work.

The experience of the pilot programme has indicated that when allied to, integrated in and led by community development objectives, community arts can enhance and deepen the community development and anti-poverty process and can assist in building a culturally inclusive and diverse society. The Agency has called this merging of community arts and community development Developmental Community Arts.

Developmental community arts specifically targets disadvantaged and socially-excluded communities and groups who are vulnerable to poverty. The main aim of the work is to empower these communities and groups and to work for social inclusion and change.

Developmental community arts can help combat social exclusion in three ways.

First, the work aims to resource the self-development of individuals and groups through group creative work that explores participants' own experiences and resources.

Second, the work aims to nurture the arts skills of groups and communities to enable them to: better value and express their point of view; reflect on their experiences; achieve recognition from society. In these three ways, people and communities develop themselves, build cultural identities and skills and equip themselves to participate in decision making that affects their lives.

Third, when socially excluded communities exhibit and thus make visible their culture and experiences, tolerance, understanding of difference and diversity, and social inclusion throughout society as a whole, can increase.

The enormous value of developmental community arts in enhancing and deepening the community development process has yet

'Access and Participation in the Arts', and an intervention undertaken by CAFE, on behalf of the Department of Arts, Culture and the Gealtacht, to enable people who are long-term unemployed to develop their arts skills through locally-based, high quality arts activity.

The Balcony Belles Drama group workshops with children in the North Wall Women's Centre

to be recognised and supported through mainstream funding. The Agency is currently making recommendations to a range of agencies and government departments, particularly those with responsibilities in the arts and culture, social welfare, community and local development, education and the social economy. The range of measures that the Agency has identified that need to be put in place include:

- * on-going, long-term core funding;
- * seeding and project grant schemes;
- * centres for advice and expertise;
- * networks;
- * education and training programmes;
- * allowances and training bursaries;
- * recognition of the social economy dimension to the work;
- * material supports such as venues.

The range of local projects, agencies and government departments active in the arena of arts, culture and anti-poverty work is fast growing. Two forthcoming national initiatives are a report from the Irish Arts Council and the Combat Poverty Agency on Poverty:

1. Cullen, B. (1995) 'Creating Connections, An exploration of the contribution of community arts to community development in five local projects.' Dublin: Combat Poverty Agency
2. Combat Poverty Agency (1996) 'Creating Change, A strategy for Developmental Community Arts.' Dublin.

Community Appraisals in Hungary

By Ilona Vercseg

"We, the elected representatives, are now beginning to realise how mean we have been in terms of providing the citizens of the village with information." (Elected representative)

"At the beginning I was only driven by the fact that I wanted to make myself more useful. By today this has changed to a constant willingness to act." (Local person)

"We need people who make us realise what opportunities and resources there are in the community of the village." (Local person) einde cursief

Citizen participation, and the need for citizen support when carrying out plans for the whole community, is acquiring a growing role in Hungarian society. Yet community groups are often uncertain: what will others say if we decide to carry out a certain action? Will they agree, or will we be criticised? How will the power of local elected representatives (who still wield power) be used? What if we fail? Who will help us?

These questions force us to look at key concepts:

- * Learning how to involve people
- * Knowing how to become informed about the opinions and resources of local people
- * Community mobilisation.

A successful method used to engage with these questions is the community appraisal. This is when members of an active community group visit their neighbours and others in the area and ask them to complete a questionnaire which has been designed by the group. The questionnaire seeks both the opinions of local people and their involvement. It also looks for recommended experts and potential partners in, for example, the media and funding bodies. The objective is for the local group which initiates the appraisal to mobilise the community, to encourage every citizen who is interested and concerned to find solutions to their common problems. The method is also useful when development plans are being prepared. Our planning experts have a long way to go here because of the lack of experience in their sector of involving local people. Yet the potential is there, particularly in the local authority context. The important point is to ensure that a broad definition of local development is used: economic, social and cultural development, not simply infrastructural and physical development. Local people have ideas about, for example, environmental conservation, as well as where a new medical centre should be built. They need to become the partners of the experts and local authorities on this basis.

Community development which make use of this method has shown us how, during the development process, social relationships between people are improved, skills associated with cooperation are enhanced, and opportunities arise to reach a consensus among local people.

Appraisals was the first method to be used simultaneously by Hungarian community workers in several villages. As a result, and in contrast to our previous development projects, it has been possible to compare the processes and outcomes.

We started in 1993 by finding out about village appraisals in England. We involved two trainers based in Yorkshire, Paul Henderson of CDF and Marion Horton (a consultant), in explaining and discussing the method and how it relates to community development principles.

We introduced the method in 1995, and it has been applied in 15 local development projects since then. The work has been sponsored by the Hungarian Institute for Culture, the Hungarian Association for Community Development, the PHARE Democracy Programme, the Community Service Foundation and the local authorities concerned. The main people involved in working out and adapting the method have been myself, Tamas A. Varga and Jozsef Huszerl.

The English method has been connected with existing Hungarian methods, such as the 'study circles movement' and something called the 'calendar project', a way of mobilising local people by using a short questionnaire. We have interpreted the English method to mean that it must relate to the usual activities of groups, namely encouragement, exchanging information, evaluating ideas and plans, writing project proposals, fund raising etc. Appraisals have subsequently been extended to a number of other villages in different parts of the country. We have summarised our experience of applying the method through a SWOT analysis:

Strengths

The method is suitable for:

- * Mobilising the whole community, involving its members in a shared process of thinking and action.
- * Making people aware of their local problems, identifying needs and resources, and increasing people's willingness to act.
- * Summarising individual pieces of knowledge in one system, thus bringing new perspectives into a single framework which values the opinions of individuals.
- * Sharing responsibilities.
- * Developing the local media, thereby giving a higher profile to the work of local people.
- * Building new relationships among people, creating new communities and launching self-help groups.
- * Finding indigenous community workers.
- * Providing people with reference material and concrete data.
- * Clearly defining objectives and partnerships.
- * Giving opportunities to launch training courses.
- * Facilitating discussions between local people and local authorities.
- * Giving the chance to protect the interests of local people.
- * Setting in motion a 'never-ending' process: planning, project implementation, fund raising, training. All of these are capable of inducing further action.

Weaknesses

- * Longterm community development work (1 - 2 years) is needed for the method to be applied successfully.
- * The necessary infrastructural conditions are often non-existent, and it is difficult to establish them even for experimental projects.

Opportunities

- * It can strengthen democracy.
- * It helps to build civil society.
- * It creates new demands for training programmes which in turn develop the skills needed for civil society.
- * It leads to demands for professional community development training programmes.
- * It can influence the priorities of funding agencies.
- * It can create new jobs.

Threats

- If seen as a fashion, it can end up being conducted mechanically.
- The expert may be intimidating: assertiveness may come across as impatience and, as a result, the process may be rushed.
- There is a great compulsion to achieve success.
- If a project fails, it can be not only the failure of a community but also reinforce the feeling of local people that they cannot take matters into their own hands or bring about change.
- It can only be used if the development planners commit themselves to a longterm perspective.

In conclusion, the community appraisal method has proved to be very effective for our practical work. There have been many successes, even in villages where the process was not completed. Community appraisals are time consuming and require energy and commitment from practitioners and villagers. However, the importance of the successes and the measurable results cannot be underestimated. These have heartened every community worker and reminded us of how worthwhile and rewarding the profes-

sion
is.

Note:
Marion Horton
writes about
appraisals in
England and Hungary in
the December 1996 issue
of the journal 'Social Work in Europe'.

Combined European Bureau for Social Development

NEWSLETTER

Number 3 winter 96/97

'No Europe Without Us'

Amsterdam Conference for Residents Groups

The Bureau's Dutch member, LCO, is taking the lead in organising a major conference for residents groups involved with the EU's URBAN programme. Timed to coincide with the final summit, under Holland's presidency of the EU, in Amsterdam next June, it will bring together people from across Europe to underline the importance of resident involvement in urban regeneration schemes.

Henk Cornelissen, organiser of the No Europe Without Us conference, emphasises that the idea of the conference originated not with the aim, as so often before, to focus on the problems but on the solutions - "those solutions in which the residents of neighbourhoods themselves are involved."

The conference will aim to highlight the role that can be played by community groups in regeneration and anti-poverty strategies. It will also draw attention to the additional help that the EU can offer alongside local and national governments.

The context in which this event will take place is the increasing evidence of poverty and exclusion of thousands of people in Europe's cities. The organisers emphasise the need for urgent action in order to avoid further conflict and divisions. "Primarily," says Henk Cornelissen, "the fight against impoverishment and deprivation will have to be carried out in the problem neighbourhoods themselves under the supervision of local government."

The Combined European Bureau's publication 'Social Inclusion & Citizenship in Europe - The Contribution of Community Development' will appear a few months before the conference, and the Bureau has been asked to help prepare documentation. It will edit a collection of short articles from different countries and, in order to promote the conference, will seek to place them in newspapers.

Residents from 37 European cities will be invited to attend the conference, together with people from 15 Dutch cities. They will all have in common the experiences of their local governments being funded by the European Regional Development Fund under the URBAN initiative. Financial sponsors of the conference include the Dutch government and the EU.

The conference will put an emphasis on informal discussions and networking. Residents groups are being asked to bring exhibitions. Discussions (with interpreters) will be encouraged to take place around the stands and photographic displays. It is hoped that this buzz of activity will attract the attention of both local people from Dutch cities and civil servants and commentators involved in the official summit, thereby providing an opportunity for dialogue.

In addition to the 'market place' discussions, there will be a number of short meetings at which residents can debate with local, national and European politicians and experts. Each meeting will focus on a theme and be illustrated by a practical situation. The intention is to make the meetings as participatory as possible.

One Dutch initiative which the conference organisers hope will be picked up at the conference as a model of good practice is the MP adoption scheme. 30 Dutch members of parliament have adopted a deprived urban area and drawn up an agreement with residents which emphasises the need for MPs to scrutinise the effects of national policies and programmes on neighbourhoods. LCO hopes that Euro MPs will see a role for themselves in 'adopting' areas which receive URBAN funds. Already, four Dutch Euro MPs have each adopted one of the four neighbourhoods receiving URBAN funds in Holland. "Politicians," says Henk Cornelissen, "rarely follow the effects and results of policies, or ask the people

who should be benefitting from schemes for their opinions and experiences."

A detailed report of the conference will be produced and it is anticipated that this could form the basis of future partnerships between cities and residents groups. One possibility is for the conference to become a regular event, taking place every two or three years in different countries.

New publications by David Thomas (former Chief Executive of CDF):

'Community Development at Work: A Case of Obscurity in Accomplishment', CDF, 1995, and 'Uses and Abuses of Community Development: Essays from the work of the Community Development Foundation', 1996. Both are available from CDF Publications, 60 Highbury Grove, London N5 2AG.

The winter issue of 'Network News', the newsletter of the Northern Ireland Rural Community Network, includes the declaration of a European conference held in Cork in November on the future of rural development in Europe post 1999. The declaration will now be debated by communities and policy makers. "Sustainable rural development", states the declaration, "must be put at the top of the agenda of the European

For further information, contact Henk Cornelissen at LCO, Prinsegracht 51, 2512 The Hague. Tel: 70 3804431. Fax: 70 3809973.

CEBSD - 5-Year Development Plan

At its Board meeting held in Stockholm in November the Combined Bureau decided to prepare a five year development plan. The idea behind this is to specify the objectives and activities of the Bureau and to ensure that resources are available to continue the Bureau's work.

Paul Henderson of CDF is currently working in a consultancy capacity for the Bureau, and he is drafting the plan with the Executive Committee. A final draft will be discussed by the Board at its April meeting.

Once approved, the development plan will be used to send to potential new members of the Bureau, European NGOs and other organisations. It will also form the basis of approaches to trusts

Meet the Combined Bureau

Union, and become the fundamental principle which underpins all rural policy in the immediate future and after enlargement."

'Network News' also contains an interesting article on new approaches to rural development. Rural Community Network is at 45 James Street, Cookstown BT80 8AA, Northern Ireland. Tel: 16487 66670. Fax: 16487 660006.

and other funding agencies to seek support for specific activities of the Bureau.

CEBSD Newsletter

If you would like copies of the newsletter, contact Paul Henderson at the northern office of CDF: Vassalli House, 20 Central Road, Leeds LS1 6DE, UK. Tel: (44) 113 246 0909. Fax: (44) 246 7138.